

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА VULGARICA

48/2024

София • 2024

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

На корицата: Миней, глаголица, пергамент, XI–XII век, № 4/N, манастир „Св. Екатерина“, Синай, л. 2а

Редактор: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова,
доц. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките

Съвет за чуждестранна българистика

ул. „15 ноември“ 1, София 1040, „Българистика“

Анисава Милтенова тел. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltanova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Централна библиотека на БАН, 2024

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2024

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

48/2024

Sofia • 2024

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

On the cover: Menaion, Glagolitic, parchment, 11th–12th c., No. 4/N, monastery “St. Catherine”, Mount Sinai, f. 2r

Editor: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emilia Yakova Voleva

Council for Bulgarian Studies Abroad

Bulgarian Academy of Sciences

Bulgarica

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

Anisava Miltenova tel. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Central Library of BAS, 2024

© Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2024

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

УВОДНИ ДУМИ

Николай Чернокожев – Петър Берон: Букварът – свят.....	9
--	---

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Книги 2023–2024

Съст. Емилия Волева	18
---------------------------	----

Периодика 2023–2024

Съст. Емилия Волева, Йолиана Страшнюк	35
---	----

ДИСЕРТАЦИИ

Съст. Никола Казански	49
-----------------------------	----

НАУЧНИ ФОРУМИ

Съст. Емилия Волева	51
---------------------------	----

ХОРИЗОНТИ

Мая Иванова – Средновековният български владетел и държава в съвременните полски изследвания: две гледни точки	55
--	----

НАУЧЕН ЖИВОТ

Виолина Христова – Международна научна конференция „Обмен и приспособяване: езици и култури в диалог (Балканите от Късната античност до ранната модерност)“	67
---	----

Деница Петрова – „Текст и исторически контекст“ – научна конференция в чест на 70-годишнината на проф. дин Илия Илиев	72
---	----

Велка Попова, Таня Тодорова – Среща на балкански българисти	76
---	----

ПРОФИЛИ

Илиас Евангелу, Анисава Милтенова – Йоанис Тарнанидис на 85 години.....	81
Андриана Спасова – Румяна Дамянова на 75 години.....	88
Екатерина Дикова – Красимир Станчев на 75 години.....	94
Мария Грозева – Уве Бютнер на 70 години.....	102
Николета Пътова – Николай Аретов на 70 години.....	106
Ценка Досева - In memogram Евгений Михайлович Верещагин.....	114
Ангелина Илиева In memogram Албена Георгиева.....	118
Ирена Бокова – In memogram Магдалена Елчинова.....	122

ОТЗИВИ

Ангел Николов – Балканските култури. Диалог, трансфер, метаморфози.....	125
Лора Тасева – Екатерина Дикова. Календарните двустиишия на Христофор Митиленски и техните южнославянски преводи.....	128
Илия Г. Илиев – Деница Петрова. Историческите съчинения в българската книжнина (края на XV–XVIII век).....	131
Владимир Димитров – Татяна Иванова. „Страшният съд“ в монументалната живопис на Българското възраждане XVIII–XIX век.....	135
Светлана Караджова – Магдалена Абаджиева. Книжнината на българите католици от XIX век и банатската книжнина.....	138
Росен Малчев – Годишник на Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл“. Том 22, „Етнос и култура: между локуса и универсума“....	142
Катя Михайлова – Митове. Фолклор. Етноси. Сборник в памет на проф. дфн Евгения Мицева.....	148
Михаела Кузмова – Речник на българския език. Т. 16 (С – Системност).....	153

CONTENTS

PREFACE

Nikolay Chernokozhev – Petar Beron: <i>The Bukvar (Primer)</i> – an Entire World	9
---	---

BULGARIAN LITERATURE

Books 2023 – 2024	
Comp. by Emilia Voleva	18
Periodicals 2023 – 2024	
Comp. by Emilia Voleva and Youliana Strashnyuk	35

THESES

Comp. by Nikola Kazanski	49
--------------------------------	----

SCIENTIFIC EVENTS

Comp. by Emilia Voleva	51
------------------------------	----

OUTLOOKS

Maya Ivanova – The Medieval Bulgarian Ruler and State in the Actual Polish Studies: Two Approaches	55
--	----

SCIENTIFIC ACTIVITY

Violina Hristova – International Scientific Conference <i>Exchange and adapting (Balkans for the Late Antiquity to the Early Modernity)</i>	67
Denitsa Petrova – <i>Text and Historical Context</i> – Scientific Conference in Honor of the 70 th Anniversary of Prof. DSc Ilia Iliev	72
Velka Popova, Tanya Todorova – Meeting of the Balkan Scholars in Bulgarian Studies	76

PROFILES

Ilias Evangelou, Anisava Miltenova – Ioannis Tarnanidis at 85	81
Andriana Spasova – Rumiana Damianova at 75	88
Ekaterina Dikova – Krasimir Stanchev at 75	94
Maria Grozeva – Uwe Büttner at 70	102
Nikoleta Patova – Nikolay Aretov at 70.....	106
Tsenka Doseva - In memoriam Evgeniy Mihaylovich Vereščagin	114
Angelina Ilieva – In memoriam Albena Georgieva.....	118
Irena Bokova – In memoriam Magdalena Elčinova.....	122

REVIEWS

Angel Nikolov – The Balkan cultures. Dialogue, Transfer, Metamorphoses	125
Lora Taseva – Ekaterina Dikova. Calendar Distichs of Christophoros of Mytilene and their South Slavonic Translations	128
Ilia G. Iliev – Denitsa Petrova. The Historical Works in the Bulgarian Literature (End of 15 th –18 th c.).....	131
Vladimir Dimitrov – Tatiana Ivanova. The Doomsday in the Monumental Painting of the Bulgarian National Revival XVIII–XIX c.	135
Svetlana Karadzhova – Magdalena Abadzhieva. The Literature of the Bulgarian Catholics of XIX Century and the Banat Literature.....	138
Rosen Malchev – Annuary of the Association of Anthropology, Ethnology and Folkloristic Ongal. Vol. 22 Ethnicity and Culture: between Locus and Universum	142
Katya Mihaylova – Myths. Folklore. Ethnics. Festschrift of Prof. DSc Evgenia Mitseva	148
Mihaela Kuzmova – Dictionary of the Bulgarian Language. Vol. 16 (S – Sistemnost)	153

ЎВОДНИ ДУМИ

Петър Берон: Букварът – свят

Възрожденският просветител, лекар, стопански деец, учен-енциклопедист и поборник за светско образование Петър Берон (1799–1871) е автор на първия новобългарски учебник „Буквар с различни поучения“ или „Рибен буквар“ (оригинално заглавие: „Бвкваръ съ различни поученіа“), издаден през 1824 г. в Брашов, чиято двеста годишнина честваме понастоящем. Наричаме го „Рибен буквар“ за-

ради изобразените в края на книгата кит и делфин. Съставен е по модела на гръцкия „Еклогар“ на Димитриос Дарварис от 1804 г., но резултатът е съвършено нов. Отпечатването на учебника е подпомогнато финансово от Антон Йоанович от Сливен и е под егидата на епитропите Васил Ненович и Йордан Хаджигенович.

По повод стогодишнината на книгата, през следващата 1925 г. е издаден сборник, чийто предговор описва инициативата, участниците и резултатите:

Предговоръ

По починъ на Министерството на народното просвѣщение презъ 1924 г. се отпразднува стогодишнината отъ появата на „Букваръ съ различни поучения, собрани отъ Петра х. Беровича за българскитѣ училища“. За случая се състави комитетъ, въ който бѣха представени: Просвѣтното министерство, Университета, Столичната община, семейство Беронъ, Дома на изкуствата и печата, Историческото дружество, Учителскитѣ съюзи и Съюза на лѣкаритѣ. Празненството се устрои въ цѣлата страна на 7 декемврий отъ училищата. Въ всички населени мѣста учителството и училищната младежъ взеха живо и деятелно участие. Народната почитъ къмъ паметъта на Берона се изрази въ утра и забави съ сказки, посветени на неговото дѣло и разпространение цвѣтни картички съ лика на Берона по единствения неговъ портретъ, изписанъ отъ първия български художникъ Николай Павловичъ.

Приходътъ отъ утрата, забавитѣ и картичкитѣ, около 170,000 л., се изразходва, за да се издаде тоя сборникъ и да се построи въ Борисовата градина въ София паметникъ — бюстъ на Берона. Недостигнаха около 30,000 л., които се поеха отъ държавата, която отпечати на свои разноски сборника въ Държавната печатница.

Комитетътъ благодари на всички родолюбиви сътрудници, които не отказаха своето участие за уреждане отпразднуването, за издаване на сборника и постройка на Бероновия бюстъ. Комитетътъ изказва особена благодарностъ на Министерството на народното просвѣщение, което даде широко своето съдействие, и на учителитѣ и учащитѣ се, на които главно се дължи Бероновиятъ сборникъ и паметникъ—бюстъ.

София, 20 октомврий 1925 год.

За комитета,
Редакторитѣ

В сборника е поместен известният портрет на д-р Петър Берон, дело на Николай Павлович и снимка на бюста, моделиран от проф. Иван Лазаров, който е положен в Борисовата градина.

Сборникът от 1925 г. събира слова, изследвания и библиографски данни за създателя на Рибния буквар, да си припомним неговото съдържание:

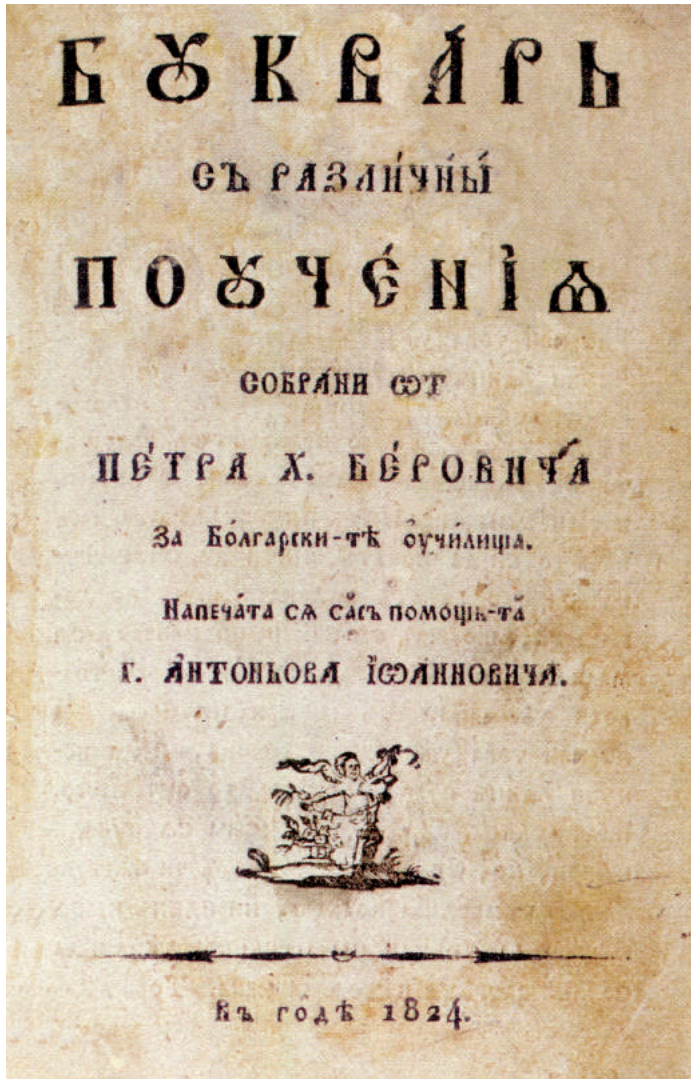
СЪДЪРЖАНИЕ:

Предговоръ.

1.	Празнуване стогодишнината на „Рибния букваръ“ в София на 7 декември 1924 г.	1
a)	Слово на професора Я. Теодоровъ-Баланъ	1
б)	Слово на Никола Т. Балабановъ	4
в)	Приветствие отъ Б. Боевъ	12
2.	Проф. Б. Цоневъ . – Д-ръ Петъръ хаджи Беровичъ-Беронъ (Книжовно-просветна и научна дейностъ).....	13
I.	Петъръ Беронъ като реформаторъ на българското учебно дело.....	15
II.	Петъръ Беронъ като реформаторъ на българския книжовенъ езикъ и правописъ.....	21
III.	Петъръ Беронъ като благодетель и организаторъ на българските училища.....	35
IV.	Петъръ Беронъ като европейски ученъ.....	36
3.	Проф. Ив. Д. Шишмановъ . – Кога и отъ кого е купилъ Д-ръ Петъръ Беронъ мушията си въ Ромъния?.....	63
4.	Проф. Д-ръ Каснеръ . – Съчиненията на Петъръ Беронъ по метеорология.....	79
5.	Д. Мишевъ . – Нашето училище отъ най-старо време до Рибния букваръ.....	81
6.	Б. Дяковичъ . – Д-ръ Петъръ Беронъ и неговиятъ „Рибенъ Букваръ“.....	109
7.	Г. Дочевъ . – Педагогическата мисълъ и училищното дело въ Европа преди 100 години въ свръзка съ делото на Д-ръ П. Беронъ.....	115
8.	С. С. Бобчевъ . – „Рибениятъ букваръ“.....	135
9.	Н. Табаковъ . – Единъ английски докладъ за Берово съчинение.....	139
10.	Н. Табаковъ . – Съчиненията на Петъръ Беронъ, печатани на френски езикъ (Пълненъ библиографиченъ описъ).....	141
11.	Пан. Петровъ . – Библиография.....	149

В самото начало на словото си от честванията на 07.12.1924 проф. Александър Теодоров-Балан почертава: „Малки, незначителни на поглед неща имат в съдбините на народите грамадни последици.“, за да завърши: „И който иска да победява в бъдещето, нека още от сегашното започва пред малките на тоя свят с „букварчета“ като рибния“.

Но да се върнем към съвременния юбилей на уникалния учебник. Букварът предлага „различни поучения, собрани от Петра Х. Беровича за българските училища“.

Независимо от това, че на титулната страница се открояват думите БУКВАР и ПОУЧЕНИЯ от погледа на читателя не може да убегне силата, излъчвана от скромното *събрание*. Не да поучава, а да събере (подбере) и предложи/предостави на българските ученици, учители и училища „различни поучения“, в които децата да проникнат, с които те да осмислят е голямата цел. Петър Х. Берович манифестира връзката с традицията на Паисий Хилендарски, който *събира и написва (съвкупих и написах)* историята на българите – техните „деяния и бития“, заявява подчиняването на своите интелектуални усилия на мисия, изведена от тази на хилендарския монах, от чийто глас

„разнебитените и разглобени Българе ... са начнали да се сглобяват пак в един народ“ – по думите на проф. Марин Дринов¹. Тъй като народът се формира не само чрез знание за „себе си в миналото“, но и чрез не по-малко важното познание за цялостния свят, част от който е бил и продължава да е.

Показателно е именно това преместване на акцента, тъй като в *Рибния буквар* няма повествуване за българското минало – има по-скоро възможност за проникване в универсалния опит чрез културни фигури от далечното несвое – но и свое – знание, тъй като е общочовешко знание, което е и минало, и неговото усвояване; присъстват универсалните човешки ценности, чрез които българите да са човеци, а не само просто хора.

Например поучителният разказ, популярен и днес с названието „Снопът на Кубрат“ читателят открива в шестата част, наречена „Различни истории“ със заглавие „Братска любов“. И е не по-малко показателно, че друг един възрожденски герой – Лулчо, герой в повестта на Илия Блъсков „Злочеста Кръстинка“, когато ще бъде главен за учител, прочита на селските първенци именно тази история.

А тезата, че българите трябва да са човеци, е функция на необходимостта да се намират и по възможност да се възраждат старите, автентични български думи като „език“ – в смисъл на „народ“. Такива думи са забравени, понеже са изместени от други, най-вече с гръцки произход – като „хора“ – факт, на който обръща внимание по-късно проф. Марин Дринов в цитираната статия и Христо Ботев, който подчертава, че земеделският труд е станал „символ и емблема на робството, а думата „хора“ или „хориати“ има еднакъв смисъл и равно значение с думата илоти“².

Важността на думите и духът, с който са проникнати, се провижда още в първото изречение на предисловието. Петър Берон дебело подчертава, че децата трябва „да начеват да четат на книги, писани по техният език“ – зад това разбиране стои схващането, че ключът към света (а и към самия себе си) е езикът.

Наред с тези импулси, излъчвани от *Рибния буквар* от особено значение е преобразуването на идеята за училището, която Петър Берон предлага и утвърждава. Училището е не само мястото на превръщането на знанията в свои – на усвояването им, но то трябва да дари децата със щастието от узнаването – „... ни един не ся намери да смисли несчастлиите деца и да сочини за тях някоя книжка“. Но не само книгите извеждат от нещастията – голямата идея на Петър Берон е превръщането на училището от място на „страх и треперание“, в пространство на щастие в и със знанието.

¹ Дринов, М. Отец Паисий. Неговото време, неговата история и чуениците му. – *Периодическо списание на Българското книжовно дружество*, 1, кн. 4, 1871.

² Ботев, Хр. Да работиме, да работиме, трябва да работиме! – *Знаме*, бр.10, 02.03.1875.

Показателно в края на голямата творба на друг велик българин от Котел Г. С. Раковски „Горски пътник“ войводата ще изрече към един старец следните думи:

Грешен е, старче, кой е прост,
от робство не знае да с[‘] отбрани,
скотски търпи несправедна власт,
тъжи в[‘] всегдашни ядни рани!

Разбирането, че знанието освобождава от греховност, несъмнено е заложено в „Буквар с различни поучения“ и е утвърждавано по различни начини в отделните части на книгата. Вървенето по пътя към и в знанието – един по същество безкраен път – обаче не е самотно движение. Букварът утвърждава общностния устрем, практически представен в уводните думи чрез подробното описание на взаимоучителната метода, трудностите, правилата, значението на учителя и т.н. Ние учим заедно – е сякаш посланието въвеждащите думи – събраните поучения ни събират, за да ги мислим, проумяваме, усвояваме и превръщаме в свои ценности жалони.

Букварът започва с букви, след което идва още една изява на континуитета на идеите. Петър Берон настоява, че думите се учат не буква по буква, а на срички и утвърждава тази практика в и чрез своя буквар. А тази новаторска идея, както различни изследователи са посочвали, е предложена още от Константин Костенечки (1380–1435) в посветените на обучението на децата глави от неговото „Сказание за буквите“.

В същия дух е подборът на „Добри совети“ – първият настоява: „Щото не щеш да ти струват другите, нито ти да го струваш на другите“, по-късно утвърден в императивното – „Не отдавай зло за зло“.

Всяко едно от моралните послания носи в себе си възможно отпращане към различни авторитетни източници, без те да са посочвани. Но тези „добри совети“ не остават единствени в своята смислова свръхнаситеност. Някои от тях, след като са препотвърдени от престижни имена в „Умни отвори“, са разгърнати в разказани случки в разделите „Басни“ и „Различни истории“. Например съветът „Щото струваш, струвай го добре и мисли за сетнената“ е илюстриран в историята „Евтина мудрост“, в която анонимният философ, продава на „Дионис, сикелийски цар“ мъдростта: „Щото правиш, прави го умно и мисли за сетнената“ – мъдрост, която спасява живота на владетеля.

Букварът с различни поучения използва разнообразни по жанров формат канали, за да утвърждава постулираните ценности, да ги онагледява и по този начин да ги доказва през различни житейски практики. Така посланията/поуките биват разгръщани в режим на оцелостяване, а отделните части на книгата се спояват и дори сплотяват в търсеното и постигането на цялостно въздействие.

А книгата живее така както е представен в нея човекът. До него се стига след описание на сол, захар, кафе, тютюн, лен, от който се прави хартия и

цяла редица екзотични животни. Екзотиката е съществен белег на *Буквара* с различни поучения, тъй като именно чрез нея са въведени невидени твари, тя е апел към откриване на непознати светове, тя може да зове към далечни пространства. А в *Буквара* отсъстват географски карти – землеописанието е вграждано чрез други формати.

Пътят на читателя през света на *Буквар с различни поучения* минава и през пчелите и мравките – най-уподобимите (като организираност) на човешкия социален организъм създания. Така малкото и голямото се съ-полагат и съотнасят. За да се стигне до човека, който е венецът на творението.

Апотеозът е в края на статията, посветена на човека – след като човеците са видяни в техните различия – и във възможностите да се разпознават чрез зрението когато е светло, чрез гласа в мрака или чрез писмото когато двама души са отдалечени; след като е подчертана, макар и механистично предадена, свързаността на „безсмъртната душа“ с тялото, след като е показано тялото и неговите елементи в тяхната органична взаимоотношеност и взаимозависимост.

Подчертано е, че именно в общуването човеците стават човечество, така те не закопават поверения им *талант* (според библейската притча в Матей 25:15–28), за да го върнат на господаря същия, а го умножават. Човекът заявява и изявява себе си като Божие създание без граници пред себе си – нему не е достатъчна земята, за да „насити своето любоучение, ами са издига чак до небото“. Тъкмо безграничността разкрива човека като създанието, което е удостоено с честта да е сътворено по образ и подобие Божие:

„Но човек става най-различен и най-горен от сичките животни, над които той царува със свойат ум, защо с него той придиря и разумява причините на много неща и познава някои си, пред да са станали йоще. Може да говори и да изявява на другите, щото той си мисли, или ги пита да му кажат, щото тии си мислят; и тъй един от други ся учим и умножаваме нашият ум с много науки. Издири человек много художества (занаети), стана доволен да обхожда сичката земля и да дири вред всяко нещо, което ще може да ги ползова. Побеждава със своето остроумие и най-лютите звярове. Не му постигна землята да насити своето любоучение, ами ся издига чак до небото; там познава с голямо удивление Божията безкрайна и непостижима сила, кога придиря, колко са далече от нас месецат, слонцето и звездите, колка е тяхната големина, кои правила последоват техните движения и прочая. Тъй най-сетне познава свойат создател и ако рачи да угоди нему, разумява, чи ще намери подир тойзи привремен живот вечно блаженство. Колки други без чет дарове исипа Бог пред човека, за да го направи блажена и благополучна! И на колка чест висока го издигна като го сотвори по образу своему и по подобю!“³

В последната част на книгата – преди „Аритметика“ – човекът буквално се издига до небето, тъй като тя е заделена „за въздушните явления“. В

³ Транскрипцията е приспособена към съвременната азбука.

нея д-р Петър Берон прави най-значимите допълнения в следващите издания, което несъмнено е свързано с неговите научни дирения в областта на климатологията, но е и изпълнен със символика изследователски жест – в небесния/воздушния безкрай се разкриват нови и нови хоризонти, чието постигане е изпитание и за самия човек.

В тази перспектива се открояват и двата френскоезични атласа от края на 60-те години на XIX в., осъществени съвместно с Николай Павлович, към чието образование като художник д-р Петър Берон е съпричастен, насърчава го и го подпомага – „Космобиографичен“ и „Метеорологичен“. В същата перспектива могат да бъдат разположени и разглеждани и големите научни опуси на д-р Петър Берон – от „Славянска философия“, излязла в Прага през 50-те години на XIX в. на немски език и съдържаща основните характеристики на естествени и морални науки, както и приложение „За свободата на волята и безсмъртието на душата“, до седемтомната „Панепистемия“, тритомната „Небесна физика“ и „Физико-химия“, издадени в десетилетието между 1860 и 1870 г.

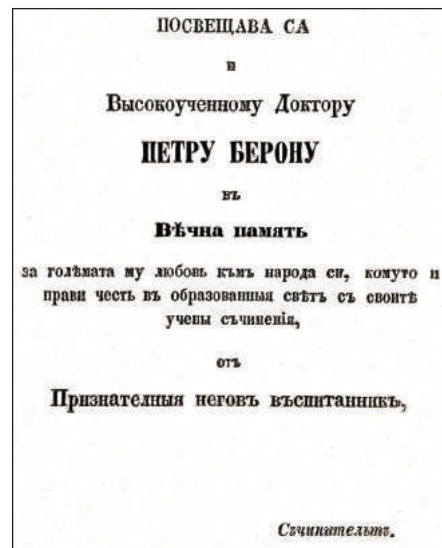
Малката книжка, наречена *Буквар с различни поучения*, обема в себе си големия свят в неговата множественост и отваря пред българите вратите на знанието, въвежда ги в магията на словото, умело ги насочва към идеята за свободата – духовна и физическа потребност и рождено човешко право.

Д-р Петър Берон има и намерението да събира българите не около своя *Буквар*, а най-вече чрез него. Той съзнава ценността и значимостта на единната образователна стратегия като консолидиращ българите фактор и инструмент. Мащабите не неговия духовен свят са такива, че е неизбежно идеите му да могат да се осъществят, тъй като е нужно време – време за узряване на съмишлениците и време за действие.

Много изследвания са посветени на живота и делото на д-р Петър Берон. Обстойно е проучено и битието на неговия Буквар. През 1873 г. Тодор Шишков издава „съставената“ от самия него „История на българския народ“. На гърба на титулната страница е изписано посланието на книгата:

„Едно от жителните начала на народността може да служи секому собственото негово отечество и отечественната му история“

А след благодарността към благодетелите, на които посвещава своя труд, на отделна страница той добавя:

Шишков знае колко висока е цената и стойността на създаденото от д-р Петър Берон, вижда и мястото му в образования свят и като негов „въспитаник“ изразява не само личната си, но и народната признателност. Въспитаникът отдава признание на своя духовен наставник, виждайки го като посланик на българите в образования свят. Защото независимо от това доколко и как са приемани трудовете на д-р Петър Берон в европейските академични среди, самият той несъмнено усеща себе си равен с тях. И както Създателят е удостоил човека – да бъде създаден по образ и подобие Божие, така и Петър Берон удостоява с честта своите „любезни еднородни“ – да ги насочи към „общото добро“ с *Буквара* и да изведе мисълта в света на свободата.

Така Тодор Шишков събира в едно двата образа, с които Петър Берон живее в съзнанието на българите. Първият – автор на *Буквар* с различни поучения, двадесет и четири-пет годишен млад човек, вгледан в бъдещето на своите еднородци и вторият – учен от европейски мащаб, вгледан в дълбините на Божието творение, наречено СВЯТ.

Николай Чернокожев
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2023–2024 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилometодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2023 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ / BOOKS 2023 – 2024

ОБЩ ОТДЕЛ / GENERAL

БАЛКАНСКИТЕ култури: диалог, трансфер, метаморфози. София: Институт за балканистика с Център по тракология – БАН, 2023, 320 с.
ISBN 978-619-7179-38-5.

Научни редактори: Орлин Събев, Лора Тасева, Антоанета Балчева

Сборникът включва 15 изследвания в широкия хронологичен диапазон от Средновековието до наши дни, посветени на значими проблеми, свързани с диалога между отделните култури на Балканите и в европейски контекст. Предложени са различни ракурси както към трансфера на културни модели, така и към метаморфозите при тяхното възприемане, усвояване и функциониране. Изследванията разкриват непознати или слабо проучени страни на културната динамика в региона и създават мозаечен образ на разнolikите Балкани.

Достъп до съдържанието и предговора: <https://t.ly/IbYyu>

БЪЛГАРИСТИКАТА по света. Филологията у дома. Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2023, 301 с.
ISBN 978-954-00-0353-5.

Съставител: Гергана Падарева

Сборникът съдържа 29 статии на 35 учени от Международната научна конференция, проведена през октомври 2023 г. в ЮЗУ в Благоевград. Текстовете са обособени в разделите „Българистиката по света“, „Лингвистика“, „Филология. Литература. Култура“, „Превод“ и „Методика на преподаването по български и чужд език“.

БЪЛГАРСКАТА университетска архивистика като конкурентен образователен модел в мрежовото общество – научни и технологични предизвикателства. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 162 с.

ISBN 978-954-07-5822-0.

Сборникът съдържа доклади и съобщения от XIII научна конференция под едноименния наслов, проведена през 2019 г. в Софийския университет.

Поредица *Университетски четения по архивистика, Т. 8*

ВАЧЕВА, Албена и Николай Папучиев. Фигури на прехода в България. (Медии, публики, популярна култура). София: Кралица Маб, 2024, 293 с.

ISBN 978-954-533-212-8.

В сборника са представени резултатите от тригодишно изследване, фокусирано върху тенденциите в популярна култура в България през последното десетилетие на XX век, разкриващи се при проучването на медийната публичност и в частност – на няколко от най-популярните български всекидневници.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/MH9WW>

1869

ИЗДАНИЯ от фонда на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ за арменския, еврейския и ромския етнос. София: НБКМ, 2024, 351 с.

Съставители: Красимира Александрова, Ваня Аврамова и Галена Герова

ISBN 978-954-523-204-6.

Тематичен библиографски указател.

ИЗКУСТВО, творчество, възпитание. Между четката и перото. Велико Търново: Фабер, 2024, 288 с.

ISBN 978-619-00-1756-1.

Сборникът съдържа статии, доклади и материали от кръглата маса, посветена на 65-годишнината от рождението на проф. д-н Пламен Легкоступ.

КАТАЛОГ на старопечатните книги и периодика, редките и ценни издания (1561 – 1878) от фонда на Университетската библиотека при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2023. 376 с.

ISBN 978-619-208-352-6.

Съставители: Валя Димитрова, Даниела Върбанова-Николова

Колекцията от старопечатни, редки и ценни книги в каталога е структурирана хронологично в две поредици – книги и периодични издания. Изданията са подредени азбучно по името на автора или заглавието, като първо са изброени книгите на кирилица, следвани от книгите на латиница. Старопечатните книги на български език са сигнирани според описа на Маньо Стоянов.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://vtu.inex-project.net/Repository/47>

МАНОЛОВ, Манол. Българският цинизъм. Крос-културален анализ. Велико Търново: УИ Св. Св. Кирил и Методий, 2024, 148 с.

ISBN 978-619-208-390-8.

Монографично изследване в областта на народопсихологията върху някои специфични социални нагласи, характерни за съвременните българи.

МУЗЕЙТ и градската памет. Велико Търново: Фабер, 2024, 456 с.

ISSN 978-619-00-1760-8.

Сборник с доклади от националната научна конференция, посветена на 60-годишнината на Музея на занаятите в Троян, проведена през октомври 2022 г. Темите, които разглеждат авторите са разнообразни и обхващат широк спектър от проблеми, свързани с историята на Троян и Троянско, музейната практика, археологията, етнографията, изкуствознанието и др.

СЛОВО и общество. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски – Т. 3. 2023, 291 с. ISBN 978-619-201-721-7.

Главен редактор: Страшимир Цанов

Съдържа доклади и материали от международния филологически колегиум в памет на проф. д-р Младен Енчев, проведен през ноември 2022 г. в Шумен.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/6v5gX>

150 години от рождението и 70 години от смъртта на професор д-р Йосиф Фаденхехт (1873 – 1953) – учен, адвокат, политик и общественик. София: Сиби, 2023, 144 с.

Съставители: Евгени Йочев и Благовеста Балканджиева
ISBN 978-619-226-272-3.

Сборникът включва изказвания за юбиларя от негови ученици и сподвижници от кръга „Правна мисъл“; статии, реферати, речи и приветствия на проф. д-р Й. Фаденхехт, както и изчерпателна био-библиография.

IMPACT et réception de la culture française dans les Balkans (XIXe – XXe siècles) / Френската култура на Балканите (XIX – XX в.) – взаимовръзки и рецепция.

София: Институт за балканистика с Център по тракология – БАН, 2023, 343 с.
ISBN 978-619-7179-39-2.

Научна редакция: Рая Заимова

Сборникът съдържа доклади от международната научна конференция под едноименния наслов, проведена през октомври 2022 в София.

ИСТОРИЯ / HISTORY

БЪЛГАРИТЕ в Западните Балкани (100 години преди и след Ньой). София: Институт за исторически изследвания – БАН, 2023, 444 с. с ил.

ISBN 978-954-2903-76-5.

Съставители Александър Гребенаров и Йорданка Гешева

Сборникът съдържа доклади от два форума – конференцията „Българите в Западните Балкани (100 години преди и след Ньой)“, проведена през ноември 2020 г., и кръглата маса „Българското културно-историческо наследство в Западните Балкани – актуални проблеми“, състояла се през ноември 2022 г.

ЕДНО ново начало преди един век. 100 години дипломатически отношения между България и Република Турция (1923–2023). София: Фастумпринт, 2024, 139 с.

Съставители: Нина Георгиева и Петър Стоилов

ISBN 978-619-7704-16-7.

Сборник с доклади от конференцията по случай стогодишнината от установяването на официални дипломатически отношения между двете държави, проведена през октомври 2023 г.

ГЕНЧЕВ, Генчо. Травматичната памет на Свищов – земетресението от 1977 година. Габрово : Кредо-ЗМ, 2024, 164 с.

ISBN 978-619-7100-61-7.

Книгата е част от монографично изследване и представя малко известни факти и данни за земетресението от 4 март 1977 г., документи и свидетелски разкази на оцелелите. Авторът е установил, че цялата архивна информация от страна на държавата е била умишлено унищожена и се опитва да намери причините, поради които градът е претърпял толкова големи поражения и е дал толкова човешки жертви.

ДИМИТРОВА, Ирина. Страници от историята на Трявна през Възраждането. София: PS Print, 2023, 199 с.
ISBN 978-619-04-0117-9.

В книгата са представени непроучени досега детайлно моменти от историята на града.

ИВАНОВ, Мартин. „Бившите хора“ на концлагерна България. София: Сиела, 2023, 376 с.
ISBN 978-954-28-4531-7

В книгата, резултат от дългогодишни изследвания са представени 309 интервюта и мемоарни разказа, 62 биографични реконструкции и голям брой документи от архивите на Държавна сигурност, верифицирани и интерпретирани от автора в техния контекст.

„ИМЕТО, това ми е лицето“. 50 години от Корнишките събития, Благоевград: Балканистистичен форум, 2023, 322 с.
Съставител: Зейнеп Зафер
ISBN 978-619-92694-0-4.

Сборникът съдържа докладите от научната конференция, проведена в Гоце Делчев през ноември 2023 г. посветена на годишнината от протестите срещу насилствената асимилация на мюсюлманите в региона.

КОЕВА, Стоянка. Теофано Попова – обществено-педагогически поглед към живота и делото на легендарната народна учителка. София: Веда Словена ЖГ, 2024, 334 с.
ISBN 978-954-8846-85-1.

Книга за живота и дейността на Теофано Попова – учителка, общественичка, дарителка, учредила през 1899 г. в Стара Загора благотворителното дружество „Добрий Самарянин“.

МЕСТНИТЕ елити и модернизацията на българското общество през „дългия XIX век“. Велико Търново: Фабер, 2023, 256 с.
ISBN 978-619-00-1709-7.

Сборникът съдържа материали, представени на научната конференция в памет на учения, общественик, дипломат и редовен член на БКД Атанас Петров Шопов (1855–1922), проведена през октомври 2022 г. в Панагюрище.

ПАЛАНГУРСКИ, Милко. Съграждането на модерна България. Нотабилите, конституцията и князът (1879). Велико Търново: Фабер, 2024, 450 с.
ISBN 978-619-0017615.

В изследването са обхванати два основни процеса в новата история на страната: възкресението на държавността и изграждането на демократичната система на модерна България.

СПАСОВ, Людмил. **Георги Къосеванов. Прокуденият премиер.** Велико Търново: Фабер, 2023, 448 с.

ISBN 978-619-00-1704-2.

Първо монографично изследване за живота и делото на един от най-значимите фигури в българската политическа история през ХХ в. Използван е богат и разнороден изворов материал от български и чуждестранни архиви, лични спомени и дневници, от сборници с дипломатически документи на немски, френски, английски, италиански, сръбски и руски език, от стенографските дневници на Народното събрание, статистическите годишници, както и от периодичния печат.

ТЕРЗИЕВ, Владимир. **Здравната просвета в българското общество през ХІХ в. (до 1878 г.).** София: Авангард Прима, 2024, 440 с.

ISBN 978-619-239-965-8.

Проследено е зараждането на модерното здравно познание на българска почва през Възраждането с акцент върху начините за неговото разпространение, както и крайните резултати, до които довежда – промяната в отношението към здравето – лично и обществено.

ЦВЕТКОВ, Симеон. **Ръчното огнестрелно оръжие в Българската армия.** Велико Търново: РНБ „Петко Р. Славейков“ –

Т. 1. 1879 – 1918 г. Поръчки и доставки. 2023, 256 с. ISBN 978-619-7173-53-6.

Монографично изследване, посветено на доставките на оръжие през етапа на създаването, развитието и утвърждаването на българската армия на международната сцена. Уточнени и анализирани са всички системи ръчно огнестрелно оръжие, постъпили на въоръжение през разглеждания период.

ХРИСИМОВ, Николай. **България и европейският Запад през първите десетилетия на ІХ в.** София: Изток-Запад, 2023, 296 с.

ISBN 978-619-01-1341-6.

Обект на монографичното изследване са отношенията на България с авари и франки през първата третина на ІХ в.

ШИВАЧЕВ, Стефан. **Пловдивската индустрия и нейните създатели (1878 – 1947).** Пловдив: Балкански културен форум, 2023, 280 с.

ISBN 978-619-91443-4-3.

Книгата разглежда зараждането и формирането на пловдивската индустрия от Освобождението до национализацията ѝ през 1947 г. Тя проследява пътя на индустриализацията на следосвобожденския Пловдив по бранишове. В книгата са вплетени житейските истории на пионерите на индустрията – Христо Г. Данов, Антон Папазов, Пантелей Генов, Павел Калпакчиев, Магърдич Томасян, Димитър Кудоглу и др.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

ВАЧЕВ, Хитко. Църковно строителство и архитектура в българските земи през XV – XVIII век. Велико Търново: Фабер, 2023, 474 с.

ISBN 978-619-00-1681-6.

В монографията са представени подробни сведения за строителството на функциониращите през разглеждания период 381 митрополитски, епископски, селищни и гробнични храма, разположени в 203 населени места. Специално място е отделено на развитието на установените от това време 210 действащи манастира, разгледано на фона на историческите сведения за Търновската митрополия с подведомствените ѝ епископии Червен, Ловеч, Преслав, Враца, Видинска, Софийска, Кюстендилска, Самоковска, Мелнишка, Пловдивска, Смолянска, Одринска, Несебърска, Созополска, Варненска, Силистренска митрополии и Агатополюската епископии. В отделна глава са проследени етапите и особеностите в архитектурното развитие на основните типове храмове – еднокорабни и триконхални църкви и псевдобазилики. Съдържа и подробен каталог на всички изследвани паметници.

ГЕОРГИЕВ, Драгомир и Светослав Аджемлерски. История на храма „Свето Благовещение“ в Провадия и на църквите в Провадийската духовна околия. Варна: Славена, 2023, 416 с.

ISBN 978-619-190-237-8.

Проследена е историята на християнството в Провадия и района от проникването му по българските земи до съвременността. Съдържа богата библиография и приложения с биографии на свещеници и църковни певци, на резбари и др., както и списъци на храмовете в околията към 2023 г. и на провадийските архиерейски наместници от 1876 г. до днес.

ЗАШЕВ, Евгени. Бератската памет за св. Седмочисленици. София: КМНЦ – БАН, 2024, 264 с.

Изследването е посветено на най-ранните следи на колективния култ към св. Седмочисленици, съхранени в югозападните предели на Охридската архиепископия, обхващащи днес предимно земите на Южна Албания – Бератската епископия и непосредствените ѝ околности. Като исторически свидетелства са разгледани две основни групи – писмени паметници и артефакти. Към първата група са отнесени Проложното житие на св. Йоан Владимир, Бератската (1720) и Мосхополската служба за св. Седмочисленици (1742). Втората група съдържа осем стенописа, четири икони, един дърворезбен медальон, три реликвария и една дарохранилница. Внимание е отделено и на устни наративи, свързани с паметта за св. Седмочисленици. Приложението е представено ново издание на текста на Бератската служба. Включени са и три творби на предполагаемия автор на Бератската служба – епископ Михаил Иписхиот.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/WYiyv>

КЪНЧЕВА, Стефка. Предобрази на словото. Тълкуване на паримните за неподвижните Господски и Богородични празници. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2024, 212 с.

ISBN 978-619-208-394-6.

Изследват се паримите от Стария завет за големите господски и богородични празници: Рождество Христово, Богоявление, Сретение, Преображение, Рождество Богородично и Успение Богородично. В приложение са представени образци от иконографията за празниците, свързани с паримите в техния литургичен контекст.

МАНГОВА, Боряна. Идеята за Бог, въплътена в поезия и музика – българската детска и училищна песен с духовна тематика от Освобождението до средата на XX век. София: ИК ЗИП, 2024, 235 с.

ISBN 978-954-9369-69-4.

В изследването последователно са разгледани: обществените и педагогически възгледи за духовно-нравственото възпитание в България; идеята за Бог и духовно-нравственото възпитание в българската поезия от Късното възраждане до средата на XX век. Открити са имената на български писатели и композитори – създатели на детски и училищни песни с духовна тематика, направен е анализ на композицията и на музикално-стилистичните им особености.

НИКОЛЧЕВ, Дилян. Присовският манастир „Св. Архангел Михаил“ и старопиталището към него до началото на 60-те години на XX век : история, устройство и управление. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 152 с.

ISBN 978-954-07-5867-1.

В книгата се проследява историята на едно от емблематичните за Българската православна църква социални заведения, на манастира, с който е свързано, както и на други църковни социални заведения на Търновската епархия през разглеждания период – сиропиталища, домове за „работнически деца“, за глухоними, пансион, приюти, забавачници и пр. Отделено е внимание и на ролята на Търновския митрополит Софроний, както и на политическите събития, допринесли за разцвета или упадък на манастира и старопиталището през годините на тяхното съществуване.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

АНДОНОВА, Диана. Националните културни особености в контекста на моделите на възпитание в детството. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 232 с.

ISBN 978-954-07-5871-8.

Монографията разглежда специфични национални културни особености, които влияят върху възпитателните модели в семейната и образователната среда в периода на ранното и предучилищното детство. Измеренията на културата като отражение в родителското поведение разкриват характерните културни специфики, влияещи върху моделите на възпитание в детството, и на тази основа е направен сравнителен анализ между България и Германия. Представените резултати от изследване на родителските стилове в български контекст показват как социокултурните изисквания формират възпитателните практики, модели на поведение и комуникацията в семейството. Отчетено е и изменението на културата в процеса на културно взаимодействие в условията на европейското глобално пространство.

ЕТНОГРАФСКИ проблеми на народната култура. София: АИ Проф. Марин Дринов –

Том 13. 2023, 280 с. ISSN 2815-5319.

Сборникът съдържа осем изследвания върху различни проблеми в областта на историческата етнология, традиционната култура и етнологията на съвременността. В три от тях се прави антропологичен анализ на историята на идеите за българския етногенезис и тяхната обвързаност с политически и геополитически проекти. В други три изследвания се анализират взаимоотношенията, които се създават между хората и институциите в Калофер в опитите за поддържане на дарителството, проучват се процесите на контраурбанизация сред лицата в трудоспособна възраст и реализацията в областта на селското предприемачество, както и процесът на приобщаването на децата от приемни семейства към образователните институции в България. Два текста са посветени на традиционната култура на общностите от историческата диаспора на българите. В тях се прави анализ на летния цикъл на календарните обичаи на българските преселници в Румъния – католици и православни, а също и обширно въведение в проблематиката на сватбената обредност и брака при българите в Украйна и Молдова.

МИТОВЕ. Фолклор. Етноси. Сборник в памет на проф. дфн Евгения Мицева. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2024, 280 с.

ISBN 978-619-245-364-0.

Статиите в сборника са обединени тематично в няколко раздела, предлагащи анализи в проблемните полета на митологията, демонологията и обредността, на фолклористиката, на трансформациите в културните и етническите специфики, на наследствата и идентичностите в етничен аспект и т.н. Обособен е и раздел, озаглавен „По пътеките на спомена“, който предлага визии за човека и учения Евгения Мицева.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/KezqW>

ФИЛЕВСКА, Благородна. Традиционна култура на морското рибарство по Южното българско Черноморие. София : Фондация за българска литература –

Книга 1. 2023, 984 с. ISBN 978-954-677-125-4.

Книга 2. 2023, 332 с. ISBN 978-954-677-125-4.

Монографично интердисциплинарно изследване, основано на богат изворов материал. Рибарството се разглежда като поминък, но и като цялостна система от материални форми, соционормативни отношения, светогледни представи и обичайно-обредни практики. Като важни характеристики на културата на морското рибарство са посочени пряката ѝ обусловеност от условията на морската екосреда (ландшафтната геосистема на Черноморието), нейния градски облик, осъществяването ѝ от различни социални слоеве в рамките на една сложна етническа среда, тесните ѝ връзки с други подсистеми на обществото (държава, национално стопанство) и др. Приложенията съдържат: списък на традиционните брегови топоними и хидроними по крайбрежието от нос Емине до река Резовска, Речник на традиционните рибарски и морски термини, исторически и етнографски карти, черно-бели и цветни снимки и картички, скици и схеми, документи от лични и семейни архиви на местни жители и богата библиография.

ФОЛКЛОРИСТИКА и етнология в Средна и Югоизточна Европа. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2023, 223 с.
ISBN 978-619-245-271-1.

Сборникът в чест на проф. д-р Владимир Пенчев – авторитетен фолклорист, етнолог и антрополог представя материали от проведената в края на 2017 г. научна конференция с международно участие в Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей, посветена на неговата 60-годишнина. В изданието са представени текстове на български, словашки и чешки изследователи. Статиите отразяват разнообразие от теми, гледни точки и научни подходи в областта на етничността, религиозните процеси и общностния живот в Средна и Югоизточна Европа.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

АБАДЖИЕВА, Магдалена. Книжнината на българите католици от XIX век и банатската книжнина. София: АИ Марин Дринов, 2024, 168 с.
ISBN 978-619-245-403-6.

Обобщаващо изследване върху книжнината на българите католици от XIX век с поглед към банатската книжнина. Представени са подбрани образци от епохата и са очертани общи тенденции и специфични характеристики на писмените паметници.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/gtPZ9>

АНДРЕЕВА, Жанета. Когнитивните метафори като средство за езикова демагогия в българските политически речи. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2024, 234 с.
ISBN 978-619-201-746-0.

Научно изследване на речевата дейност на българските политици и участието им в политическия дискурс, основано на богатата емпирична база данни, събрана в електронния ресурс LАВМЕТА.

ГАНЕВА, Гергана. Модални значения възможност и вероятност в българската езикова история. София: УИ Св. Климент Охридски, 2024, 206 с.
ISBN 978-619-7433-80-7.

Монографията е посветена на граматическите средства за изразяване на възможни и предполагаеми действия в българския език в периода XIV–XVIII в. В книгата е разгледана съдбата на старото (аналитичното) условно наклонение, на предположителните модални употреби на бъдещите времена и т.нар. ще да-форми, на някои модални глаголи и перифрастични конструкции за изразяване на възможност и необходимост. Настъпилите езикови промени са проследени както в произведения, отразяващи интелектуализацията на книжовната норма, така и в паметници, за които традиционно се смята, че разкриват реалното състояние на говоримия език. Избраният от авторката диахронен подход позволява да се установи как функционират в българския език някои от модалните типологически категории.

ГЕОРГИЕВА, Мариана. **Когнитивни аспекти на изречението**. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 245 с.
ISBN 978-954-07-5873-2.

Монографично изследване, в което изречението е представено като основна единица на синтаксиса с комуникативна стойност от гледна точка на когнитивната потенция.

ДЕМИРКОВА, Ралица. **Играта на думи в британската детска литература през призмата на превода: върху материал от произведения на Луис Карол, Роалд Дал и Тери Пратчет и техните преводи на български език**. Велико Търново: ИТИ, 2024, 283 с.
ISBN 978-619-7602-60-9.

Съпоставително изследване на играта на думи в контекста на спецификата на превода на детска литература, преводните норми, еквивалентността и глобалния преводачески подход. Очертани са границите на понятията езикова игра, игра на думи и каламбур и тяхната йерархична съотнесеност съобразно когнитивната им същност. Изведен е общ модел за съпоставка на оригиналните игри на думи и техните преводни съответствия, въз основа на който е предложена комплексна класификация на видовете игри на думи и на подходите, използвани при превода на фразеологични и нефразеологични игри на думи от английски на български език.

ЛОЗАНОВА, Славина. **Семиотични аспекти на бимодалния билингвизъм. Анализ на българския жестов език**. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 231 с.
ISBN 978-954-07-5772-8.

Монография върху жестовия език на хората с увреден слух на територията на България. Приложена е методология на корпусно изследване и са изведени лексикографски принципи на систематично описание за създаване на жестов двуезичен речник. Изследователският интерес е насочен към знаковата същност/стойност на мануалните жестове като основни единици, изграждащи системата на българския жестов език. Всички езикови данни в жестов код във видео формат са организирани в жестов речник със свободен достъп в интернет <https://www.univercity-project.eu/> (достъп: 2.06.2024)

НИКОЛОВА, Надка, Диана Иванова, Кина Вачкова и Мийрям Селим. **Писмовниците на Българското възраждане като източник за формирането и функционирането на книжовния език**. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2023 – Т. 1. ISBN 978-619-201-701-9.
Т. 2. ISBN 978-619-201-702-6.

Колективната монография съдържа резултатите от работата на изследователски колектив по едноименния проект на Шуменския университет за лингвотекстологическо проучване на образците за писма през Възраждането. Двама тома съдържат студии, посветени на 15 печатни писмовника, издадени през втората и третата четвърт на XIX в.

Свободен пълнотекстов достъп: Т. 1: <https://t.ly/sUHjo> Т. 2: <https://t.ly/-qD87>

ФРАЗЕОЛОГИЧНИ студии. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2024, 160 с.

Съставител: Сия Колковска

ISBN 978-619-245-400-5.

Тематиката на сборника е разнообразна и засяга въпроси, свързани с проучването на българската и полската фразеология в едноезиков или съпоставителен план.

ЦИБРАНСКА-Костова, Марияна. **Абагар на Филип Станиславов от 1651 година.**

АИ Проф. Марин Дринов, 2023, 248 с.

ISBN 978-619-245-369-5.

Книгата съдържа обширно въведение, анализ на графичните, морфологичните и лексикалните черти на Абагара, оригинален наборен текст, превод на съвременен български език и речник.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/oON43>

BAGAŠEVA-KOLEVA, Marija. **Contrastive analysis of Bulgarian realia and their translation equivalents in English and Russia: a corpus-based study.** Благоевград:

АИ Неофит Рилски, 2023, 144 с.

ISBN 978-954-00-0352-8.

Изследването разглежда типични реалии и фразеологизми в българския език от периода на Възраждането и началото на Новото време с преводни еквиваленти на руски и английски, като изследва чрез контрастивен анализ спецификата в техните значения.

IVANOVA, Milena. **Zur textkonstitutiven Rolle von semantischen Wortbildungsmustern in ausgewählten Märchen der Brüder Grimm und ihrer bulgarischen Übersetzung.** Велико Търново: УИ Св св. Кирил и Методий, 2024, 291 с.

ISBN 978-619-208-395-3.

Монографично изследване върху връзката между словообразователните процеси и изграждането на текста и по-конкретно – за текстообразуващата роля на семантични словообразователни модели в избрани приказки на Братя Грим и превода им на български език.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

ВОЙНАТА и „борбата за мир“ в литературата на Народна република България. София: НБУ, 2023, 257 с.

ISBN 978-619-233-263-1.

Съставител: Пламен Дойнов

Сборникът включва статии и студии, представени на конференцията под едноименния наслов, проведена през януари 2023 г. в Нов български университет. Първата част съдържа теоретико-исторически интерпретации на милитаристичния фундамент на социалистическия реализъм, на алтернативите в антивоенната проза на Константин Петканов и Константин Константинов, на емблематични

творби за Втората световна война и Студената война. Втората част е посветена на промените в езика и образната система на българската литература от 60-те години на XX век при възприемането на Виетнамската война и на интервенцията в Чехословакия, на новата реторика в „борбата за мир“ и изпитанията на хуманизма в края на тоталитаризма чрез примери с творчеството на Константин Павлов и Иван Цанев.

ГЛАСОВЕ на другостта. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 496 с.
ISBN 978-954-07-5843-5.

Съставители: Ноеми Стоичкова, Яница Радева, Мартин Колев
Сборник с материали от международната научна конференция под едноименния наслов, проведена в Софийския университет през ноември 2022 г.

ДОЙНОВ, Пламен. Освен терора: моделиране на новия писател на НРБ 1944 – 1956. София: Нов български университет, 2023, 516 с.

ISBN 978-619-233-274-7.

В книгата се проследяват събития и процеси, анализират се модели и механизми, чрез които се появява, създава и дооформя социалният образ на новия писател в Народна република България между 1944 и 1956 г. Разказ за чистката в обществото и в Съюза на писателите след 1944 г., за арестите и процесите на Народния съд срещу хора на словото, за системата от репресии. Описани и анализирани са фазите на приобщаването, (пре)възпитанието и преобразяването, в които кристализира образът на държавния писател – служител на тоталитарната република, както и многоликото присъствие на терора в българската литература, за писането по партийно-държавна поръчка, плановете държавно книгоиздаване, цензурните забрани и позволени, официалните почести, битието на писателя в творческа несвобода.

ИЛИЕВА, Теодора. Словотворецът Стоян Н. Михайловски в българската книжовноезикова традиция. Стара Загора: Кота, 2023, 238 с.

ISBN 978-954-305-660-6.

Първо по рода си монографично изследване, посветено на идиолекта на „народния трибун и мислител“ Стоян Н. Михайловски. В представения многокомпонентен езиков анализ на графиката, правописа, фонетичната, морфологичната и лексикалната система в по-голяма част от публикуваните творби на Михайловски класическите лингвисторически методи са съвременни изследователски ракурси.

КИРИЛОВ, Николай. Романси и сдвоения. Българска драматургия на XX век. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2024, 222 с.

ISBN 978-619-245-379-4.

Сборникът включва статии, публикувани през различни години, доклади от конференции и нови текстове. Обект на изследванията са както смятани за знакови, така и възприемани като второстепенни творби на значими български автори.

СТОЙКОВА, Ана. **Физиолог. Александрийската редакция и нейните славянски преводи.** София: Издателски център „Боян Пенев“, 2024, 240 с.
ISBN 978-619-7372-76-2.

Монографията съдържа лингвотекстологическо изследване на най-ранния превод на „Физиолог“ – раннохристиянско съчинение с катехитична функция – от византийски гръцки на старобългарски, вероятно през X век. Проследява се историята на превода в достигналите до нас преписи и възможността да се реконструира оригинала на превода, възникнал в манастирско средище около Преслав. Публикуван е паралелен гръцки и славянски текст с коментар.

ПРЕХОДЪТ след 1989 г. в съвременната българска литература. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 300 с.
Съставител: Ани Бурова и др.
ISBN 978-954-07-5849-7.

Сборник с докладите от едноименната кръгла маса, проведена на 5 ноември 2021 г. в СУ „Св. Климент Охридски“.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/Fpn-I>

СТОЯНКОВА, Десислава. **Разложки правен паметник от XIX век.** Пловдив: УИ Паисий Хилендарски, 2024, 319 с.
ISBN 978-619-202-933-3.

Интердисциплинарно монографично изследване с акцент върху правния анализ на изворовия материал. Съдържа факсимилно издание на оригиналния текст и адаптиран превод на новобългарски език.

Учителното евангелие на Константин Преславски и южнославянските преводи на хомилетични текстове (IX–XIII в.). Филологически и интердисциплинарни ракурси. София: Институт за балканистика с Център по тракология при БАН, 2024, 530 с.
ISBN 978-619-7179-49-1.

Съставители: Лора Тасева, Ахим Рабус и Иван П. Петров

Сборникът съдържа 22 студии, разработени на базата на доклади от едноименната международна научна конференция, проведена в София през април 2023 г. Изследователи от осем европейски страни предлагат нови гледни точки към творчеството на Константин Преславски и най-вече към неговото „Учително евангелие“, към рецепцията на хомолетичния жанр в по-широк литературноисторически контекст, както и към хоризонтите, които дигиталната хуманитаристика открива пред съвременната медиевистика.

Поредица *Studia Balcanica*, 37

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/Gsp7R>

MINEVA, Evelina. **The Byzantine Hagiographic and Hymnographic texts on St. Parasceve of Epibatae.** Sofia: St. Kliment Ohridski University Press – **Part 2. The Byzantine hymns for St. Parasceve and the Slavonic hymnographic tradition.** 2023, 447 с.
ISBN 978-954-07-5890-9.

Трудът върху византийските химни за Св. Параскева и славянската химнографска традиция е плод на многогодишни изследвания. Анализирани са съдържанието и структурата на непубликувани византийски служби за светицата в паралел с множество славянски ръкописи. Отделно са дадени пълните текстове и коментари на непубликувани византийски химни за нея в различни славянски преводи. Специално внимание е отделено на византийския култ към светицата и неговото влияние върху славянската традиция. Изданието съдържа индекс на гръцките текстове, цветни копия на 4 кодекса от колекцията на Центъра за славяновизантийски проучвания „Иван Дуйчев“ и изчерпателна библиография.

Поредица *Studia Slavico-Byzantina et Mediaevalia Europensis Vol. XV*

ИЗКУСТВО / ART

АЛЕКСАНДЪР Божинов: културна памет и културен диалог. София: За буквите – О писменехъ, 2023, 296 с.
ISBN 978-619-185-619-0.

Съставител: Ваня Добрева и др.

Сборник от доклади от научната конференция, посветена на 142-та годишнина от рождението на създателя на българската художествена карикатура Александър Божинов. Представят различни страни от неговото творчество и обществена дейност, както и възприемането и оценката му през годините.

БЪЛГАРСКИЯТ театър 1945 – 1989. София: Фондация „Хомо Луденс“, 2023, 248 с.
ISBN 978-619-90678-6-4.

Съставители: Камелия Николова и Николай Йорданов

Сборник със студии върху театралната действителност в България през периода на комунизма. Обхванати са различни аспекти от социокултурния контекст, в който театърът съществува – културните политики към театъра, идеологическата цензура, театралното образование, както и основните съставни части на художествения процес – драматургия, режисура, изкуство на актьора и сценография. Фокусът е върху драматичния театър, но е проследено и развитието на кукленото изкуство в страната.

ВЪЛЛЕВА, Юлия. Епископската базилика на Филипопол в контекст. София: Нов български университет, 2023, 312 с.
ISBN 978-619-233-262-4.

Книгата представя Епископската базилика на Филипопол с детайлно описание на всички нейни елементи, достигнали до наши дни. Интерпретира се нейната архитектура, както и иконографията и стилът на нейните мозайки. Специално внимание е отделено на обиколния коридор при апсидата, който отразява иконографи-

ята на комплекса на Божи Гроб в Йерусалим. Епископският статут на църквата се потвърждава от анализа на изображението на олтарната маса с надписа и свещените съдове до нея в долната мозайка на южния кораб. Поради своята сравнително ранна хронология филипополската базилика илюстрира важен етап в началното развитие на християнската архитектура.

ДОНЕВСКА, Бойка. Националната традиция в българското изкуство през 60-те години на XX век. Художествен и критически дискурс на интерпретативните практики. София: Национална художествена академия, 2024.

ISBN 978-954-2988-85-4.

Монографията има за цел да проследи проблема за интерпретацията на националната традиция в българското художествено пространство през 60-те години на XX век, когато художници и критици диалогизират процеса по различен начин, синхронен на цялостното развитие на изкуството и на естетическата теория през периода. В паралелната съпоставка на гледни точки, и понякога на противоречиви доводи, се отразява цялата сложност на българската художествена култура както по отношение на общите идейни и пластически концепции, така и спрямо личната „камера за наблюдение“ на пишещите върху изкуството.

ИВАНОВА, Татяна. „Страшният съд“ в монументалната живопис на Българското възрождане – XVIII–XIX век. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 352 с. ISBN 978-954-07-5886-2.

За първи път цялостно и задълбочено се изследва иконографията на „Страшния съд“ и разпространението ѝ в българските възрожденски паметници. Иконографската проблематика е разгледана от богословска гледна точка в отделна глава, специално внимание е отделено на връзката между Страшния съд и Неделя Месопустна. Освен стенописни композиции, щампи и изображения в ерминиите, са издирени и техните модели и прототипи. Направен е цялостен корпус на възрожденските композиции на „Страшния съд“.

ИЗКУСТВО и памет: сборник в чест на 80-годишнината на Иван Маразов. София: НБУ –

Ч. 1. Изкуство и време. Ч. 2. Култура, мит, фолклор. 2023, 812 с. ISBN 978-619-233-224-2.

Съставители: Оксана Минаева и Ирена Бокова

В сборника участват изтъкнати специалисти от различни области на хуманитаристиката: изкуствознание, антропология, археология, литературознание и езиковедство, индология, египтология, история и философия.

Свободен достъп до съдържанието: <https://t.ly/U2EWI>

1869

КУЮМДЖИЕВ, Юлиан. **Архивът на Димитър Ненов в Дрезден**. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 2023, 171 с.
ISBN 978-619-7566-19-2.

Документално изследване. В научно обращение са въведени непознати досега материали от архива на Висшето техническо училище в Дрезден, където големият български музикант учи през 20-те години на миналия век.

КУЮМДЖИЕВА, Светлана. **„Тук пеят певци с глас“**. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2023, 272 с.
ISBN 978-619-245-344-2.

Книгата съдържа 14 статии за личности (творци и същевременно певци изпълнители) изиграли значима роля в развитието на източноправославната и в частност, на българската музика през Средновековието, Възраждането и след Освобождението – от Йоан Дамаскин до Добри Христов и Петър Динев.

МЕТАМОРФОЗИ. Модул „Ново изкуство“. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2024, 546 с.
ISBN 978-619-7619-29-4.

Съставител: Деян Статулов

Изданието представя текстове на доклади от международната научна конференция „Изкуствоведски четения“, проведена през април 2023 г., която Институтът за изследване на изкуствата организира ежегодно. Статиите, включени в сборника, са посветени на различни аспекти на изкуството в широк времеви диапазон. Автори на текстовете са учени от България, Полша, Латвия, Украйна, Гърция, Словакия.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/62061>

МЕТАМОРФОЗИ. Модул „Старо изкуство“. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2024, 549 с.
ISBN 978-619-7619-30-0.

Съставители: Ива Досева, Маргарита Куюмджиева и Ралица Русева

Изданието представя текстове на доклади от международната научна конференция „Изкуствоведски четения“, проведена през април 2023 г. Статиите, включени в сборника, са посветени на различни аспекти на изкуството в широк времеви диапазон – от Античността, Средновековието, поствизантийския период и Българското възрождение. Авторите са учени от Албания, България, Германия, Гърция, Русия, Румъния, САЩ, и Северна Македония.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/OI08p>

НИКОЛОВ, Любомир. **Анастас Карастоянов – зограф, гравьор, печатар, книгоиздател, основоположник на българската фотография.** Самоков: Исторически музей – Самоков, 2023, 248 с.

ISBN 978-954-8623-28-5.

Документално изследване за живота и професионалната кариера на един от най-бележитите представители на Самоковската художествена школа в края на XIX и началото на XX в., достигнал до длъжността „първи княжески фотограф“ в новоосвободена България.

Поредица Самоковските светлописци

ПРЕОСМИСЛЯНЕ на театралното наследство от времето на комунизма. София: Фондация Хомо Луденс, 2023, 116 с.

ISBN 978-619-90678-5-7.

Съставители: Камелия Николова и Николай Йорданов

Сборникът съдържа докладите от конференцията под едноименния наслов, проведена във Варна през юни 2023 г. Текстове са обособени в разделите: „Проблемът за историческия разказ“, „Нормативност и излази“ и „Въпросът за наследство-то“.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/qjeQX/>

ТАШЕВА Стела и Саша Лозанова. **Архитектура – изкуство: епохи и културни пространства.** София: Миодизайн, 2024, 204 с.

ISBN 978-619-92128-3-7.

Книгата съдържа въведение, единадесет статии и кратко заключение, в които е очертана неразривната връзка между архитектурата и изкуствата. Изследваният художествен материал обхваща предимно региона на Балканите и Европа и варира по отношение на епохи, творци, начин на изпълнение и видове артефакти.

ТОДОРОВА, Надежда. **Хармонията в камерното клавирно-ансамбловото творчество на Александър Йосифов.** София: Марс 09, 2023, 211 с.

ISBN 978-954-2925-56-9.

В музикално-теоретичен аспект разгледано камерното клавирно-ансамбловото творчество на Александър Йосифов – един от изтъкнатите представители на съвременната българска композиторска школа. Вниманието е насочено към линейността и фонизма, като едни от характерните аспекти, изясняващи някои важни принципи на хармоничното мислене на композитора.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2023 – 2024

PERIODICALS 2023 – 2024

Балканистичен форум/Balkanistic Forum. Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград. Гл. ред. доц. д-р Петър Воденичаров. ISSN 1310-3970.

2024, № 1: Gigashvili, K. On Dynamics of Language Norms from Classical Period to the 19th Century (Biased on Hagiographic Texts Translated from Greek to Georgian Language), 25–39; **Малаков, М.** Зараждане на словенската книжовна норма в ранното Средновековие, 40–49; **Hajdari, A.** and **N. Vexheti.** Albanian Press on the Efforts of Cooperation between Kosovo Albanians and the Bulgarians of Macedonia (1912-1914), 58–71; **Chankova, D.** and **V. Gogo.** Does Society Nurture a Sense of Victimhood? Bulgarian and Albanian Discourse, 72–90; **Муратова, Н.** Първи стъпки към смяната на имената (Рибново, 1953 г.), 91–102; **Vuchkov V.** and **Y. Roychev.** The Use of Life-Threatening Force by the Police in the Case Law of the European Court of Human Rights and the Bulgarian Experience, 103–123; **Воденичаров, П.** Протестантските деноминации в България и комунистическият новогвор, 124–143; **Иванова, Е.** Асимилацията като мотив за идентичност, 144–156; **Крейчова, Е.** Регулация на джендър коректната комуникация в академична среда – препоръки и методически документи и тяхното приложение, 157–167; **Vazeyan, K.** Gender Stereotypes and their Overcoming through Education (Based on the Results of the Project Implemented in Armenia), 168–178; **Нишева, Б.** Новата българска и чешка глаголна лексика: словообразователна конкуренция и динамика на съвременната комуникация, 195–208; **Мицова, С.** и **Г. Падарева-Илиева.** Л като ѱ – отклонение от нормата или налагаща се норма?, 209–220; **Илиева, М.** „Джордано Бруно. Светлини от кладата“ (1966) от философа Слави Боянов – литературен вариант на конфискувания от Държавна сигурност ръкопис „Защита на човешката личност“ (1953), 239–251; **Andonova-Kalapsazova, E.** Motherhood – The Quiet Rebellion of Utopia in Megan Hunter’s The End We Start From, 252–265; **Vardoshvili, E.** Romanticism as an Expression of Rebel Ideas in Literature, 266–274; **Тачева, Е.** Късносредновековните Балкани – изследвания и интерпретации, 275–284.

Свободен достъп до резюмета на статиите на английски език:
<https://t.ly/iIsRs>

Балканско езикознание/Linguistique balkanique. БАН, Институт за български език. Гл. ред. проф. Анна Чолева-Димитрова. ISSN 0324-1653.

2023, № 2: Bruni, A. M. The Transmission of the Old Church Slavonic Version of the Homilies of Gregory of Nazianzus and the Problem of Its Glagolitic Substratum, 99–115; **Karachorova, I.** Croatian Glagolitic Psalters

in the Tradition of the Slavonic Psalter, 116–129; **Popov, B.** Meaning and Interpretation of the Sacred Tetragrammaton, 130–142; **Abadzhieva, M.** Banat Literature as a Part of the Literature of Bulgarian Catholics – Lexical Data of Succession, 143–152; **Домосилецкая, М. и А. Новик.** Наименования местных албанских сортов винограда, 153–164; **Požar, S.** Historical Development of the Croatian Language and Its Relation to the Languages of the Balkan Linguistic Area, 165–180.

Свободен достъп до резюмета на статиите на английски език:
<https://ibl.bas.bg/iblapp/index.php>

Българска етнология. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. доц. д-р Петко Христов. ISSN 1310-5213.

2023, № 2: Касабова, А. и К. Попова. Здраве и здравеопазване – видими приоритети, невидими проблеми, 145–150; **Анчова, К.** Полиомиелитът в България – епидемии и здравни политики (40-те – 60-те години на XX век), 151–169; **Пискова, М.** Архивен прочит на видими и невидими образи и следи от (или за) социалните грижи и здравеопазването в България в периода 1945 – 1989 г., 170–188; **Pires, T.** Decolonization of Mental Health? The Early Days of an Ongoing Process from a Global Historical Perspective, 189–209; **Радойнова, Д.** Ревитализиране на древни практики за енергийна терапия и възстановяване от неоезически и неоезотерични общности в България, 210–228.

2023, № 3: Монова, М. Идеята на автаркия от домашната икономика в глобалния капитализъм: антропологически рефлексии, 279–293; **Илиев, И.** Поминък и изграждане на социални солидарности. По примера на розопроизводството в района на град Шипка, 294–304; **Балгаджиев, В.** Мъжете в малките населени места – маргинализирани и нужни, 305–314; **Коцева, В.** Връзката бедност – висше образование в изолирани общности в Република България (Етнологично изследване), 315–327; **Радойнова, Д.** Пепеляшките нагоре-надолу по стълбата на социалната мобилност. Спомени за бедността на бежанците от Източна Тракия, 328–338; **Иванова, В.** Управление при бедствия в България: два случая на скорошни наводнения от юни 2023 г., 339–356.

Български език. БАН, Институт за български език. Гл. ред. доц. д-р Татяна Александрова. ISSN 0005-4283.

2023, № 4: Цибранска-Костова, М. За звездата Цигръ в астрономическия комплекс от текстове и изображения от ръкопис VAR 219, XVI в., 13–28; **Мичева-Пейчева, К.** Чужди думи в езика на средновековни апокрифни молитви, 29–41; **Брага, Т.** Лексеми, назоваващи и съпътстващи магическите практики, в Женския сборник на Йосиф Брадати, 42–54; **Митринов, Г.** Българска езикова история от южните родопи. Историческа антропонимия и диалектни особености от говора на с. Чалъба (грц. Σιγυάδα), Гюмюрджинско, 55–67; **Витанова, М.** Стилът на заглавията в българската преса,

68–81; **Паскалев, Н.** Отношението на съвременния носител на българския език към деминутивите, 82–91; **Коева, Св., В. Стефанова, И. Стоянова и М. Тодорова.** Оценка на уменията за четене в начална училищна възраст, 92–102; **Мурдаров, Вл.** За ударенията на прилагателните с наставка *-ив*, 103–104.

2024, Приложение: Попов, Д. Реч и речезнание – предмет и опит за описание на науката, 21–38; **Андреева, Б. и Сн. Димитрова.** Вариативност при реализацията на българска интонация, 39–63; **Томов, М.** Осъзнавани и неосъзнавани правоговорни проблеми (от перспективата на езиковото консултиране), 64–72; **Антонова-Василева, Л.** Данни за промените на широките гласни в позиция във от ударение в българските териториални диалекти, 73–91; **Алексова, Кр.** Перцепцията на аористни форми с тематична гласна *-А-* в м. *-О-* (ново изследване), 92–105; **Събев, М. и Б. Андреева.** Редукция на неударените гласни в съвременния български книжовен език: съпоставка на общоприети възгледи с корпусни данни, 106–123; **Димитрова, Д. и Л. Ласкова.** Не какъв да е мелодичен контур: влияние на прозодията върху семантиката на неопределителните местоимения от типа *който и да е*, 124–143; **Радева-Гезенчова, Б.** Подчинените подложни изречения в рекламната комуникация, 144–154; **Петрова, Кр.** Вокални жестове и междуметия като част от речевия портрет на персонажите в български анимационни филми, 155–166; **Андреева, Ж.** Когнитивни аспекти на метафорите в съвременните български политически речи, 167–182; **Седакова, И.** Руско-българските паралели при превода на лексиката със значението ‘разделяне’ (върху материалите на паралелния двуезичен корпус), 183–197; **Стоянова, Ю.** Фонологични процеси в усвояването на плавните съгласни *р* и *л* от деца, овладяващи славянски езици (по данни на проф. д-р Иван Георгов и съвременни данни), 198–212; **Найденев, Вл.** За употребата на знаци за съгласна /*ʝ*/ и палатализираност при предаването на шведски имена на български език: предписания и фактически тенденции в преводаческата практика, 213–226; **Жечев, Г.** Конфликтни зони между писмена норма и устна реч във френския език и свързаните с тях проблеми при преподаването на френско произношение на българи, 227–239; **Мартиновски, Б.** Език, култура и дейност: Съпоставително изследване на български и шведски разговорен език, 240–261; **Исса, К.** Елизиите в устната реч и тяхното отражение върху българския език на едно второ поколение емигранти, 262–277; **Григорова, Е.** За някои разстройства на детската реч: ранен детски аутизъм, вербална диспраксия на развитието, фетален алкохолен синдром, 278–292; **Пунишич, С., Сл. Максимович и И. Станкович.** Перцептивно разпознаване на трайността на африкатите и фрикативите в сръбския език, 293–313; **Воейкова, М.** Активни деривационни процеси при съществителните в руската реч, насочена към децата, 314–327; **Попова, В.** Колекция с българска детска реч в термините на корпусната лингвистика, 328–348; **Тишева, Й. и М. Джонова.** Комуникативно взаимодействие в интервюто, 349–358; **Сашева, В.** *ДА* или *НЕ* в разговорната реч (Или за отрицанието и потвърждението в разговорната реч и за функциите на частиците *ДА* и *НЕ*), 359–376; **Цонев, Р.** За характерните черти на българския разговорен синтаксис, 377–387; **Цветко-**

ва, М. За някои трайно очертаващи се тенденции в българската разговорна реч и в речта на медиите през последните десет години, 388–403; **Коева, С.** Интонационните паузи в речта на телевизионните водещи. Прагматични аспекти, 404–417; **Колева-Костова, Кр. и Хр. Кръстева.** Интонация и ударение на прости двусъставни изречения, 418–427; **Георгиев, Св.** Диагностиращите лексикални маркери на българските говори в Украйна, 428–440; **Гаравалова, И.** Тройна показателна местоименна система в диалекта на с. Речане, Призренско, 441–457; **Стефанов, С.** Не те чух: опит за обяснение на една глаголна употреба в разговорния български език през погледа върху етимологията, 458–467; **Александрова, Ст.** Изразяване на учтивост/неучтивост при поздрав чрез паралингвистични средства, 468–483; **Александрова, Т.** Употребата на възвратните притежателни местоимения *свой, си* в устната форма на българския книжовен език, 484–502.

2024, № 1: Колковска, С. Особенности при представянето на терминологичните единици в многотомния академичен *Речник на българския език*, 13–28; **Георгиева, Цв.** Лексикографският параметър *комбинирана заглавка* в двуезичен речник, 29–42; **Аврамова, Цв.** За гнездовия подход при представянето на производни думи в тълковния речник (с оглед на съществителните с формант *-(e)ств(o)//-stv(i)/-(c)tv(i)* в българския и чешкия език), 43–55; **Иванова, Д.** *Nomina loci* с наставка *-ниц(a)* в българския език (продуктивна в миналото и днес), 56–70; **Сатола-Сташковяк, Й.** Из историята на създаването в Полша на *Съвременен българско-полски речник*, 71–85; **Костова, Н.** Лексикографски параметри на двуезичен речник, 86–97; **Сумрова, В.** Новите значения на прилагателното чувствителен – защо да (не) ги предпочитаме, 98–107; **Мурдаров, Вл.** За дублетните форми на числителните редни имена, 108–110; **Георгиев, А.** За някои колебания при употребата на съставни числителни, 111–113.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://www.balgarskiezika.eu/>

Български език и литература. МОН. Проф. д-н Галя Христова.
ISSN 0323-9519.

2023, № 6: Цибранска-Костова, М. Щрихи от композитното словообразуване в банатските преводи на Новия завет, 575–585; **Гочев, Г. и С. Гочева.** Семантико-синтагматични особености на предлозите в българските дупредложни конструкции, 586–597; **Миланов, Вл.** Аспекти на речевата агресия в българския и в чешкия политически дискурс, 598–615; **Йорданова, Кр.** Нестабилните разкази: литературната история днес между наследствата на миналото и плурализма на съвременността, 616–626; **Добрева, Сн. и Ю. Асенов.** Функции на учителя по български език и литература при работа в мултикултурна среда, 627–641; **Пелева, И.** Бракът и българският XIX век – традицията, идеологията, литературата, реалността, 642–647.

2023, № 6s: Дамянова, А. Към преосноваването на обучението по литература върху компетентностния подход, 9–17; **Петров, А.** Четене на учебно-образователни текстове на занятията по български език в средно-

то училище (Методологични и технологични аспекти), 18–29; **Радкова, А.** Модел за обучението по четене при ограничено владение на български език, 30–38; **Vasileva, D.** Conversations about reading (analysis of data from interviews with students), 39–49; **Христова, Н.** Защо (не) четем литературни текстове?, 50–58; **Маврова, А.** Ученически нагласи към четенето през погледа на учителя, 59–70; **Падешка, М.** Читателски нагласи и практики: италианският опит (обзор на статистически данни), 71–80; **Миланова, Е.** Взаимодействие между езиковите дисциплини в средното училище с цел подобряване уменията на учениците за четене, 81–91; **Еленкова, В.** Нагоре по стълбата на четенето, 92–101; **Иванова, Н.** Овластяване на стратегии за четене, чрез които се развива творческото мислене на учениците, 102–109.

2024, № 1: Стойчева, М. и Е. Станова. Към въпроса за езиковата политика в образованието на младите хора в мултинационална държава (Из опита на Република Молдова), 9–29; **Алексова, Кр.** Категорична евиденциалност на българския глагол в обучението по български в средното училище, 30–47; **Дамянова, А.** „Душата на учителя“ в полето на избора, раздвоението и междутекстовостта, 48–58; **Христова, Н.** „Правата на читателя“ в образованието по литература и ученическият читателски блог, 59–67; **Василева, Д.** Равнища на медийната култура на учениците (Проучване), 68–81; **Хаджикосев, Р.** Архитектоника на пътеписните книги на Ангел Каралийчев през 30-те и 40-те години на XX век, 82–96.

2024, № 2: Кирова, М. Професорският роман – едно ново явление в българската литература, 139–149; **Ташева, И.** Пол, род и език, 150–161; **Пенкова, Р. и Х. Ли.** Езикът като фактор за достъп до образование на мигранти в училищна възраст, 162–175; **Радкова, А.** Използването на изкуствен интелект в преподаването на български като чужд, 176–186; **Алексова, Кр.** За конклузива в обучението по български език като чужд, 187–197; **Пацева, М. и Е. Руневска.** Прозодични аспекти на произношението на украински студенти, изучаващи български език като чужд, 198–212; **Dergach, D.** Linguistic Models of Mass Media Genres' Stylistic Diffusion in the Communicative Space of Ukraine and Bulgaria, 213–227; **Манова, Р. и К. Костова.** Адаптирани и преводни текстове за нуждите на обучението по български език като чужд, 228–236.

Резюмета на статиите на български език: <https://bel.azbuki.bg/>

Български фолклор. Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Станой Станоев. БАН, ISSN 0323-9861.

2023, № 2: Петрило, П. Л. Нематериално културно наследство, национална идентичност и основни права на човека. Ролята на Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. в сравнителна перспектива, 125–142; **Petrillo, P. L.** Intangible Cultural Heritage, National Identity and Fundamental Human Rights. The Role of the 2003 UNESCO Convention in a Comparative Perspective, 143–161; **Заячка, Пл.** Опазването на нематериалното културно наследство като фактор за устойчиво развитие, 162–170; **Zayachka, P.** Safeguarding

Intangible Cultural Heritage as a Factor for Sustainable Development, 171–180; **Стефано, М.** Другият списък: проучване на „добри практики за опазване“ и още добри идеи, 181–205; **Stefano, M.** That Other List: Exploring “Good Safeguarding Practices” and Other Good Ideas, 206–227; **Станоева, И.** Националната система „Живи човешки съкровища – България“ между съхраняването на фолклора и опазването на нематериалното културно наследство, 228–249; **Stanoeva, I.** The Living Human Treasures Bulgaria National System: Between the Conservation of Folklore and the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 250–276; **Сантова, М.** Относно прилагането на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство от 2003 г. (Конвенция 2003), 277–280; **Santova, M.** On the Implementation of the 2003 Convention for the

Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003 Convention), 281–283; **Колева, Д.** За Конвенцията, 284–285; **Koleva, D.** About the Convention, 286–287; **Манова, Цв.** Защо народният празник Сурова е в Списъка на ЮНЕСКО? (Резултати от една анкета), 288–291; **Manova, Ts.** Why is the Folk Feast Surova Inscribed in the List of UNESCO? (Results of an Inquiry), 292–295; **Ганева-Райчева, В. и П. Кръстев.** Нематериалното културно наследство и неговото представяне (Аналитичен поглед върху няколко кандидатури по Националната система „Живи човешки съкровища – България“), 296–303; **Ganeva-Raicheva, V. and P. Krastev.** Intangible Cultural Heritage and Its Presentation (An Analytical Look at Several Applications under the Living Human Treasures Bulgaria National System), 304–310; **Ненова, Ст.** Прилагане на Конвенция 2003 в читалищата – нематериално културно наследство и архиви, 311–315; **Nenova, S.** Implementation of the 2003 Convention in the Chitalishta – Intangible Cultural Heritage and Archives, 316–320; **Байрякова, С.** Читалищата и опазването на нематериалното културно наследство в градска среда (Проект „Образи и смисъл“ на Народно читалище „Отец Паисий – 1893“, гр. Велинград), 321–324; **Vayrakova, S.** The Chitalishta and the Preservation of Intangible Cultural Heritage in Urban Environment. (Project “Images and Meaning” of Chitalishte “Otets Paisiyy – 1893”, Town of Velingrad), 325–328; **Николов, К.** Европейска асоциация на фолклорните фестивали – ЕАФФ, 329–334; **Nikolov, K.** European Association of Folklore Festivals – EAFF, 335–339.

Свободен достъп до резюмета на статиите на английски език:
<https://t.ly/8bxYA>

Българско музикознание/Bulgarian Musicology. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. ст.н.с. д-р Елисавета Вълчинова-Чендова. ISSN 0204-823X.

2023, № 4: Пейчева, Л. Модели на теренна работа в българската етномузикология, 3–24; **Niemčić, I.** Professional Folk Dancers: Analyses Based on the Example of the “LADO” Ensemble, 25–42; **Čalet, J.** Music on the Market in Post-Socialist Croatia: a Case of Klapa Singing, 43–67; **Димов, В.** Какво ни казват ранните звукови регистрации на ритуална музика от България (звукови образи на българската сватба от първата половина на XX век), 68–89;

Papazova, J. The Poster Collection of the Youth Cultural Center in Skopje as Part of the Historical Development of the Local Rock Scene, 90–108; **Иванов, Я.** Янъовденъ в село Бродилово: записки от терена, 109–131.

2024, № 1: Япова, Кр. За пътеките, които се събират на върха: Любен Ботушаров (1938 – 2023), 3–16; **Ботушаров, Л.** Между музикалната фолклористика и етномузикологията, 17–23; **Lomen, K.** Pentatonicism in the Slovak Folk Songs of Stará Pazova, Serbia, 33–53; **Кръстев, П.** „Калеш Кате“ – пътят на една фолклорна песен, 54–68; **Петрова, А.** Песни, кантати, симфонии... Партийният ангажимент на музикалното изкуство през 70-те години на ХХ век в България, 69–91; **Смилков, Р.** „Ние заедно те благославяме, Господи!“ (Клавирни транскрипции Йохан Себастиан Бах – Николай Стойков, оп. 99), 92–105; **Влаев, Вл.** Манифести на експерименталната музика от 50-те години на ХХ век в Европа и САЩ, 106–130.

Епохи. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. доц. д-р Николай Кънев. ISSN 1310-2141.

2023, № 2: Ivanov, I. The Impact of the Fourth Crusade and the Latin Empire of Constantinople on the Second Bulgarian Tsardom, 233–243; **Кръстев, Кр.** Дипломатическото пратеничество на българската царица Мария при йерусалимския патриарх Григорий и египетския султан Байбарс I около 1276 г., 244–257; **Овчаров, Н.** „Хрониката на Констанцкия събор“ от 1414–1418 г. – един недооценен извор за българската история след падането под османска власт, 258–273; **Петков, Г.** „Сказание за буквите“ на Константин Костенечки – един от изворите на Паисиевата „История Славянобългарска“, 274–282; **Сукарев, В.** Кога е роден майор Райчо Николов?, 283–297; **Глушков, Хр.** Христо Георгиев (1824–1872) – изявен патриот и политически лидер, 298–309; **Жечев, Н.** Някои въпроси около биографията на Ботйовия четник Петър Фитовски, 310–318; **Палангурски, М.** Събранието за избор на княз (1879 г.). Състав и сформиране, 319–345; **Игнатова, А.** Университетски музеи и дарителство, 346–358; **Цветков, В.** Дневник М. С. Маргулиеса – малоизучен източник по истории внешнеполитического статуса правительства юга России в белом Крыму, в 1920 г., 359–365; **Дончева, Л.** Българската адвокатура в години на преход (краят на 40-те – първата половина на 50-те години на ХХ век), 366–392; **Vărbieru, M.** Women in Romanian Politics between Desideratum and Historical Reality, 393–405.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://journals.uni-vt.bg/epohi/bul/>

Исторически преглед. БАН, Институт за исторически изследвания. Гл. ред. проф. Илияна Марчева. ISSN 0323-9748.

2024, № 1: Жеков, Ж. Иновации в тактическите концепции, използвани от Александър Велики в битките срещу персите, 7–38; **Кирилова, А.** Идеята за централно училище в просветните концепции на Найдено Геров (1850–1877), 39–70; **Баргл, Фр. А.** „Каква промяна на времената“ – цар

Фердинанд I в изгнание в Кобург (1918–1948), 71–88; **Якимова, И.** Акценти и предизвикателства при изследването на отношенията България – ЕИО/ЕС през втората половина на 80-те и 90-те години на XX век, 89–106; **Самуилова, С.** Дейността на Националния фонд за демокрация в България в началото на 90-те години на XX век: цели и реализация, 107–130; **Пенджекова-Христева, Р.** Устройство и статут на картотеката и архива на Държавна сигурност в периода 1950–1954 година, 131–162.

История. МОН. Гл. ред. Чл. кор. проф. дин Иван Русев. ISSN 0861-3710.

2023, № 6: Пенджекова-Христева, Р. Същност и организация на картотеката и архива на Държавна сигурност (9 септември 1944 г. – 1949 г.), 551–571; **Hanaba, S.** The Value of Historical Knowledge for the Modern World, 572–586; **Паев, К.** Международното сътрудничество в историческото образование в началото на XXI век, 587–608; **Узунова, В.** Обучението по история между големите реформи в българското образование 1948 – 2002 година, 609–623.

2024, № 1: Палангурски, М. и Хр. Христова. Второто Народно събрание – избори, конституиране и състав, 10–37; **Георгиева, Т.** Възход на юбилейната дипломация: Шипченските тържества през 1902 година, 38–52; **Стоянова, А.** Мисията на Йохан Якоб Курц фон Зенфтенау до Константинопол (1623 –1624) и предизвикателствата пред хабсбургските дипломати на Босфора след Дългата турска война, 53–75; **Сукарев, В.** Музеи, културен туризъм и културно наследство в България от средата до края на XX век. Основни моменти от историческото развитие и проблеми, 76–88.

Резюмета на статиите на български език: <https://history.azbuki.bg/>

Културно-историческо наследство: Опазване, представяне, дигитализация. БАН, Институт по математика и информатика. Редактори: проф. д-р Петко Ст. Петков и доц. д-р Галина Богданова. ISSN 2367-8038.

2023, 9, № 2: Voneva, V. The Website as a Virtual Host of the Museum: a Comparative Study. Three National Museums Meet Digital Audiences, 24–37; **Попова, Д.** Изследване върху дигитални архивни колекции от архитектурни заснемания на къщи от 19 век, 72–84; **Тодорова-Екмекджи, М., Г. Богданова и Л. Гълъбова.** Достъпност и социализация на обществени и културни обекти, съвременна ценност и благоустройство, 93–114; **Тодоров, Т. и Ю. Дошкова-Тодорова.** Дигитална достъпност на научно-изследователски и учебителни ресурси, 115–122; **Кръстева, М.** Творчеството на Александър Божинов като военен кореспондент и сътрудник на списание „Отечество“, 123–132; **Георгиева, В.** Дигитална достъпност на културни ценности: технологии и приложения, 133–141.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/?l=bg>

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Николай Аретов. ISSN 0324-0495.

2024, № 1: Кьосев, А. Чаровната дистопия. Философски и литературни бележки върху „Времеубежище“ на Георги Господинов, 3–21; **Пелева, И.** За романа „Времеубежище“, 22–36; **Пенчев, Б.** „Времеубежище“ и безпокойствата на либералното съзнание, 37–44; **Хранова, А.** Тезиси за „Времеубежище“, 45–51; **Аретов, Н.** Как е направено „Времеубежище“ на Господинов, 52–56; **Врина-Николов, М.** „Времеубежище“: преводима ли е силата на въображаемото?, 57–64; **Господинов, Г.** Разширяване полето на романа, 65–73; **Курташева, Б.** „Времеубежище“ – преводи и отзиви. Начален опит за библиография, 74–85; **Кирова, М.** Българският роман след Прехода: образец 2022, 86–101; **Krasniqi, N.** Literary cratyism: „Thymos“ against „Menis“, 102–117.

Резюмета на статиите на английски език: <https://litmis.eu/>

Македонски преглед/Macedonian Review. Македонски научен институт. Гл. ред. проф. Георги Николов. ISSN 0861-2277.

2023, № 4: Александрова, Е. „Левски написах за себе си, Гоце Делчев – за България и българщината“. В памет на Мерсия Макдермот (1927 – 2023), 9–18; **Aleksandrova, E.** “I wrote Levski for myself; Gotse Delchev – for Bulgaria and the Bulgarian people.” In memory of Mercia MacDermott (1927 – 2023), 19–24; **Минчев, Г.** Пътеписните бележки на проф. Йордан Иванов от първото му пътуване из Македония през 1906 – 1908 г., 25–64; **Дурчова, М.** Разговорните подчинителни съюзи в тетралогията на Димитър Талев, 65–84; **Лефтеров, Ж.** Държавният институт за глухоними в Скопие (1943 – 1944 г.), 85–104; **Чучков, Я.** Ефрем Чучков – един от най-видните дейци на българското националноосвободително движение в Македония, 105–124.

Минало/Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2024, № 1: 2024. № 1: Звездов, Ст. Личността на Търновският патриарх Йоаким III в Българската историография, 5–25; **Бараков, В.** Щрихи към историята на Трявна и Тревненско през XVI–XIX век., 26–40; **Вапирев, Н.** Карагонлия строи най-стария мост в Столичния град, 41–46; **Христоков, Р.** Знамето на костурското село Дъмбени през Илинденско-Преображенското въстание, 47–53; **Янчев, В.** Въвеждането на военна цензура в България през Първата световна война, 54–60; **Радославов, Г.** Архивът на минното дело в България и мина Перник – история и памет, 1925–1944 г., 61–88; **Маркова.** „Разрешеното“ членство на България в Международния съвет на архивите, 89–

Проблеми на изкуството/Art Studies quarterly. БАН. Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. Александър Донеv. ISSN 0032-9371.

2023, № 4: Янова, А. Как киното завладя танцовото изкуство, 38–43; Велинов, Л., А. Донеv, Н. Маринчевска и Р. Нейкова. Децата и българската анимация – (не)състояният се диалог, 44–51; **Аструков, Й.** Генерирани изображения: изкуство ли е изкуството на изкуствения интелект?, 52–61; **Андонов, Кр.** Визуалното замърсяване на цифровата комуникационна среда и неговата връзка с развитието на изкуствения интелект (AI), 62–71.

2024, № 1: Стойчев, Р. Воини и принцеси? За приложенияте за конска сбурия от погребенията при Дуванлии и Големаните, 4–11; **Топалилов, И.** Иконография на Основателя на града върху монетните емисии в предримска Тракия, 12–25; **Treister, M. Ju.** A Bronze Jug with Scenes of the Trojan Cycle from the Sarmatian Burial in the Lower Don Region, 26–39; **Валчев, И.** Зевс/Юпитер Гръмовец в Долна Мизия и Тракия, 40–51; **Колева, М.** Изображения и култ в дома. Примери от провинция Тракия, 52–61; **Петкова, К.** Мраморен вотивен релеф с Афродита-Куротрофос от Карасура, 62–67; **Ропова, D. and R. Stoychev.** A Visualized Past. Thracian Tomb at Sheynovets Peak near Svilengrad, 68–73; **Караулиева, В.** Archaeometry Study and Conservation and Restoration of Roman Bronze Vessels from Regional History Museum of Burgas, 74–83.

Проглас. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. проф. д-р Живка Колева-Златева. ISSN 1310-2141.

2023, № 2: Мишев, З. Хапаксите в Дионисиевия превод на Словата за Лазар и Богаташа от св. Йоан Златоуст, 158–164; **Левкова, Р.** За някои редки имена в българската личноименна система, 174–182; **Обретенова, М.** Науката за езика и историята на книжовните езици (Някои щрихи от историята на Slavia Orthodoxa), 183–201.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://journals.uni-vt.bg/proglas/bul/>

Сборник Тракия. Тракийски научен институт, филиал Хасково. Отг. ред. Димитър Шалапатов. ISSN 1312-1979.

Том 13, 2024: Елджоров, Св. Епопея на вяра, воля и саможертва. 120 години от Илинденско-Преображенско-Кръстовденското въстание в Македония и Одринска Тракия, 46–83; **Райчевски, Ст.** 110 години от превземането на Одринската крепост. Генерал Георги Вазов и Одринската епопея, 84–111; **Костова, В.** Разорението на тракийските българи на страниците на вестник „Мир“, 112–132; **Михайлова, Зл.** Книгата на проф. Милетич е библията на всеки тракийски българин, 133–139; **Алекова, Е.** Кукуш в поезията на Смирненски, 140–172; **Марева, Т.** Градиво към тракийското младежко движение в България. Младежко тракийско дружество „Беломорец“ в Смолян (1926–1928), 193–212; **Гаренов, К.** Там, откъдето започва Балканската война. Вълче поле – селото с недописана история, 213–278.

Славянски диалози. Списание за славянски езици, литература и култура. Филологически факултет при Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Гл. ред. **Жоржета Чолакова**. ISSN 1312-5346.

2023, 31: Герардин, Т. и Р. Детрез. „За декадентите по-нататък“. Българската литература в сп. „Славянский мир“, 13–28; **Александрова, Ст.** Неологизмите в поезията на Болеслав Лешмян в превод на български език, 89–104; **Церан, Л.** Тематични доминанти в текстовете на южнославянския хип-хоп, 105–119; **Чолакова, Ж.** Поезията на Пейо Яворов на славянски езици, 120–145.

2023, 31: Валчак-Миколайчакова, М. и П. Боровяк. Познанската българистика в навечерието на своята 35-годишнина, 9–19; **Дуаш, М.** 70 години българска филология в университета „Лоранд Йотвъш“ в Будапеща, 20–27; **Крейчова, Е. и П. Крейчи.** Съвременната езиковедска българистика в Масариковия университет в Бърно, 28–36; **Кръпова, И.** Посесивност и граматикализация в конструкциите с външен притежател в българския език, 37–52; **Норман, Б.** За някои вторични функции на определителния член в българския език, 53–69; **Марку, Хр.** Наблюдения върху градацията на цветообозначенията в български и новогръцки език, 70–90; **Черни, М.** Две чешко-български срещи със Симеон Карел Махачек (1799 – 1846) – чешката версия на либретото на операта *Елизена, волхарската княгиня* (1827) и едноактната пиеса *Българин* (1846), 91–121; **Бийелич, М.** Архетипни конфликти между мъже в семейството в българската модерна проза, 122–134; **Микулецки, Я.** Ирене Долска, или Паметта за сталинизма в България. Поглед върху литературното творчество на една българска емигрантка в Италия, 135–147; **Мевсим, Х.** Виктор (Пасков) и Кемал (Демирел): и споменът ни по е свят, защото трябва да го разкажем, 148–172; **Кошерадзка, А.** Литературни репрезентации на мултикултурния Пловдив (*Далеч от Толедо* на Анжел Вагенщайн и *Ангелски езици* на Димитър Динев), 173–195; **Фос, Кр.** Литературното поле на Георги Господинов, или защо българин спечели наградата „Букър“ през 2023 г.?, 196–208.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://dialozi.uni-plovdiv.bg/>

Съпоставително езикознание/Contrastive Linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. проф. **Петя Асенова**. ISSN 0204-8701.

2023, № 3–4: Александрова, М. Съдбата и мотивът за предене и тъкане в различни езици и култури, 7–35; **Митева, Е.** Фразеологизмите с компонент бял и черен цвят в българо-словашки контекст, 36–51; **Klüh, D. and T. Avgustinova.** Initial Observations on the Grammatical Characteristics, Influenced by Language Contact, in the Speech of Bilinguals Speaking Bulgarian and Ladino, 52–63; **Асенова, П.** За своеобразието на румънската темпорална система – романска, балканска или...? (опит за характеристика), 64–74; **Георгиева, М.** Парадигма на модалността в българския синтаксис, 75–82.

Частичен достъп до статиите: <http://bit.ly/2PvAvGC>

Филологически форум. Факултет по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. Венета Савова. ISSN 2534-9473.

2024, № 1 (19): Ласкова, Л. Такъвият, такавата, такивата: членувани показателни местоимения за качества, 15–33; **Михайлов, П.** Членуването на неопределителни и отрицателни местоимения: тенденция или езиков парадокс?, 34–44; **Атанасова, Е.** Формиране на основните сфери на употреба на думите от италиански произход, 45–55; **Oberstolz, P.** Navigating Identities: Early Pan-Slavic Views on Dacia, Wallachia, and Moldavia, 57–66; **Игнатов, Вл.** За едно подминавано присъствие по страниците на списание „Училище“, 67–83; **Стоева, Р.** Есхатологични проекции в стихосбирката „Пролетен вятър“ на Никола Фурнаджиев, 85–97; **Кръстанова, Д.** Функции на събитийността в разказите на Светослав Минков, 107–117; **Илиева, М.** Соц зоон политикони – обикновеният човек като свиня и държавният човек като вол. Два разказа на Васил Попов и Георги Марков от 1962 година, 129–141; **Петков, А.** Мари Врина-Николов за българската литература и превода, 174–176; **Цонев, Б.** Една особеност на враждебския говор, 178–183.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://philol-forum.uni-sofia.bg/>

Чуждоезиково обучение. МОН. Гл. ред. проф. дн Димитър Веселинов. ISSN 0205-1834.

2023, № 6: Георгиева, М. Граматика и когниция, 551–558; **Миланов, Вл.** Наблюдения върху употребата на клишетата в българската и в румънската публична реч, 559–572; **Алексова, Кр.** Категорията евиденциалност на българския глагол в обучението по български като чужд, 581–596; **Bagasheva, A.** (What) Should We Be Vigilant When Teaching Word Formation in English to Bulgarian English Philology Students?, 597–615; **Kostova, B.** Translating Linguistic Theories into Practical Solutions for ESP Materials Design: from Discourse Analysis to Teaching Political Discourse, 616–628; **Борисова, Б.** Стихосбирката „Пролетен вятър“ от Никола Фурнаджиев – авангард и „родно“, 629–638.

2024, № 1: Веселинов, Д. Лингводидактологични измерения на иновативната образователна среда, 7–8; **Вурам, М.** Reflections on Working for the Council of Europe, 9–20; **Георгиева, М.** Синтактичният парадокс „едносъставно изречение“, 21–28; **Pirelli, V. and S. Коева.** Developing Materials for Assessing Reading Literacy and Comprehension of early Graders in Bulgaria and Italy, 29–37; **Костова-Панайотова, М.** Объркани във времето (Някои наблюдения върху най-новите български романи), 68–74; **Лучев, Д., М. Гойнов, Д. Панева-Маринова, Р. Павлов и К. Рангочев.** Реперториум на средновековни южнославянски ръкописи и кописти в научноизследователски контекст, 75–89.

Резюмета на статиите на български език: <https://foreignlanguages.azbuki.bg/>

Bulgarian Historical Review/Revue bulgare d'Histoire. Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Historical Studies. Ed.-in-Chief: Daniel Vachkov. ISSN 0204-8906.

2023, № 3–4: Karatay, O. Hunno-Bulgars in Georgia: A Proposal of Correction in the Georgian Chronicle History of King Vaxt'ang Gorgasali, 3–34; **Stoyanovich, P.** Entwicklung der Architektur und des Bauwesens Während der ersten Europäisierungswelle im Fürstentum Bulgarien und die Rolle Seines Herrschers (1887–1912), 35–65; **Stamatović, A.** Montenegrin-Bulgarian relations before and during the First Balkan War, 66–85; **Knežević, S.** and **B. Vukićević.** The Stance of the Great European Powers on the Creation of Albania and the Question of Scutari in 1913, 86–117; **Kozhuharov, A.** and **I. Naymushin.** The Training of Graduates of the Bulgarian Engineering School of His Majesty's Navy at the Naval Academy in Leningrad, 118–137; **Vurgun, A.** The Situation of Education in Eastern Thrace in the 1926–1927 Academic Year, 138–175; **Gyudurov, D.** Organized Criminal Groups for Smuggling in Bulgaria (1934–1939), 176–198; **Filipova, N.** Bulgarian Trace in the Middle East: Syria, 199–221.

Достъп до съдържанието и резюмета на статиите на английски език:
<https://t.ly/D5EIX>

Études balkaniques. Institute d'Études balcaniques & Centre de Thracologie. Ed.-in-Chief: Raia Zaimova. ISSN 0324-1654.

2024, № 1: Shumanova, S. The Churches “Sfântul Pantelimon” in Galați and “Sfântul Prooroc Ilie” in Bucharest in the Relations Between the Bulgarian and the Romanian Orthodox Churches, 5–51; **Stefanov, K.** Social Conflict, Popular Protest, and Violence in WWI Bulgaria, 52–89; **Delis, P.** The Origins of Internment and Surveillance in Modern Greece: The Balkan Wars, 1912 – 13, 90–107; **Marre, S.** La population de Nauplie au XIXe siècle. De la ville capitale à la ville de province, 108–126; **Çalık, Z. A.** Revisiting Zemun and Belgrade Through the Lens of Ottoman Mobility (1772 – 1826), 127–142; **Shusharova, M.** Regional Networks and Patronage Relations: the Case of the Provincial Notable (Ayan) of Razgrad From the Late 18th Century, 143–168; **Pavlikianov, C.** Despot John Uglješa and the Athonite Monastery of Simonopetra, 169–195; **Paunovski, V.** L'oeuvre de Saül Mézan et l'influence française sur les séfarades en Bulgarie, 196–233.

Достъп до съдържанието и резюмета на статиите на английски език:
<https://t.ly/eVR87>

Palaeobulgarica/Старобългаристика. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. проф. Веселка Желязкова. ISSN 0204-4021.

2023, № 4: Йовчева, М. Неизследвани страни от почитта към светите мъченици Ина, Пина и Рима във византийските и славянските агиографски и химнографски извори, 11–38; **Зашев, Е.** Към въпроса за авторството на *Бератската (Венецианската) служба за св. Седмочисленици*, 39–74; **Хри-**

стов, Я. „Изобретяването“ на свети мъченик Енравота, 75–90; **Стаменова, А.** Първото славянско име на български владетел – повече въпроси, отколкото отговори, 91–118; **Иванова, Кл.** Материали към каталожното описание на ръкописи, ексцерпирани за Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica (ВНомBS). Уточнения към състава на два триодни панигирика (BAR152 и НБКМ1049), 119–156; **Попов, Т.** Старата столица Велики Преслав в извори и предания от периода на османското владичество (до началото на XIX в.), 157–180.

2024, № 1: Bruni, A. M. Die altkirchenslavische Übersetzung der Homilie 1 des Gregor von Nazianz: Textüberlieferung und kritische Ausgabe, 3–24; **Славова, Т.** Към старобългарските първични междуметия, 25–48; **Тасева, Л.** Предаване на *â-privativum* в старобългарския превод на Oratio XXXIX (CPG 3010.39) на Григорий Богослов, 49–66; **Крысько, В.** Древнеболгарские и древнерусские экстратексты в *Словах* Григория Богослова XI в., 67–102; **Totomanova-Paneva, M.** Vocabulary for Human Anatomy in the Earliest Slavonic Translation of Books of Samuel and Kings, 103–114; **Грицевская, И. и В. Литвиненко.** Древнейшие полные списки славянского перевода *Вопросоответов к князю Антиоху*: Проблемы происхождения и истории текста, 115–136; **Скоморохова-Вентурини, Л.** Календарные понятия в предисловиях к марту и сентябрю в *Великих Минеях Четых* митрополита Макария и в *Минеях Четых* митрополита Димитрия Ростовского, 137–152.

Достъп до резюмета на статиите на английски език: <https://t.ly/2c4lF>

ДИСЕРТАЦИИ

Дисертации, защитени през 2024 година

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Деница Павлинова АСТАХОВА. Художествената специфика на сказовото повествование в съвременната българска белетристика. Велико Търново, 2024.

Демина Юлиянова ИВАНЧЕВА. Произход и развитие на думите, изразяващи емоцията гняв в иберороманските езици. София, 2024.

Стойка Йорданова ЧАКЪРОВА. Развиване на комуникативната компетентност на ученици чрез проектно ориентирано обучение по български език. София, 2024.

ИСТОРИЯ, ЕТНОЛОГИЯ, ФОЛКЛОРИСТИКА И ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Златка Пламенова АНТОВА. Атеистичното възпитание в българското училище 1957–1989 г. Шумен, 2024.

Кристиана Марианова БОЯДЖИЕВА. Жената в малкия български град – средата на 20 в. до 1989 г. (социален статус и роли). София, 2024.

Елена Михайлова ГЕОРГИЕВА. Сецесионът в творчеството на Иван Милев и Густав Климт. Сравнителен анализ. София, 2024.

Ангел Богданов ГРИГОРОВ. Динамика на развитието на селищната система в Казанлъшката котловина. ГИС базиран пространствен анализ по данни от археологическата карта на България. София, 2024.

Иванка Генова ДЕЛЕВА. Бежанският въпрос в българо-турските отношения и установяването на източнотракийски бежанци в България в периода 1913–1925 г. Шумен, 2024.

Мария Иванова ДЕЯНОВА. Карловската българска община през XIX век. Велико Търново, 2024.

Владимир Любомиров ДОМОЗЕТСКИ. Между България и Италия – съвременни форми на мобилност и миграция в антропологична перспектива. София, 2024.

Денис Богомилов ИВАНОВ. Иван Драсов – непознатият и недооценен деец на българското националноосвободително движение. София, 2024.

Петьо Пламенов ИВАНОВ. Войска и въоръжение в ранносредновековна България (VII–XI век). София, 2024.

Християн Валери ЙОТОВ. Отношенията между България и Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО) 1990–1997 г. София, 2024.

Диана Николаева КЪНЧЕВА. Стратегия за управлението на културното и природното наследство на община Павликени. София, 2024.

Яна Петрова ПАВЛОВА. Плакатният подход в дизайна на опаковката. София, 2024.

Даниел Павлов ПАНТОВ. Погребални практики в българската част на Странджа планина през бронзовата и желязната епоха. Шумен, 2024.

Юлия Краснодарова ПОПЧЕВА. Конструирание на микрообщности в началото на XXI в. (по примери на български фолклорни групи от България и чужбина). София, 2024.

Биляна Маринова ТОРБАТОВА. Езически култови места, храмове и светилища в земите между Дунава и Балкана (началото на I – края на IV в.). София, 2024.

Ели Стоянова ФИЛИПОВА. Диетата в Древна Тракия (I хил. пр. Хр.). София, 2024.

Атанас Росенов ЦУРЕВ. Раннеолитни керамични комплекси в Тракия. София, 2024.

Калин Атанасов ЧАКЪРОВ. Никополис ад Иструм: територия на римския, късно-римски и ранновизантийски град (II–VII). Велико Търново, 2024.

НАУЧНИ ФОРУМИ

2024 г.

Агенти на глобализацията: миграция, търговия и дипломация на Балканите, XIX–XX век

Научна конференция

Институт за балканистика с Център по тракология – БАН

9 май – София

10 доклада

Банатските българи – културно наследство, език и литература

Международна научна конференция

Институтът за български език „Проф. д-р Любомир Андрейчин“, Институт за литература, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН и Дружество на банатските българи в България „Фалмис“

26 януари 2024 г. – София

13 доклада

Програма: <https://bit.ly/3xUcItZ>

Бележити тракийци, свързани с варненския край

Научна конференция

Тракийски научен институт, филиал Варна, Регионално тракийско дружество и МКПД „Гоце Делчев“ – Варна

6 април 2024 – Варна

7 доклада

България, Европа и светът: традиции и трансформации

Национална научна конференция

Институт за исторически изследвания – БАН

24–25 април 2024 г. – София

38 доклада

Програма: <https://bit.ly/4biTblj>

Дигиталните технологии и университетското обучение по хуманитаристика и специалните исторически дисциплини

XIV университетски четения по архивистика

Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към СУ „Св. Климент Охридски“

19 април 2024 г. – София

16 доклада

Програма: <https://bit.ly/4aP64n7>

Жизнени преходи в трансформиращото (се) село: памет, идентичност, наследяване

Научна конференция

Философско-исторически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“

18–20 април 2024 г. – Пловдив

29 доклада

Програма: <https://bit.ly/44IXk5z>

Изкуство и история

Изкуствоведски четения 2024. Модул „Ново изкуство“

Международна конференция

Институт за изследване на изкуствата – БАН

17–19 април 2024 г. – София

61 доклада

Програма: <https://t.ly/s7Vui>

Изкуство и история

Изкуствоведски четения 2024. Модул „Старо изкуство“

Международна конференция

Институт за изследване на изкуствата – БАН

11–13 април 2024 г. – София

40 доклада

Програма: <https://bit.ly/4b7iLta>

Кой се страхува от Пеньо Пенев

Национална кръгла маса

Дом-музей „Пеньо Пенев“

26 април 2024 г. – Димитровград

4 доклада

Литературата и преходът след 1989 г.

Научна конференция

Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“

1–2 февруари 2024 г. – София

34 доклада

Програма: https://t.ly/_nuA_

1869

**Международна годишна конференция
на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките**

15–16 май 2024 г. – София

43 доклада

Програма: <https://bit.ly/3xWQSG3>

Мит – Музика – Митотворчество

XIV академични пролетни четения с международно участие

Национална музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“

25–26 април 2024 г. – София

16 доклада

Програма: <https://bit.ly/49Zk50e>

**Модерна България – 60 години преподаване на нова и съвременна българска
история във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и 40 години катедра „Нова и най-
нова история на България“**

Международна научна конференция

19–20 април 2024 г. – Велико Търново

63 доклада

Програма: <https://bit.ly/3xZWxve>

**Обмен и приспособяване: езици и култури в диалог (Балканите от Късната ан-
тичност до ранната модерност)**

Международна научна конференция

Институт за балканистика с Център по тракология – БАН и фондация „Александър
фон Хумболт“

24–26 януари 2024 г. – София

34 доклада

Програма и резюмета на докладите: <https://bit.ly/49U7RpL>

Преходи и реформи – минало и настояще

Национална конференция

Исторически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

26–27 април 2024 г. – Велико Търново

20 доклада

Програма: <https://bit.ly/44rbwKM>

Прогрес и предразсъдъци през XVIII–XIX век

Научна конференция

Българско общество за проучване на XVIII век

29–30 март 2024 г. – София

33 доклада

Програма: <https://t.ly/DmJMz>

Социално-икономически и екологически проблеми в България и Словакия през XX век

Кръгла маса

Институт за исторически изследвания – БАН и Институт за история – Словашка академия на науките

23 април 2024 г. – София

9 доклада

Програма: <https://bit.ly/44qOPq4>

Текст и исторически контекст

Научна конференция

Институт за исторически изследвания – БАН

29–30 март 2024 г. – София

54 доклада

Програма: <https://t.ly/ooimy>

Хуманитарното и социалното познание – разкази и хоризонти

Научна конференция с международно участие

Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

Пловдив, 15–17 май 2024 г.

73 доклада

Програма: <https://bit.ly/3K3D7rU>

Четиридесети Кирилометодиевски четения

Факултет по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“

21 май 2024 г. – София

25 доклада

Програма: <https://bit.ly/4bZQd5p>

ХОРИЗОНТИ

Средновековният български владетел и държава в съвременните полски изследвания: две гледни точки¹

В последните десетилетия в Полша наред с поредици, представящи историческите извори, се появиха статии, студии и по-обширни монографии, посветени на средновековната българска история. Тук не си поставям за цел да предложа пълен обзорец преглед на тези публикации, но безспорно смятам, че такава необходимост съществува. Пример в тази посока е статията на Ивелин Иванов „Medieval Bulgaria in Polish Historiography after 1989“ („Средновековна България в полската историография след 1989 г.“)². В нея вниманието е насочено както към конкретни полски учени и техните публикации, така и към изследователските центрове и университетски звена, които през последните 30 години работят в областта на Българското средновековие. Без да навлизам в подробности тук ще спомена поредицата на историческите средновековни извори (преобладаващо гръцки), свързани с историята на славяните, подготвена в периода 1989–2013 г. от Алина Бжустковска (основен преводач на гръцките текстове на полски), Винценти Свобода (автор на коментарите към текстовете) и Анна Котловска (представител на по-младото поколение филолози византолози)³. Публикациите на Тадеуш Вашилевски

¹ Статията е подготвена в рамките на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ на Министерството на образованието и науката, одобрена с Решение на МС № 205/07.04.2022 г.

² Ivanov, Ivelin. Medieval Bulgaria in Polish Historiography after 1989 – *Enoxu*, 30, 2022, Кн. 2, 318–332.

³ *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian: seria grecka. Z. 2: Pisarze z V–X wieku*, Seria Grecka, wyd. Alina Brzóstkowska i Wincenty Swoboda. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989; *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian. Z. 3: Pisarze z VII–X wieku*, wyd. Alina Brzóstkowska i Wincenty Swoboda. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1995; *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian: seria grecka. Z. 4: Pisarze z VII–X wieku*, wyd. Alina Brzóstkowska i Wincenty Swoboda. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1997; *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian: seria grecka. Z. 5: Pisarze z X wieku*, przekład i oprac. Alina

за българската история датират от периода преди 1989 г., като последно по време може да бъде отбелязано участието му в колективния труд, посветен на южните и западните славяни⁴. Що се отнася до частта за средновековната българска история, Т. Вашилевски продължава традициите от предходните десетилетия на полската историческа наука. Обобщаващо може да се каже, че Варшава, Познан, Краков и Лодз са градовете, в които интензивно се осъществяват изследвания върху Българското средновековие предимно в рамките на византологията. От 2011 г. към Лодзкия университет активно работи Центърът за изследване на историята и културата на Средиземноморския басейн и Югоизточна Европа, известен като Център *Ceraneum*, на името на проф. Валдемар Церан (1936–2009). Лодзкият Церанеум привлече към себе си полски изследователи, даде им платформа за публикационна дейност. Днес университетските серии „*Byzantina Lodziensia*“ (създадена през 1997 г.) и „*Series Ceranea*“, както и годишникът „*Studia Ceranea*“ са издания, които спазват най-добрите публикационни традиции, изградени от самия проф. Церан.

В настоящата статия ще се спра на изследванията на двама полски учени и по-специално на последните им по време книги, в които те по различен начин и с различна методология представят епохата на Първото и Второто царство. Става въпрос за историческата монография „*Symeon I Wielki a Bizancjum*“ („Симеон Велики и Византия“, 2013) на Мирослав Лешка и „*Obraz początku i końca średniowiecznego państwa w bułarskiej powieści historycznej*“ („Представата за началото и края на средновековната държава в българския исторически роман“, 2017) на Войчех Южвяк.

Мирослав Лешка е възпитаник на лодзката историческа византоложка школа и днес е професор по история в Университета в град Лодз и председател на редакционния комитет на „*Byzantina Lodziensia*“. През своята професионална специализация по византология, М. Лешка влиза в темата за средновековна България и владетелите на Първото българско царство чрез проучването на византийско-българските връзки от VII до XII в. Доказателство за това е книгата му „*The Image of the First Bulgarian State in the Byzantine Literary Sources of the Period from the 8th to the First Half of the 12th Centuries*“ („Представата за Първата българска държава във византийските книжовни извори от VIII до първата половина на XII век“, 2003). Десет години по-късно М. Лешка публикува книгата си „*Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów*

Brzóstkowska, Warszawa, 2009: *Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy. Instytut Slawistyki PAN; Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian: seria grecka. Z. 6: Pisarze wieku XI, tł. i komentarz Anna Kołowska, współpr. Alina Brzóstkowska. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy. Instytut Slawistyki PAN, 2013.*

⁴ Skowronek, Jerzy, Mieczysław Tanty, Tadeusz Wasilewski. *Słowianie południowi i zachodni VI–XX wiek*. Warszawa: Książka i Wiedza 2005.

stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927” (2013)⁵. Както показва подзаглавието, монографията е естествено продължение на предходната тема на полския историк за българо-византийските отношения. В своя труд той се опира също на изворите – главно гръцки, засягащи живота и управлението на българския владетел. Към тях привлича и някои латински и славянски текстове, имащи отношение към темата. М. Лешка подхожда с респект както към изворите, така и към самата фигура на Симеон Велики – владетел от българския национален пантеон. Полският изследовател осъзнава, че задачата му да пише за Симеон не е от леките, тъй като между неговото изследване и старите извори лежи дълга научна (и не само) традиция, която трябва да бъде взета под внимание. Както отбелязва доц. Ангел Николов „На практика авторът е използвал всички важни съвременни научни трудове, посветени на темата на българския владетел. Стремешът към изчерпателно и надеждно представяне на съществуващите предишни изследвания върху епохата на Симеон, позволява на автора да обясни и преосмисли редица спорни проблеми“⁶.

Поставянето на някои въпроси и търсенето на отговори е характерно за изследователския подход на М. Лешка. Ето част от тях:

1. В какъв период и на каква възраст младият Симеон пребивава във византийската столица и коя е школата, в която се е обучавал? Безрезервно се приема, че това е Магнаурската школа, но М. Лешка мотивира своето твърдение, че не разполагаме с конкретни изворови сведения. Що се отнася до системата, по която е бил обучаван бъдещият български владетел, Лешка отбелязва, че тя е същата, по която по-рано е преминал и младият Константин Философ, бъдещият славянски апостол и първоучител⁷.

2. Откъде идва твърдението, че заради отличното усвояване на езика и заради големите му постижения Симеон е наречен от самите византийци „полугрък“? Макар че М. Лешка дава обяснението в бележка под линия, той

⁵ Leszka, Mirosław J. *Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927*. (= *Byzantina Lodziensia*, № XV). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. Българското издание в превод на Галина Филипова с предговор на научния редактор Георги Минчев е отпечатано пет години след полското: Лешка, Мирослав Й. *Симеон Велики и Византия. Из историята на българо-византийските отношения през 893–927 г.* София: Издателство Agata-A, 2017. Оттук нататък цитирането ще бъде по това издание, само в редки случаи се налагат препратки към полското.

⁶ Цитат от рецензията на Ангел Николов, поместен в: Leszka, Mirosław J. *Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927*. Łódź, 2013 (корица, гръб).

⁷ Паралелът е напълно логичен, но се налага да отбележим, че и в *Пространното житие на св. Константин-Кирил* въпросът седи по същия начин: в агиографския текст се говори за „висше училище в Цариград“, и не е посочено точно, че това е висшето училище, поместено в двореца Магнаура.

заства на позицията, че дори и думата *emiargos* (която е хапакс) да означава „полуелин“, съвсем не е сигурно, че тя е употребена спрямо Симеон като израз на възхищение от страна на византийците.

3. Какви са причините за монашеството на Симеон и за колко време той е пребивавал в монашеско поприще? Според Лешка през целия си престой в Константинопол, младият Симеон е бил монах, такова е и битието му след завръщането му в България. Наложено му от страна на Борис-Михаил възкачване на владетелския престол може би е било изненадващо и неочаквано, но според Лешка в тази ситуация Симеон „не е човек напълно дезориентиран в политиката, нито пък неизвестен за онези, с помощта на които му предстои да управлява“⁸.

4. Каква е характеристиката на Владимир-Расате и каква роля изиграва той в тогавашната вътрешна политика на България? Лешка подлага на съмнение сведенията, дадени в *Хрониката на Регинон* – единствения и основен извор, разказващ събитията, свързани с първородния син на Борис I, и стига до извода, че няма сигурни данни за религиозната му позиция и антихристиянски действия от негова страна. Но изказва мнение, че отстраняването на Владимир-Расате и издигането на Симеон за владетел е инициатирано от баща им и представлява преди всичко вътрешнодържавнически акт, в който не може да се търси византийска намеса. Силният политически почерк на Борис I дава своето отражение върху първите владетелски години на Симеон и М. Лешка е на мнение, че собствената реализация на сина се осъществява доста по-късно след смъртта на бащата, т.е. след 907 г.

5. Състоял ли се е Преславският събор от 893? Позовавайки се на изследователските интерпретации, по този въпрос Лешка изказва своето мнение със самото озаглавяване на параграфа „Tak zwany sobór presławski 893/894 г.“⁹ („Така нареченият Преславски събор 893/894 г.“¹⁰).

6. За периода от 894 до 904 г. Лешка поставя въпроса дали могат да се разграничат три или дори четири въоръжени конфликта между България и Византия, или става дума за единадесетгодишна война. В този период са разгледани българо-византийските отношения и статута на българския владетел Симеон към 904 г. по следния начин: „Не личи по това време Симеон да е предявил претенции да бъде сравняван с византийския владетел, настоявайки за императорска титла. Изворите ясно показват, че Симеон се е задоволил с титлата *архонт* по Божия воля и признава върховенството на Византия на Балканите“¹¹.

⁸ Лешка, Мирослав Й. *Симеон Велики и Византия...*, с. 56.

⁹ Leszka, Mirosław J. *Symeon I Wielki a Bizancjum...*, s. 64.

¹⁰ Лешка, Мирослав Й. *Симеон Велики и Византия...*, с. 78.

¹¹ Пак там, с. 131.

7. Въпросът за владетелската титла на Симеон, както и за церемонията от 913 г. е поставен от Лешка с много въпросителни – параграф 4 на глава V носи следното заглавие: „Koronacja? Włogosławieństwo? Duchowe usynowienie? Oszustwo?”¹² („Коронация? Благослов? Духовно осиновяване? Измама?”¹³). С научна добросъвестност и прецизност Лешка съпоставя данните от изворите с тълкованията на по-късните изследователи, които дават различни трактовки на ръководената от вселенския патриарх Николай Мистик церемония, проведена в стана на Симеон пред стените на Константинопол. Според Лешка на тази церемония Симеон не получава титлата *василевс* във византийското значение на думата, а признание, че е *владетел на всички българи*.

8. М. Лешка подлага на критичен коментар изказаното в историографията становище, че Николай Мистик е отстранен от ръководството на регентския съвет в Константинопол заради неговите отстъпки спрямо Симеон.

9. Разглеждайки българо-византийските битки (Адрианопол през 914 г., Анхиало през 917 г., Катасирти през 917 г.) Лешка изказва мнението, че военните стъпки, предприети от Симеон „стават причина за известно време управляваната от него България да се превърне в хегемон на Балканския полуостров”¹⁴, но не приема тезата, че след военните си успехи между 917–918 г. Симеон се е стремил да завземе Константинопол и да го превърне в столица на славяно-византийска империя. Полският историк застава на позицията, че българският владетел е виждал България като втора империя след Византия на Балканите.

10. М. Лешка е на мнение, че Симеон не успява да извоюва статут на българската църква като патриаршия. Според полския изследовател по Симеоново време Българската църква е притежавала силна самостоятелност, но е била само архиепископия. Едва след 927 г., вече по времето на Петър, се утвърждава титлата *патриарх*.

Книгата на Мирослав Лешка е важно събитие в полската медиевистика, тъй като запознава полския читател с личността на Симеон и значението му за българската история. „Убеден съм, че светът на полската наука се обогати с една оригинална и ценна монография по темата за най-забележителния средновековен владетел на българите [...] и е необходимо да се подчертае, че това е труд, базиран на новаторско интерпретиране на изворовия материал.“ – пише проф. Ярослав Дудек от Университета в Желюна гора¹⁵. Не по-малко

¹² Leszka, Mirosław J. *Symeon I Wielki a Bizancjum...*, s. 150.

¹³ Лешка, Мирослав Й. *Симеон Велики и Византия...*, с. 168.

¹⁴ Пак там, с. 209.

¹⁵ Цитат от рецензията на Ярослав Дудек, поместен в: Leszka, M. *Symeon I Wielki a Bizancjum...* (корица, гръб).

важна е тя и за българския читател и за специалистите в България¹⁶, които с внимание анализират научните изводи на М. Лешка. Особено ценен в това отношение е предговорът към българското издание от проф. Георги Минчев от Университета в Лодз, защото играе ролята на свързващо звено между полската и българската историографска школа¹⁷. Сравнявайки монографията на М. Лешка с тази на Сърджан Пириватрич за Самуиловата държава¹⁸, проф. Минчев обобщава: „Сигурен съм, че подобна роля ще изиграе монографията на М. Й Лешка – лишена от пристрастия, тя отнема от личността на Симеон Велики ореола на изключителност и така... парадоксално показва истинското величие на тази основна фигура на политическата сцена на средновековния европейски Югоизток“¹⁹.

Вторият полски автор Войчех Южвяк е филолог, българист по образование, възпитаник на Института по славянски филологии на Познанския университет „Адам Мицкевич“. Своята дисертация на тема „Piśmiennictwo polskiej misji unickiej w Bułgarii w II połowie XIX wieku“ („Книжнината на полската униатска мисия в България през втората половина на XIX в.“) той разработва под ръководството на известния палеославист и българист проф. Александър Наумов и успешно защитава през 2001 г.²⁰ Темата за униатските и католическите мисии на територията на България продължават да са в обсега на интересите на В. Южвяк и в следващите години. Този афинитет към историчността, към документални и архивни материали, бележи характера и на някои от следващите му публикации. С времето интересите на В. Южвяк започват да се насочват към отделни конкретни теми от средновековната българска история, като все повече го вълнува тяхната рецепция в българската литература на XX в. – това са въпросите за идентичността, за историческите и културните контакти, за образа на българите в очите на чужденците. В. Южвяк търси тяхната реализация в две различни художествени плоскости: в литературата (и по специално в историческата проза) и в кинематографично-

¹⁶ Затова свидетелства българският превод и фактът, че към настоящия момент книгата вече има антикварен характер.

¹⁷ Минчев, Г. Царуването на Симеон Велики – един „външен“ прочит. – В: *Лешка, М. Симеон Велики и Византия...*, с. 13–16.

¹⁸ Пириватрич, Сърджан. *Самуиловата държава. Обхват и характер*. София: Издателство Agata-A, 2000.

¹⁹ Минчев, Г. Царуването на Симеон Велики – един „външен“ прочит..., с. 15.

²⁰ Дисертацията е издадена като книга: Józwiak, Wojciech. *Piśmiennictwo polskiej misji unickiej na terenie Bułgarii w drugiej połowie XIX wieku*. Kraków: Wydawnictwo Alleluja, 2008.

то изкуство²¹. Ясно се вижда как познанският българист, стъпвайки на своята литературоведска школовка, разширява професионалната си реализация към по-интердисциплинарни културологични области²².

В крайна сметка в разнообразието от интереси, В. Южвяк намира своята централна тема в изследването на историческата проза от третата четвърт на XIX до последната четвърт на XX в. и в написването на монографията „*Obraz początku i końca średniowiecznego państwa w bułgarskiej powieści historycznej z lat 1874–1989*“ („Представата за началото и края на средновековната държава в българския исторически роман от периода 1874–1989 г.“, 2017)²³. Това е втората книга, която привличам в настоящата статия. Тя не е историческо изследване, но е силно повлияна от историческата проблематика, свързана с България. Още в началото авторът въвежда дихотомията история–литература, като я разглежда едновременно в нейното единство и в нейното противопоставяне. В първата глава – „*Ewolucja bułgarskiej powieści historycznej jako nośnika polityki historycznej*“²⁴ („Еволюцията на българския исторически роман като носител на историческа политика“) В. Южвяк проследява механизма как създаването на едно литературно произведение може да бъде рефлекс от определени социално-политически фактори, може да бъде възприемано различно в контекста на различните исторически десетилетия и не на последно място – може да се превърне в знак за национална идентичност. Авторът се връща назад във вековете, за да посочи, че подобни послания са заложени още в творби от средновековната епоха: например анонимната творба от X в. „Чудото с българина“ той разглежда като идеологическо четиво в прослава на княз Борис-Михаил; а в апокрифа „Сказание за пророк Исая“ („Български апокрифен летопис“) от XI–XII в. посочва наличието на пропаганден и политико-религиозен характер, присъщ на съответната епоха. Тези разсъждения водят до изследване на граничността между исторически факт (историческа истина) и конструирането на художествената фикция. Идеята за

²¹ В. Южвяк се насочва към представата за българската история в българското кино и разработва теми като възникване на държава; християнизацията; изследването на идеологическите послания и художествените инструменти, с които борави седмото изкуство.

²² Една такава област за В. Южвяк е съвременната нумизматика и изборът на национални символи върху монети, банкноти, ордени, медали и значки – ликовете на монарси и изображенията на светите братя Кирил и Методий. Що се отнася до славянските апостоли, В. Южвяк разширява интереса си към техните символни нумизматични изображения и в други славянски страни като Чехия и Словакия.

²³ Józwiak, Wojciech. *Obraz początku i końca średniowiecznego państwa w bułgarskiej powieści historycznej z lat 1874–1989*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017.

²⁴ Пак там, с. 25.

колективния мит като двигател на литературния процес е механизмът, който В. Южвяк проследява в своята разработка. Изследвайки част от новата романова продукция за периода от малко повече от 100 години полският литературовед се стреми да покаже не само процеса на оформяне на българската историческа памет, но и да посочи факторите, обусловили този процес в българската история. Опорните събития са началото на Аспаруховата българска държава, възобновяването на Второто българско царство, краят на средновековната българска държавност и оформянето на идеята за национална идентичност. В средновековното минало се търсят аналогии със съвременността, като В. Южвяк разграничава следните периоди: от 70-те години на XIX в. до края на Първата световна война; периода между двете световни войни; периода на новата действителност след 1944 г. и идеологическите послания в българския роман от 70-те и 80-те години на XX в. Тук ще посоча само тези от романите, които са свързани с темата за създаването на българската държава, християнизацията при княз Борис I и Златния век при наследника му Симеон, визирани в монографията на В. Южвяк: Петър Карапетров „Исперих“ (1942); Денчо Марчевски „Последният хан“ (1935); Евгени Константинов „Покръстването“ (1965); Димитър Мантов „Княз Борис I“ (1978); Димитър Мантов „Цар Симеон“ (1979); Вера Мутафчиева „Предречено от Пагане“ (1981); Антон Дончев „Сказание за хан Аспарух, княз Слав и жреца Терес“ (1982, 1983, 1984). Темата за възстановяването на Второто българско царство и темата за трагичното падане на Търново под османска власт са други два ракурса, представени в монографията (разгледани в романовото творчество на Петър Карапетров, Денчо Марчевски-Люляков, Фани Попова-Мутафова, Стоян Загорчинов, Вера Мутафчиева).

В изследването си В. Южвяк формулира три тематични платформи (които представляват и три отделни глави – II, III и IV), на които разполага конкретния си материал: на първо място той поставя въпросите за властта, държавата и нацията, на второ – обглежда паралела *свое – чуждо*²⁵ и на трето – представя столицата (столичния град) като художествен топос. С оглед на поставената от мен тема за владетеля и държавата, вниманието ми е привлечено от разработките в глава II: „Władca – Państwo – naród“ („Владетел – държава – нация“) и глава IV: „Stolica – centrum świata“ („Столицата – център на света“). Авторът въвежда реалните исторически личности като хан Аспарух и хан (княз) Борис и проследява превръщането им не само в романови герои, но и в типологизиращи архетипни образи. Така Аспарух бива представен като владетеля създател (основател), княз Борис-Михаил – като архетип на

²⁵ Опозицията *свое – чуждо / познато – непознато* е разгледана в глава трета от монографията на В. Южвяк. Проследяването на романовата трактовка на чуждия герой (грък, евреин или турчин) сама по себе си е интересна, но няма да се спирам на нея.

владетеля спасител, а Златният век на Симеон – като модел на триумфа на българската държавност. В. Южвяк се интересува както от първоначалната типологизация, така и от промяната ѝ, обусловена от различните идеологически периоди в рамките на XX в. В анализирания от него български романи В. Южвяк се спира и на темата за столичния град като пряко свързана с темата за владетеля и държавата. Така например топонимичната класификация на столиците като: *Fanagoria – Urbs Prima* (митичната столица – прабългарското начало); *Pliska – Urbs Oblittera* (забравената, заличената столица); *Wielki Preslaw – Urbs Nova* (втората българска столица, утвърждаваща новото християнско начало); *Wielkie Tynowo – Urbs Martyr* (столицата на мъчениците, свързана с възстановяването, но и с падането на Второто българско царство) и накрая – *Oś Świata – Axis mundi* (идеята, че столицата е истинският център на държавността). Тези визии за предначалното, началото, забравата, обновяването, трагичния край – свързани със столичния град в българския исторически роман, представляват един интересен анализаторски ракурс, който води до наблюдението, че митът за столицата е съставна част от мита за владетеля. Великият владетел сътворява свой град, превръщайки го в собствен знак. В тази връзка е интересно наблюдението за романовото присъствие на Охрид като столица на цар Самуил, но не в смисъла на *Axis mundi*, а с конотациите за маргиналност.

Най-важният извод, направен от самия изследовател, е че темите за началото, продължителността и падането на българската държава в българския исторически роман от посочения период (1874–1989) са своеобразен повествователен механизъм за създаването на отговарящи на съответния замисъл персонажи. Въздействието на художествените наративи рефлектират силно в съзнанието на българина и моделират определени емоционални и мисловни нагласи за неговото минало. В същото време историческият роман, който прави опит да пресъздаде живота от далечните векове е пропит от субективното отношение на писателите към избраните събития, винаги е в по-голяма степен документ на времето на създаването на текста, отколкото на представяните във фабулата епизоди.

На пръв поглед подходът на литературоведа българист Войцех Южвяк към темите за средновековния български владетел и за средновековната българска държава е несъпоставим методологически с този на историка византолог Мирослав Лешка. Към това трябва да се прибави и фактът, че двамата автори работят по своите теми напълно автономно и независимо един от друг. И все пак си поставих задачата да положа една до друга техните две монографии заради синхроничността, разбираана не само като случващи се едновременно събития, но и като събития, свързани по смисъл. В тази връзка за мен двете изследвания се оказаха интересни по няколко причини:

1. Как до темата за българския средновековен владетел се стига по различни пътища: Ако М. Лешка прави това през знанието си на историк византолог, то В. Южвяк се насочва към темата именно заради образованието си на филолог българист. Пишейки на полски и главно за полска аудитория, двамата изследователи тръгват от две различни позиции, формулирани от хуманитарното научно направление, в което всеки от тях работи.

2. М. Лешка се базира на историческата обективност на изворите. В. Южвяк търси рецепцията на историческата константа за българското царство и фигурите на владетелите в новия следосвобожденски роман в предварително поставените времеви граници: от 1874 до 1989 г. и разпознаването на подпериодите в тях. Интересът му към по-широкия обществено-културен план го прави информиран за фактологията изследовател, а филологическият инструментариум, с които борави, му дава уменията да анализира митологичната матрица и да разпознава фикционалното.

3. И двамата автори по различни начини стигат до проблема *история и памет*. Използването на историята, как се пише и как се чете историята, тайнството на историческия разказ като създател на националните митове, историята в литературата, литературата като параистория, моделирането на митовете в националната литература – това са една част от въпросите, на които търсят отговор и двамата изследователи.

4. И двете монографии представят национални за България теми, анализирани през очите на изследовател с външна позиция. Това е един от акцентите, които поставя Г. Минчев в увода към българското издание на книгата на М. Лешка – външният поглед трябва да се трактува като една ревизия на утвърдените национални позиции и тези, като тяхно преосмисляне; външният поглед е нов поглед и ни дава възможност за стъпка встрани и осмисляне на вече утвърденото. Това с пълна сила се отнася и за „българския“ прочит на книгата на В. Южвяк.

5. В същото време подобни анализаторски изследвания, въвеждащи непознат за читателя (в случая полския читател) творби и проблеми, водят до размисли за съпоставка. Така например в своята рецензия за монографията на В. Южвяк Лила Мороз-Гжелак пише, че предложеният от него подход би могъл да способства за възстановяването на историческата памет в различни периоди от време и в други национални литератури. Направен е изводът, че изследването на В. Южвяк не показва само търсене на собствените корени или вграждането на собствената държава и нация в далечното минало, но дава посоки и за следващите сравнителни изследвания върху значението на историята в живота на различните общества²⁶. Струва ми се важно да отбе-

²⁶ Moroz-Grzelak, Lilla [rec.]. *Wojciech Józwiak, Obraz początku i końca średniowiecznego państwa w bułgarskiej powieści historycznej z lat 1874–1989*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2017, ss. 290. – *Balkanica Posnaniensia*, 25, 2018, 337–341.

1869

лежа още едно наблюдение на Л. Мороз-Гжелак – това, че всички цитати от българските романи или от изследователските материали за тях са предадени от В. Южвяк в превод на полски език, което спомага за по-ясно разбиране на неговите изводи.

5. Не на последно място, за мен е важна възможността книгата на В. Южвяк (която за разлика от тази на М. Лешка, практически е почти непозната в България) да се чете през призмата на натрупаното историческо познание за България в полската историография. Това не е задача, която самият В. Южвяк си е поставял предварително, но в рамките на общата тема намирам за необходимо.

С тези свои наблюдения завършвам сравнителните си бележки върху книгите на двамата полски учени Мирослав Лешка и Войчех Южвяк. Нямам впечатление, че двамата взаимно познават своите изследвания, поне не съм открила видими следи на пропускливост в едната или в другата посока. Това обаче не отменя факта за наличието на синхроничност и възможността на свой ред тя да бъде подложена за в бъдеще на по-задълбочен анализ.

Мая Иванова
Кирило-Методиевски научен център,
Българска академия на науките

НАУЧЕН ЖИВОТ

Международна научна конференция „Обмен и приспособяване: езици и култури в диалог (Балканите от Късната античност до ранната модерност)“

В периода от 24 до 26 януари 2024 г. в Нова конферентна зала на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се проведе международна конференция на тема „Обмен и приспособяване: езици и култури в диалог (Балканите от Късната античност до ранната модерност)“, организирана от Института за балканистика с Център по тракология при БАН и финансирана от Фонд „Научни изследвания“ в рамките на меморандум за сътрудничество между Фонда и Фондация „Александър фон Хумболт“.

Началото на първия конферентен ден бе поставено с приветствие към участниците и гостите от представител на организационния екип – д-р Иван Петров, след което бе открита първата секция по етимология и история на езика, в рамките на която се представиха шест доклада. Доц. Биляна Михайлова изнесе доклад на тема *Славянските заемки в областта на лексиката за емоции в румънския език*, в който анализира семантичното развитие на заемките от славянски за *страх* и *тъга*. По този начин тя установи важноста на славянското лексикално влияние в областта на емоционалната лексика, в която латинските елементи имат по-голяма фреквентност. В своя доклад *Към етимологията на едно название в българския език*, чрез съпоставителен анализ на две лексеми – диалектно изолирана и книжовна, д-р Симеон Стефанов постави въпроса за етимологията и съществуването на ареално ограничената лексема. Съвместният доклад на д-р Флориан Вандл и д-р Рафал Шептински на тема *The form otročęť in the Old Church Slavonic Folia medicinalia* представи анализ на дискутираната по различни начини в научната литература форма *otročęť*, която според двамата изследователи представлява инструментален падеж на лексемата *otročę*. Така те предложиха обяснения за морфологията и семантиката на лексемата, от една страна, и възможни четения на петото предписание от *Folia medicinalia*, където разглежданата форма е засвидетелствана, от друга. Обект на изследване в доклада на д-р Николай Шаранков – *Language Contacts Reflected in Late Antique and Early Mediaeval*

Inscriptions on the Balkans – бяха както паметници, които показват добре засвидетелстваното взаимно влияние на гръцки и латински език от периода, така и отделни специфични групи надписи, чрез които се проследяват промените в езиците и езиковите контакти, следи от които се откриват, например, в тракийски имена, готски заемки и др. В своя доклад – *Language and Languages in the Epigrams of Palladas of Alexandria* – д-р Димитър Илиев проследява цитатите, адаптациите, заемките, пародията и употребата на гръцкия канон (напр. Омир, Пиндар), с които александрийският поет, представящ себе си като учител по граматика, си служи, за да достигне до идеята за отношението му към езика като инструмент на поетическия му занаят. Последният за първата секция доклад на тема *Revisiting Paleo-Balkan Borrowings in Bulgarian* бе изнесен от докторант Борислав Петров, който направи критичен преглед на изследваните до този момент заемки в български от палеобалканските езици, представяйки ги в съпоставителен план със заемки в други балкански езици и ревизиране на съществуващите етимологии.

Работната програма продължи с втората секция, състояща се от два доклада, обединени от темата за контакта на идеи. Първият секционен доклад бе представен от проф. Анна-Мария Тотоманова. Чрез изследването си на тема *Newly Converted Bulgaria Meets the Heresies on the Verge of the 10th Century* изследователката потърси отговора на въпроса доколко фактът, че сведенията за отклоненията от православието се откриват най-вече в преводи от началото на Х в. по времето на Симеон Велики, е съзнателна политика и доколко съвпадение. Вторият доклад – *Noēsis and Diēgēsis: The Stasis Theory and the Narrative in Ancient Rhetorical Treatises* – на доц. Герасим Петрински разгледа връзката между двете теории в античната реторика – т.нар. „теория на стасиса“, с помощта на която ораторите формулират своите тези и „предварителните реторични упражнения“ (*progymnasmata*), които позволяват на оратора да открие пропуските в изложението на своя опонент.

Първият конферентен ден завърши с два доклада, посветени на ръкописната традиция и писмената култура. Развитието и разпространението на азбуките – гръцка, латинска, глаголическа и кирилска – на Балканите с оглед на настъпилите в политиката, религията и културата промени бе обект на изследване в доклада на проф. Роланд Марти – *Балканите като регион на „азбучни войни“*. Д-р Евелина Минева представи доклад на тема *Общото и различното в самоличността на византийския и славянския преписвач на ръкописи*, в който разгледа в съпоставителен план личностните характеристики и механизми на работа на преписвачите, използвайки ръкописните приписки, за да проследи влиянието при употреба на установени формули, от една страна, и връзката между социалния статус на копистите и вида на тестовите, от друга.

Докладите от конферентната програма през втория ден бяха обединени от темата за движението на текстове. Проф. Юрген Фуксбауер представи из-

следването си *Die griechischen und slawischen Versionen der Vita der heiligen Paraskeue von Epibatai*, в което разгледа съдбата на житието на св. Параскева, чийто оригинален текст е унищожен, но запазен в един славянски превод, а по-късно метафрастовата му версия попада в два превода в Дамаскините, които изследователят доказва, че са всъщност две версии на един и същ превод. Обект на изследване на доклада на доц. Добриела Котова – *Fragments des Severus von Antiochia im Učitel'noe Evangelie von Konstantin Preslavski* – бяха две от проповедите от текста на Константин Преславски, в които, макар да не се споменава името на Север, има референции към неговите текстове. Чрез анализиране на гръцките текстове и на съответните им славянски преводи доц. Котова потърси причините за появата на фрагмента от третата проповед, който липсва в останалите гръцки източници. Докторант Георги Митов представи доклад на тема *Reading Greek Patristic Texts in Slavonic Translation: The Corpus Methodianum Slavicum*, чийто обект на анализ са текстовете от *Corpus Methodianum*, по-голяма част от които са запазени само в славянски превод. Със своето изследване Георги Митов за първи път направи цялостен преглед на славянската рецепция на текстовете.

Два неизвестни превода на службата на мъченик Мелетий Стратилат бяха обект на изследване на съвместния доклад на проф. Мария Йовчева и на проф. Доротей Гетов – *Службата на Йосиф Химнограф за мъченик Мелетий Стратилат и дружината му във византийската и средновековната южнославянска химнографска традиция*. Съпоставителният преглед на двете версии – българска и сръбска – позволява да се проследи рецепцията на гръцкия текст от книжовниците и да се анализират преводаческите стратегии. Проф. Алесандро Мария-Бруни анализира лингвистичните, палеографски и текстологични особености на най-ранния старобългарски превод на Слово 38 на Григорий Богослов, запазен в два кирилски ръкописа от XI в. и XIV в. в доклада си *Текстовата традиция на най-ранния старобългарски превод на 38-мо слово на Григорий Назианзин*. Доц. Анета Димитрова представи изследването си *Съдържанията в средновековните ръкописи като свидетели за историята на текста*, чрез което, проследявайки началата на текстовете, поместени в съдържанията, анализира настъпилите редакции в различните преписи. За целта изследователката приведе примери от сборници като Златоструй и Андриант. Докладът на д-р Екатерина Дикова – *Художествено обусловени „грешни“ паралели в южнославянските преводи на синаксарните стихове* – бе посветен на някои гръцко-славянски паралели, които могат да бъдат определени като „погрешни“, ако се разглеждат извън контекст, но чиято поява д-р Дикова обяснява с традиционния стремеж на преводачите едновременно и към краткост, и към запазване на близостта до източника.

Изследването на проф. Вася Велинова – *Преводни съчинения за Троянската война в българската средновековна литература* – бе посветено на задълбочен съпоставителен анализ на рецепцията и функционирането на

различните в темпорално и съдържателно отношение преводи на историята на Троянската война. Темата за късноантичното образование бе обект на изследване в доклада на докторант Преслава Георгиева *Какво е учил св. Григорий Акрагантски?*. Анализирайки данните от житието на светеца, Георгиева проследява както въпроси, свързани с изучаваните дисциплини, така и разбирането на образователните понятия в славянския превод, което рефлектира върху преводната традиция на текста. „Мерзостта на запустението“ – често срещано общо място в преводните текстове и в компилациите на историко-апокалиптичната литература беше разгледано в доклада на д-р Иван Илиев – *Един топос в историко-апокалиптичната литература*. Изследователят представя произхода му и неговия контекст: тълкуването върху Книга на пророк Даниил от Иполит Римски и описанието на признаците за Второто пришествие. Обикновено се свързва с появата на Антихриста и се изразява в типичния синтез на апокалиптичната литература.

Последният конферентен ден бе разделен на две тематични секции. Първата секция бе продължение на тематичната линия от предходния ден – движение на текстове – и в нейните рамки бяха представени шест доклада. Съвместният доклад на проф. Маргарет Димитрова и д-р Аделина Ангушева – *Словата на Йосиф Брадати против суеверията в техния балкански контекст: риторични, стилови и езикови стратегии* – анализира в съпоставителен план стила, езика, стратегиите на изграждането на текстовете с оглед на характеристиките на епохата и аудиторията, образите и тенденциите в словата на Йосиф Брадати и на Никодим Светогорец. Д-р Михаил-Джордже Хънку представи изследване на тема *Staicu's Grammar: A 17th-century Romanian Translation of a Slavonic Grammatical Treatise in a Bilingual Manuscript*, в което разгледа румънския превод на Славянската граматика на Смотрички като първи опит за обособяване на граматична терминология на румънския език. Сбирката „Чудеса Богородични“ на Агапий Ландос бе в основата на изследването на д-р Десислава Узунова – *Разпространението на западни текстове сред южните славяни (XVII–XVIII в.)*. Чрез анализ на изворите, които е използвал авторът, изследователката проследява рецепцията и влиянието на западната книжнина.

Съвременното развитие и рецепция на наблюденията и заключенията на Неофит Рилски върху българския език на база на анализ на лингвистичните му текстове бяха обект на доклада на доц. Ива Трифонова – *Отново към езиковедското дело на Неофит Рилски*. Съчиненията *Theatrum Politicum* на Софроний Врачански и *Христоматия на славянския език* на Неофит Рилски бяха анализирани в изследването на д-р Марта Методиева – *Динамиката в приемствеността на Античността у Софроний Врачански и Неофит Рилски*, в което изследователката разглежда текстовете като поле, в чиито рамки класическата античност и християнството се помиряват. Последният за секцията доклад *Новопостъпилите гръцки фрагменти в колекцията на ЦСВП*

1869

„Проф. Иван Дуичев“ бе представен от д-р Мария Тотоманова-Панева, която направи описание на датировката, писмеността и типа текстове, към които принадлежат фрагментите и обърна специално внимание на единствения фрагмент, написан върху пергамент.

Последните три секционни доклада бяха обединени около темата за междуезиковото Средновековие. Първият доклад на тема *Вариативност и терминологизация на преводните съответствия в Учителното евангелие на Константин Преславски* бе изнесен от проф. Лора Тасева. Избраните от изследователката преводи на гръцки лексеми бяха разгледани както в контекст, за да се отговори на въпроса доколко преводаческият избор е резултат от ситуационен избор и доколко е обоснован от семантиката на първоизточника, така и в съпоставителен план с други преводни текстове, за да се изведат общи тенденции или да се очертаят индивидуалните решения на преводачите. Вторият доклад, представен от проф. Томас Дайбер, бе на тема *Emphase im Altkirchenslavischen* и показа връзката между различните типове словоред и ударението, доказвайки, че то се изразява чрез синтактичната позиция на допълнението. Фокусът на изследването на д-р Иван Петров – *Оудовъ кестъ о семь вѣдѣтї: the translations of the Greek Optative in Constantine of Preslav's Didactic Gospel* – бе свързан с анализа на употребите на опатив в гръцките източници на Учителното евангелие, посредством който се обясняват специфичните лексикални средства и преводачески техники, които Константин Преславски използва за тяхното предаване.

Тридневната международна конференция завърши с културна програма, а петте тематични секции, в рамките на които бяха разпределени двадесет и деветте доклада, предизвикаха оживени дискусии, които дадоха възможност на учени от различни области да обменят идеи и да споделят своите научни интереси.

Виолина Христова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

„Текст и исторически контекст“ – научна конференция в чест на 70-годишнината на проф. дин Илия Илиев

На 29 и 30 март 2024 г. в Института за исторически изследвания при Българска академия на науките беше проведена станалата вече традиция научна конференция на Секция „Средновековна история“. Тази година форумът по изключение се организира през пролетта и беше посветен на 70-годишнината на изтъкнатия медиевист и дългогодишен ръководител на Секцията проф. Илия Илиев. Бяха представени над 50 доклада, изнесени от представители на различни университети и научни организации от България и чужбина.

В началото на конференцията беше прочетен поздравителен адрес от проф. Даниел Вачков, Директор на Института за исторически изследвания. Последва емоционално слово от акад. Васил Гюзелев, който припомни накратко научните приноси на проф. Илиев. Поздрави към юбиляра отправиха също проф. Александър Николов (СУ „Св. Кл. Охридски“) и доц. Тодор Тодоров (ШУ „Епископ Константин Преславски“).

Заседанията, разделени в няколко секции, се провеждаха паралелно. През първия ден от конференцията бяха засегнати редица теми от областта на средновековната история и литература. Христо Матанов (СУ „Св. Кл. Охридски“) повдигна въпроса „Защо във Византия няма дълго съществуващи университети?“. Живко Жеков (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) изнесе доклад „Стратегическото значение на Балканите за Римската империя“, след което Методий Рождественский (Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН) говори на тема „Текст и контекст в „Стратегикона“ на император Маврикий (582–602): въпросът за авторството през призмата на главния стратегически замисъл“. Последна за първото заседание беше разработката на Доротей Валентинова „Забраната „да виждаш бъдещето“ в Liber iudiciorum“.

Преход към следващото заседание беше темата на Ани Данчева-Василева (Институт за исторически изследвания – БАН) „Агиографски и историко-апокалиптични текстове за историята на Сердикийската митрополия през Средновековието“. Последваха няколко доклада, посветени на сведения от ранносредновековната българска история: Анелия Маркова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – „Управлението на хан Телец (761? – 764?) по астрономически данни“; Владимир Ангелов (Институт за исторически изследвания – БАН) – „Съдбата на пленниците при управлението на хан Крум“; Павел Георгиев (Национален археологически институт с музей – БАН) – „Кан Ма-

ламир Персианос (историческият контекст в свидетелството на Теофилакт Охридски)“.

В третото заседание бяха засегнати предимно извороведски проблеми и новата им трактовка. Докладът на Димо Чешмеджиев (ПУ „Паисий Хилендарски“/ Кирило-Методиевски научен център – БАН) беше на тема „Бележки за култа на Йоан Екзарх“. Тодор Тодоров (ШУ „Епископ Константин Преславски“) представи проучването „Сигилографски предизвикателства за историята на Първото българско царство през IX–X век“. Заседанието завърши с разработката на Янко Христов (ЮЗУ „Неофит Рилски“) „Уязвими и нуждаещи се: деца и подрастващи в „Сказание за железния кръст““.

В следващото заседание бяха представени следните теми: Камен Станев (Кирило-Методиевски научен център – БАН) – „Къде е избухнало въстанието на Михаил през 930 година и кои са участвалите в него скити?“; Ангел Николов (СУ „Св. Климент Охридски“) – „Още веднъж за прозвището на Василий II „Българоубиец“; Теодор Димитров (СУ „Св. Климент Охридски“) – „Възможно ли е да се избяга от чумата?“: Една византийска полемика в контекста на Юстиниановата чума (541–750) и Черната смърт (1347–1453)“; Георги Димов (Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“ – БАН) – „Климатични промени през V–VII век“.

Паралелно в литературната секция бяха проведени две заседания. Ана Стойкова (Институт за литература – БАН) представи доклада „Мъчението на св. Евсигний“ (ВНГ 638–639) в контекста на агиографската традиция за император Константин Велики“. Бистра Николова (Институт за исторически изследвания – БАН) говори на тема „Историческият, духовният и индивидуалният контекст на приписките от ръкописните книги (X–XIV век)“. Марияна Цибранска (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН) и Иван Билярски (Институт за исторически изследвания – БАН) представиха своето проучване „Чудесата на св. Димитър от Йоан Ставракий в славянски превод: текст и исторически контекст на възникване“. Нина Гагова (Институт за литература – БАН) говори за „Славянският превод на „Съкратената история“ на Йоан Зонара: версията на Константин Костенечки“. Последва докладът на Деница Петрова (Институт за исторически изследвания – БАН) „Неизвестни летописни съчинения в ръкопис от Руската държавна библиотека“. Славия Бърлиева (Кирило-Методиевски научен център – БАН) представи темата „От Евангелското определение до човешкото поведение: Покръстването на княз Борис в една лютеранска проповед от XVII век“. Докладът на Елисавета Ненчева (Институт за литература – БАН) беше на тема „Нови данни за Климентовата похвала за св. пророк Илия – преправки в късносредновековни ръкописи от XVIII и XIX век“, а този на Мария Полимирова (Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“) – „Приписки от XIX век в старопечатни книги от сбирката на ЦСВП „Проф. Иван Дуйчев“.

Във втория ден на конференцията бяха представени проучвания, свързани с периода XII–XIV в. Първият доклад беше „Политическата програма на Асеновци (1185–1241) и нейните идеологически измерения“ на Милияна Каймакамова (СУ „Св. Климент Охридски“). Кирил Маринов (Лодзки университет) взе участие с темата „В защита на честта на св. Димитър. Бележки на Теодор Валсамон към похода на Исаак II Ангел срещу българите през 1186 г.“ Последва докладът на Франческо Дал Альо (Институт за исторически изследвания – БАН) „Установяването на Второто българско в царство в Хроникъ διήγησις на Никита Хониат“. Ивелин Иванов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) представи проучването „За обсадната война в Романия в края на XII–началото на XIII век по данни от писмени извори“. Кирил Господинов (СУ „Св. Климент Охридски“) говори за „Текст и контекст в историческото изследване. Към дискусията за годината на раждане на Йоан II Асен“. Калин Йорданов (Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“ – БАН) повдигна въпроса „Колко пъти Филипопол е бил завладяван от българския цар Калоян?“. Последваха докладите на Пенка Данова (Институт за исторически изследвания – БАН) „Една политическа карта на Европа и Средиземноморието от 1328 г. – текст и исторически контекст“ и на Елена Костова (Институт за исторически изследвания – БАН) „Мелнишкият манастир „Света Богородица Спилеотиса“ в контекста на два описа от втората половина на XIV век“. Албена Миланова (Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“) представи проучването си „Каменната пластика от Несебър като исторически извор за отношенията с Византия и Италия“. Следващите доклади бяха на Люба Илиева (Кирило-Методиевски научен център – БАН) „За „корифеите на хора“ и бесовските песни в българските земи през X–XIV век“, на Йоанна Бенчева (СУ „Св. Климент Охридски“) „Градските статuti като извор за храната и храненето в Далмация и Истрия през XIII–XV век“, на Теодора Георгиева (ПУ „Паисий Хилендарски“) „Ако някой от манастирските люде пожелае да ходи със стока за своя търговия по цялата държава“: Рилският хрисовул в контекста на вътрешната търговия през XIV век“ и на Тенчо Попов (независим изследовател) „Сребърното монетосечене на деспот Добротица като извор за историята – принадлежност на деспот Добротица към родовете Асен и Тертер“.

Паралелно бяха проведени още две заседания. Първото от тях включваше следните доклади: Ивайла Попова (СУ „Св. Климент Охридски“) – „Духовникът-хуманист Кристофоро Гаратоне и дипломатическата му дейност във Византия в навечерието на Фераро-Флорентинския събор“; Владислав Иванов (Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“ – БАН) – „Историческият контекст на кръстоносните проекти („съвети“) на Бертрандон де ла Брокер и Йоан Торцело“; Симеон Хинковски (СУ „Св. Климент Охридски“) – „България в дубровнишките хроники XV–XVII век“; Джени Иванова (Институт за исторически изследвания – БАН) – „Та ги

1869

вдигна цар Мехмед на война...“ (за историческия контекст на летописната бележка на поп Петър от с. Мирково от края на XVII век)“; Кирил Павликянов (СУ „Св. Климент Охридски“) – „Продажби или кражби на свети мощи в Константинопол и Навплион през XVIII век съгласно свидетелствата на два документа, съхранявани в архива на светогорския манастир Каракал“.

Последното заседание включваше проучвания на разнообразна тематика. Дмитрий И. Поливянный (Ивановски университет) представи доклад „Католици родени от католици“: Българското Средновековие в книжнината на българо-католическата общност през XVII век“. Любомир Миков (Национална художествена академия) запозна присъстващите с темата „Пластичната декорация на две чешми в контекста на християнството и исляма“. Тотка Григорова (Кирило-Методиевски научен център – БАН) разказа „За една икона на св. Иван Рилски с житийни сцени от XIX век“. Теодоричка Готовска (Институт за исторически изследвания – БАН) говори за „Кирило-Методиевото наследство в унгарския исторически контекст“. Владимир Златарски (Институт за исторически изследвания – БАН) изнесе доклад на тема „Наука и политика: IV Византоложки конгрес в София през 1934 г.“. Заседанието завърши с проучването на Илияна Марчева (Институт за исторически изследвания – БАН) „За някои проблеми на медиевистиката в българо-съветските научни контакти през втората половина на 40-те и първата половина на 50-те години на XX век“.

Представените на конференцията проучвания, макар и много различни като проблематика, бяха обединени от идеята да се издирят и коментират исторически извори, отнасящи се до миналото на България и Балканите. Голяма част от разработките имат приносно значение и привлякоха внимание по време на дискусиите в края на всяко заседание. В изнесените доклади се обнародват непознати и слабо известни текстове, търсят се отговори на важни, но все още спорни въпроси, дава се нова интерпретация на добре познати факти. Конференцията „Текст и исторически контекст“ ясно показва уважението на научната общност към личността на проф. Илия Илиев и доказва, че неговата дългогодишна работа заслужено получава висока оценка както в България, така и в чужбина.

Деница Петрова
Институт за исторически изследвания
Българска академия на науките

Среща на балкански българисти

На 15 април Шуменският университет „Епископ Константин Преславски“ бе домакин на *Среща на балканските българисти*, инициатива по Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“, организирана от Лабораторията по приложна лингвистика „Аксела Лазарова“ и Центъра за международно сътрудничество. Срещата бе приветствана от доц. д-р Стефан Минков, зам.-декан на Факултета по хуманитарни науки, проф. д-р Димитър Попов, ръководител на Катедрата по български език и проф. д-р Страшимир Цанов, ръководител на Катедрата по история и теория на литературата. Модератор беше проф. д-р Велка Попова – локален координатор на ННП „Българистика“ за Шуменския университет. В събитието се включиха 47 участници от България, Сърбия, Турция, Румъния, Украйна, Гърция, сред които имаше студенти, докторанти, университетски преподаватели и учители.

Пред академичната общност на Университета бяха представени традициите и актуалното състояние на българистиката в Турция, Румъния и Сърбия. Проф. д-р Зейнеп Зафер (*Анкарски университет*, Турция), доц. д-р Каталина Пую (*Букурещки университет*, Румъния) и доц. д-р Ивана Давитков (*Белградски университет*, Сърбия) очертаха етапите на създаване и утвърждаване на българистичните специалности зад граница. Като поставиха акценти върху динамиката в интереса към изучаването на български език, литература и култура, те заостриха вниманието върху актуалните проблеми, очертаха и специфичните решения на българистичните колегии в отделните страни.

Проф. Зейнеп Зафер откри срещата с доклада си „Българистиката в Турция“, запознаващ аудиторията със знаковите българисти в нашата съседка и техните приноси. Изучаването на български език като чужд започва още през 1962 г. в Истанбул, предхождайки с няколко десетилетия откриването на бакалавърска програма *Български език и литература* в Анкара. През учебната 1991/1992 г. Факултетът по езици, история и география на Анкарския университет посреща първите 13 студенти, избрали специалността. *Български език и литература* започва своя живот с катедрен състав от двама преподаватели – доц. д-р Леман Ергенч, която води лекционните курсове по българска литература, и Хайрие Йенисой, впоследствие старши научен сътрудник II степен, която обучава студентите по езиковедските дисциплини. Зейнеп Зафер, възпитаничка на Висшия педагогически институт – Шумен, е назначена през 1992 г. като редовен преподавател. Работили заедно от 1991 г. до 1999 г., трите българистки имат големи заслуги за развитието на новата специалност,

която посредством отдадеността им оформя свои методически и научноизследователски полета. През 1994 г. се открива магистърска програма, а през 1996 г. стартира и докторска програма по *Български език и литература*.

Първите години от създаването на катедрата са белязани от предизвикателства, свързани с набавянето на учебни пособия. Преподавателите сами се заемат с изготвянето на хрестоматии, учебници и двуезични речници, сред които са „История на българската литература“ от доц. д-р Л. Ергенч, „Граматика на съвременния български език“ от Х. Йенисой и първият турско-български речник, дело на проф. З. Зафер. В 33-годишната си история специалността *Български език и литература* в Анкарския университет се среща и с редица други трудности, но успява да поддържа статута си на университетска специалност. Както при основаването на катедрата, така и сега, там работят специалисти, получили средно или висше образование в България, посочи проф. З. Зафер, която е настоящият ѝ ръководител. До 2022/2023 учебна година включително 214 студенти се дипломират в програмата *Български език и литература* на Анкарския университет.

Проф. З. Зафер отбеляза и оптимистичното наблюдение, че академичното пространство на българистиката в Турция расте. Български език започва да се преподава факултативно в бакалавърските програми на други два университета в Анкара – Висшето военно артилерийско училище и държавния Университет „Гази“. През 2007 г. специалността *Български език (превод)* в Института по чужди езици на Тракийския университет в Одрин приветства първия си курс студенти.

Докладът на доц. Каталина Пую „Българистиката в Румъния“ беше съсредоточен не само върху състоянието на българистиката, но и върху историята на славянските филологии в Букурещкия университет. Нейното изложение започна със забележителния факт, че Катедрата по славянски езици в Букурещ, част от Филологическия факултет, е основана още през 1949/1950 учебна година. В първите години от съществуването на катедрата специалността *Български език и литература* се преподава само от проф. Екатерина Пискупеску, изследовател на средновековната славянска книжнина. През учебната 1957/1958 г. се обособява катедра по южнославянски езици, обстоятелство, което, наред със създаването на Факултет по славянски езици (1963), благоприятства усъвършенстваното и разширено преподаване на български език и литература. През 80-те години на миналия век обаче славистиката в Румъния е застигната от криза. След няколко административни реформи от 2012 г. българистиката преминава към новоучредения Департамент по руска и славянска филология.

Въпреки трусове, белязали различни периоди от съществуването на специалността, тя продължава да е обект на интерес за младите хора – през миналата учебна година има 17 новозаписани студенти. Сред езиковедите, оставили следа в историята на българистиката в Румъния, са д-р О. Стойко-

вич, д-р М. Завера и доц. д-р М. Манджуля Жатоп, чиито курсове днес се водят от д-р А. Раду-Беженару. Литературоведите, допринесли за изследването на румънско-българските фолклорни и литературни паралели, са д-р З. Юфу, доц. д-р Д. Завера, неколкратно отличаваната за преводите си д-р Л. Баз-Фотиаде, и доц. д-р К. Пую – също изтъкнат преводач, както и специалист по съвременна българска литература. В доклада си доц. К. Пую подчерта и важната роля на българските лектори през годините, някои от които работили в катедрата още от нейното създаване.

Преподавателите по български език и литература в Букурещкия университет съставят редица учебници, плод на техния труд са и 8 румънско-български и българо-румънски речника. Докладът завърши с показателното сведение за съвременната българска литература, но и за румънската читателска аудитория, че произведения на някои от най-популярните автори от последните десетилетия са преведени на румънски.

Доц. Ивана Давитков запозна гостите на събитието с полагането на основите на българистиката в Сърбия, като се фокусира и върху настоящето на университетските българистични дисциплини. Нейният доклад представи хода на утвърждаване на двете основни академични средища, развиващи българистиката в страната – Белград и Ниш. Необходимостта от преподаване на български език и литература възниква във връзка с официалното признаване на българското малцинство след Втората световна война. Първоначално в Педагогическото училище в Цариброд (1945 – 1948), а от 60-те години на миналия век в Полувисшето педагогическо училище в Ниш български език учат бъдещите преводачи, преподаватели и журналисти на българската общност в Сърбия. В доклада „Българистиката в Сърбия“ доц. И. Давитков очерта няколко етапа от историята на специалността *Български език, литература и култура* във Филологическия факултет на Белградския университет. Към началния етап тя отнесе ценния принос за превръщането на българистиката в академична дисциплина на проф. д-р Марин Младенов, автор на първия българо-сръбски речник и на редица литературоведски изследвания. Вторият период, важен за формирането на научноизследователския профил на българистичната дейност в Белград, е свързан с името на възпитаничката на Шуменския университет доц. д-р Мариана Алексич, която има подчертано езиковедски интереси. Тя е автор, редактор и съветник за издаването на учебници и учебни помагала, отговарящи на нуждите на българите в Сърбия. Сред лекторите от България, работили в Ниш, са проф. д-р Ц. Иванова, проф. д-р Х. Бонджолов, проф. д-р В. Бонджолова, доц. д-р В. Тодорова, а към настоящия момент там преподава д-р В. Седевчева.

Специалността *Български език, литература и култура* в Белградския университет се обслужва от Катедрата по сръбски език с южнославянски езици. След труден период за българистиката, през който в Белград липсват кадри, не без усилия се обособява колектив от изявени лингвисти и литерату-

роведи. Текущият екип от щатни преподаватели формират доц. д-р И. Давитков, доц. д-р О. Савеска, ас. К. Манич и лектор Я. Йованович, а лекторите от България в момента са д-р Р. Стоянова и проф. д-р А. Алипиева. Въпреки това проблемите пред българистиката не са решени – доц. д-р И. Давитков обръща внимание на все по-замиращия интерес към специалността *Български език, литература и култура*. Университетът успява да запази българистиката чрез иновативен административен подход, но тревожната тенденция малките филологии да бъдат пренебрегвани от кандидат-студентите е налице.

Както доц. Ивана Давитков, така и останалите участници в срещата дадоха гласност на предизвикателствата, срещу които се изправят българистите в чужбина. Гостите от Турция, Румъния и Сърбия поставиха акцент върху необходимостта от институционална помощ за активен обмен на студенти между чуждестранните и българските университети, като същевременно споделиха, че благодарение на ННП „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“, през последните години гостуването на чуждестранни преподаватели в български академични институции става достъпно. Представените изложения направиха осезателна потребността от материално подпомагане на българистичното образование зад граница, както и от финансиране на различни българистични издания и преводи от български.

Срещата на балканските българисти предостави възможност за съизмерване на опита в развитието на чуждестранната българистика в полето на академичните изследвания, обучението и преподавателската работа, преводната рецепция и културното утвърждаване. Панорамните изложения на проф. З. Зафер, доц. К. Пую и доц. И. Давитков провокираха дискусия по въпросите за съпътстващите трудности и институционалната подкрепа, за успешните практики и иновации. Специални гости на събитието бяха доц. д-р Свитлана Георгиева (*Одески университет*, Украйна) и доц. д-р Светлана Корниенко (*Харковски университет*, Украйна), които се включиха с анонс за следващата академична среща с нов тематичен център – *Българистиката в Украйна*.

Срещата на балканските българисти постави началото на серия инициативи на екипа на Шуменския университет по Националната научна програма „Развитие на българистиката в чужбина“ да представи актуалното състояние на българистиката в отделните страни и укрепването на сътрудничеството и културния диалог.

Велка Попова, Таня Тодорова
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

ПРОФИЛИ

Йоанис Тарнанидис на 85 години

През тази година отбелязваме юбилея на видния гръцки учен проф. Йоанис Тарнанидис, почетен професор в Богословския факултет на Аристотелевия университет в Солун и почетен председател на Съюза на гръцките слависти, удостоен с научното звание „Доктор хонорис кауза“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и отличен за заслугите си от Българската академия на науките и от Сръбската църква.

Йоанис Тарнанидис е роден през 1939 г. в Кожани (с. Капнохори). Следва специалността богословие в Солунския университет, като още в ранните си години е привлечен от славяно-византийските и византийско-славянските взаимоотношения. През периода 1964 – 1970 г. се запознава със съвременните славянски езици (сърбохърватски, български, руски), изучава задълбочено старобългарски език, палеография, средновековна литература и съвременни славянски литератури, като специализира във Философския факултет в Белград (1965–1968). През 1970 г. той е назначен за асистент в катедрата по История на православните славянски църкви. През следващите години, между 1972 и 1987 г., преминавайки през всички научни степени, достига до ранга на професор. В няколко десетилетия – до 2006 г., когато се пенсионира, той преподава в Богословския факултет в Солун „История и литература на православните славянски църкви“ (по-специално на Сърбия, България и Русия). В активната си дейност той реализира таланта си на преподавател, на ръководител на магистранти и докторанти, както и на организатор на нови проекти за издирване и издаване на неизвестни славянски източници.

Й. Тарнанидис е един от членовете учредители на Съюза на гръцките слависти, на който е секретар от основаването му през 1975 г. до 2005 г., когато е избран за негов Президент до 2023 г. В контекста на дейностите на Съюза той ръководи или сътрудничи в организирането на международни конференции, симпозиуми и други събития на високо ниво, предприема научни мисии и допринася за авторитетното представяне на гръцката славистика на международни форуми (проучване и издаване на паметници, свързани с гръцко-славянските взаимоотношения, анализ на византийско-славянските

духовни и културни контакти и съответните им резултати и т.н.). Заема позициите на президент на византолошкия изследователски център (Byzantine Research Centre) в Солун (1989 – 1990), член е на Управителния съвет на Националната фондация за изследвания (1994 – 1995), Декан е на Богословския факултет на Аристотелевия университет (2001 – 2003) и др. През 1986 г. той ръководи Съюза на прогресивните богослови на Северна Гърция под името „Екзодос“, като насърчава по-младите си колеги да се занимават със съвременните проблеми на студентите и на гръцкото общество.

Й. Тарнанидис полага началото на програмата за комплексни проучвания на славянски извори за историята на Византия, в рамките на която се събират и анализират важни документални паметници. Нов тласък получава сътрудничеството с балканските и с европейските университети. Плод както на неговата университетска дейност, така и на дейността му в контекста и целите на Съюза на гръцките слависти, е неговото богато научно творчество, в което доминираща тема е гръко-славянското общуване от времето на появата на славяните на Балканите. и тяхното християнизирание от до днес. Неговото авторство включва общо 12 монографии, няколко от които преведени на други езици, и повече от 70 статии на гръцки и славянски езици.

През 1988 г. в палеославистиката се появява една сензационна книга – опис на новооткритите в манастира „Св. Екатерина“ на Синай глаголически и кирилски ръкописи под заглавие „The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine’s Monastery on Mount Sinai“. Книгата съдържа кодикологически данни за четиридесет и един ръкописа от X до XIV в., както и редица идентификации на текстове, анализи и предположения за тяхната история. В увода читателят може да намери не само историята на ръкописната сбирка и обстоятелствата около нейното неочаквано откриване в хранилищата на манастира през 1975 г., но и първата оценка за стойността на кодексите. Открити са неизвестни фрагменти от Синайския евхологий, Синайския псалтир, т.нар. Псалтир на Димитър Олтарник, от миней и други ценни глаголически ръкописи от X и XI в. Сред кирилските ръкописи не могат да не се отбележат фрагментите от Добромирово евангелие от XII в., преводът на Житието на Василий Нови от XIV в., сборникът, който съдържа апокрифа Видение Исаяево от XIII в. и др. Веднага след публикуването на изданието се появяват многобройни рецензии и разработки на отделни въпроси на византийско-славянските отношения от учени от повече от десет страни. Така се създава изключително богата база за нови наблюдения, за дискусии и за нови хипотези за обема и характера на славянското ръкописно наследство. Посетнен резултат, базиран върху откритията на Й. Тарнанидис, е големият международен проект „Glagolitica Sinaitica. Editionen und Abhandlungen zur glagolitisch-alkirchenslavischen Tradition des Sinai“, иницииран от Х. Миклас и австрийски учени, с участието български специалисти – от които са публикувани няколко издания.

1869

В научното творчество на Йоанис Тарнанидис трайно място заема темата за християнизацията на славяните и за византийско-славянските отношения. Той е привърженик на тезата за активното отношение на византийските институции към славянството на Балканския полуостров през Средновековието. В редица публикации изследователят доказва, че славяни и византийци са споделяли общи традиции и многовековна култура, което улеснява връзките помежду им. Изследвайки взаимоотношенията между Рим и Константинопол и тяхното влияние, той посвещава много страници в своите книги на византийската политика спрямо съседните държави и на нейните положителни резултати. Й. Тарнанидис осветлява важни страни от спецификата на църковния ритуал, обуславящи рецепцията на определени писмени паметници. В оценката си за Кирило-Методиевото дело той го поставя сред най-значителните постижения в контекста на европейската култура. Мястото и ролята на първостепенни по значение славянски паметници и исторически извори (пространните жития на св. св. Кирил и Методий, някои от техните преводи и авторски произведения, За буквите на Черноризец Храбър, творбите на св. Климент Охридски и др.) са подложени от него на щателен анализ, като в много случаи авторът оставя свой оригинален принос в тълкуването им. На Йоанис Тарнанидис дължим съществени обобщения за образуването и структурата на монашеската институция в средновековна България и в Сърбия. Ученият проявява интерес към двуезичните и многоезичните книжовни средища на Балканите, като изнася важни данни за межкултурните контакти през Средновековието и ранното Възраждане. В творчеството му се реализира идеята отделните етапи от развоя на славянските църкви да бъдат обединени в цялостна църковна история на Източното православие. Той подчертава преимуществата на компаративистиката и интердисциплинарността както във византологията, така и в палеославистиката и ратува за трайно преодоляване на границите и на затвореността в науката.

Научното дело на Йоанис Тарнанидис – едно от най-авторитетните имена в световната медиевистика – се характеризира с добросъвестност, с висок професионализъм и с голяма всеотдайност. Наградата е уважението, благодарността и почитта на неговите колеги, ученици и последователи, които са многобройни. Да му пожелаем здраве, дълголетие и много нови успехи.

Илиас Евангелу
Аристотелев университет, Солун

Анисава Милтенова
Институт за литература
Българска академия на науките

Избрана библиографија

Книги

1. *Τὰ προβλήματα τῆς Μητροπόλεως Καρλοβικίων κατὰ τὸν ΙΗ' αἰώνα καὶ ὁ Јован Рајиќ (1726–1801)*, [Επιστημονικὴ Επετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς. Παράρτημα αρ. 10, 17ου τόμου] Θεσσαλονίκη, 1972 (докторска дисертација).
2. *Ἡ διαμόρφωσις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας (864–1235)*, [Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν – Σειρά Φιλολογική καὶ Θεολογική, 13]. Θεσσαλονίκη 1976.
3. *Ἱστορία τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη, 1985.
4. *Ἱστορία των Σλαβικῶν Ορθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Τόμος Α' Ἱστορία της Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη, 1986, β' ἐκδ. 2005
5. *The Slavonic Manuscripts discovered in 1975 at st. Catherine's Monastery on Mount Sinai*, [I. M. Αγίας Αικατερίνης Σινά, αρ. 3, Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία Σλαβικῶν Μελετῶν] Thessaloniki, 1988.
6. *Πτυχές της Σλαβικῆς Ορθοδοξίας*, Θεσσαλονίκη, 1991.
7. *Στα βόρεια της Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη, 1992.
8. *Οι „κατὰ Μακεδονίαν Σκλαβήνοι“. Ἱστορικὴ πορεία καὶ σύγχρονα προβλήματα προσαρμογῆς*, Θεσσαλονίκη, 2001.
9. *Стрiдеѕ από την εκκλησιαστικὴ γραμματεία των Σλάβων*, Θεσσαλονίκη, 2004.
10. *Θεωρία καὶ πράξις στην ιστορικὴ εξέλιξη του αὐτοκεφάλου των Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν*, Θεσσαλονίκη, 2006.
11. *Grčka Svedočanstva Svetosavlja*, priredili M. Sajlović, Z. Ranković, Foča, 2015.
12. *Σινά το ἐμὸν. Οδοιπορικὸ προς τους πνευματικούς θησαυροὺς της Ἱεράς Μονῆς της Αγίας Αικατερίνης Σινά*, [Μαρτυρίες – IV] Θεσσαλονίκη, 2016.
13. *Ἱστορία των Σλαβικῶν Ορθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Οι Ἐκκλησίες της Βουλγαρίας καὶ της Σερβίας*, επιμ. Αθ. Αθανασιάδης, Θεσσαλονίκη, 2023 (2^ο изд.).
14. *Мoj Синај*, Ред. Драг. Бојовић, Ниш, 2024.

Статии

1. Byzantine-bulgarian ecclesiastical relations during the reigns of Ioannis Vatatzis and Ivan Asen II, up to the year 1235. – *Cyrrillomethodianum III* (1975), 28–52.
2. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου ἔναντι τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων. – *Βυζαντινά 8* (Θεσσαλονίκη 1976), 47–87.
3. Les derniers createurs de “Sborniki”. – *Cyrrillomethodianum V* (1981), 214–217.
4. Παλαιὰ καὶ νέα δεδομένα στην αναζήτησις της γνήσιας Κυριλλομεθοδιανῆς λατρευτικῆς παράδοσης στο σλαβικὸ κόσμο. – *Πρακτικὰ Συνεδρίου προς τιμὴν καὶ μνήμην των αγίων αὐταδέλφων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου των Θεσσαλονικέων*, Θεσσαλονίκη, 1986, 225–279.

5. Ποντιακός Ελληνισμός. Ιδιαιτερότητες και ένταξή του στην Ελλαδική κοινωνία. – *Πρακτικά Α΄ Παγκοσμίου Ποντιακού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη, 1986, 117–130.
6. Auf Sinai entdeckte Quellen als Ausgangspunkt für ein neues Verständnis der Kyrillo-methodischen Mission. – *Salzburg und die Slawenmission Zum 1100. Todestag des hl Methodius [Beiträge de internationalen Symposions von 20 bis 22. Septemper 1985 in Salzburg]*, Salzburg 1986, 11–21.
7. Les relations serbes avec le center Hésychaste du Mount Sinai au XIVe siècle. – *L'Art de Thessalonique et des Pays Balkaniques et les courants spirituels au XIVe siècle*, Belgrade 1987, 137–141.
8. Η Κυριλλομεθοδιανή λατρευτική παράδοση στη Μοραβία και Παννονία. – *Διακονία. Αφιέρωμα στη μνήμη Βασιλείου Στογιάννου*. Θεσσαλονίκη, 1988, 755–773.
9. Τα μοναστήρια ως κέντρα πολιτιστικής ακτινοβολίας του Βυζαντίου στο σλαβικό κόσμο. – *Αφιέρωμα στον Εμμανουήλ Κριαρά*, Θεσσαλονίκη, 1988, 285–289.
10. Glagolitic Canon to Saints Peter and Paul (Sin. Slav. 4/N). – *Filologia e Litteratura nei paesi slavi. Studi in onore di Sante Graciotti*, Roma, 1990, 91–97.
11. Latin Opposition to the Mission Work of Cyril and Methodius. – *The Legacy of Saints Cyril and Methodius to Kiev and Moscow*. Thessaloniki, 1992, 49–62.
12. Ο ρόλος του βυζαντινού αυτοκράτορα και η συμβολή του Οικουμενικού πατριάρχη στη διαμόρφωση του αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών. – *Μνήμη Ιωάννου Εν. Αναστασίου [Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ. Νέα Σειρά. Τμήμα Θεολογίας]*, Θεσσαλονίκη, 1992, 539–564.
13. Η αρχή και το τέλος της „περί Τρίτης Ρώμης“ θεωρίας. – *Καθ'οδόν* (Ιαν.–Απρ. 1992), 89–96.
14. Ο πατριάρχης Φώτιος και η διάδοση του Χριστιανισμού στους Σλάβους. – *Μνήμη αγίων Γρηγορίου του Θεολόγου και Μεγάλου Φωτίου, αρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως* [Πρακτικά Συμποσίου του Κέντρου Βυζαντινών Ερευνών του ΑΠΘ], Θεσσαλονίκη, 1994, 483–491.
15. Το αρχαιότερο σλαβικό Ψαλτήρι. – *Καιρός. Τιμητικός Τόμος στον Ομότιμο Καθηγητή Δαμιανό Αθ. Δόικο* [Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ. Νέα Σειρά. Τμήμα Θεολογίας], τ. 4, Θεσσαλονίκη, 1994, 415–426.
16. Aspetti dell Ortodossia Slava. – *Le radici del Monachesimo ortodosso slavo* [Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ. Νέα Σειρά. Τμήμα Θεολογίας, τ.3, Θεσσαλονίκη, 1995, 393–412.
17. Το Άγιο Όρος ανάμεσα στο Βυζάντιο και στους Σλάβους. – *Το Άγιο Όρος, χθες-σήμερα-αύριο* [Διεθνές Συμπόσιο Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 29 Οκτ.–1 Νοε. 1993], Θεσσαλονίκη, 1996, 337–346.
18. Τα δυτικά σύνορα της Ορθοδοξίας. – *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ. Νέα Σειρά. Τμήμα Θεολογίας*, τ. 7, Θεσσαλονίκη, 1997, 295–312.
19. Οι Βυζαντινές αναφορές στους Μακεδόνες (Οι Μακεδόνες των βυζαντινών χρόνων). – *Μακεδονία. Ιστορία και Πολιτισμός* [Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας (ΑΠΘ): Διημερίδα 20–21 Οκτ.1995], Φλώρινα 1997, 55–84.

20. Σλαβικά χειρόγραφα του Αγίου Όρους. – *Θησαυροί του Αγίου Όρους*, Θεσσαλονίκη, 1997, 542–549.
21. Το σλαβικό(γκλαγκολικό) Αλφαβητάρι του Σινά. – *Thessaloniki – Magna Moravia* [Proceedings of the International Conference, Thessaloniki 16–19 Oct. 1997], Thessaloniki 1999, 165–173.
22. Το θεοβάδιστο Όρος Σινά και η Ι. Μονή της Αγίας Αικατερίνης. – *Ιερά Προσκυνήματα. Προπύργια της Ορθοδοξίας τ. Α΄*, Αθήνα–Θεσσαλονίκη, 1999, 362–397.
23. The Macedonians of the Byzantine period. – *Byzantine Macedonia. Identity, Image and History* [Third International Conference. The Australian Institute of Macedonian Studies, Melbourne 10–15 July 1995], Melbourne 2000, 29–49.
24. Το σλαβικό αλφάβητο: Το „θαύμα“ της αποκάλυψης και η ιστορική του διάσταση. – *Τιμητικό αφιέρωμα στους Ομότιμους Καθηγητές Πρόδρομο Ακανθόπουλο και Βασίλειο Ψευτογκά* [Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ. Νέα Σειρά. Τμήμα Θεολογίας], τ. 11, Θεσσαλονίκη, 2001, 299–314.
25. Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδας ανάμεσα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και στο σλαβικό κόσμο. – *Η Μακεδονία κατά την εποχή των Παλαιολόγων* [Διεθνή Συμπόσια για τη Μακεδονία. Συμπόσιο Β΄, Θεσσαλονίκη, 14–20 Δεκ.1992], Θεσσαλονίκη, 2002, 29–35.
26. Ο πατριάρχης Φώτιος και ο κόσμος των Σλάβων. – *Εκκλησία* 79, 3 (2002), 222–233.
27. Τα αίτια τα οποία προκάλεσαν την εξαπόλυση της Εγκυκλίου του 1902 εκ μέρους του Οικουμενικού πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄, και ειδικότερα η αναφορά της στη διορθόδοξη αναζήτηση της συνεργασίας και της ενότητας. – *Ορθοδοξία* 10.1 (2003), 243–252.
28. Η σχέση της Λειτουργίας του Αγίου Πέτρου με τη Μακεδονία. – *Βυζαντινή Μακεδονία. Δίκαιο, Θεολογία, Φιλολογία* [Β΄ Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 26–28 Νοε. 1999], Θεσσαλονίκη, 2003, 191–200.
29. Вселенският патриарх Фотий и славянският свят. – *Пъти достоятъ. Сборник в памет на Стефан Кожухаров*. София, 2003, 398–414.
30. Autokefalija srpske i bugarske crkve u planovima cara Mihaila VIII Paleologa i unionistički sabor u Lionu. – *950 godina od Velikog Raskola (1054) i 800 godina od pada Carigrada u ruke Krstaša(1204)* [Medjunarodni naučni simposion, 18–19 Nov. 2004], Beograd 2005, 101–111.
31. Ορθόδοξη θεολογία και οικουμενικός διάλογος. – *Ορθόδοξη Θεολογία και Οικουμενικός Διάλογος*, Αтина 2005, 28–31.
32. Βυζαντινή λατρευτική παρουσία στην Κεντρική Ευρώπη. Η περίπτωση της Κυρίλλομεθοδιανής Ιεραποστολής. – *Σπουδή στην κατακόρυφη και οριζόντια κοινωνικότητα. Τιμητικός τόμος στον Ομότιμο καθηγητή Βασίλειο Τ. Γιούλτση*, Θεσσαλονίκη, 2007, 169–178.
33. К проблематике включения новооткрытых отрывков древнего славянского Евхология (Синай 1975) в известный Euchologium Sinaiticum (Sin. Slav. MS 37). – *Пъние мало Георгию. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Георги Попов*. Ред. М. Йовчева и др. София, 2010, 297–305.
34. Асоциативни идеи относно триезичния (гръцко-латинско-славянски) абецедар на монах Димитър (Sin. Slav. 3/N). – *Studia Mediaevalia Slavica et Byzantina I. Death and Funeral in Jewish – Christian Tradition*. Ред. Р. Койчева и А. Милтенова. София, 2011, 245–253.

35. Το αρχαιότερο σλαβικό Ευχολόγιο. – *Γηθόσυνον Σέβασμα Αντίδωρον τιμῆς και μνήμης εἰς τὸν μακαριστὸν καθηγητὴν τῆς Λειτουργικῆς Ἰωάννην Μ. Φουντούλην* († 2007), τόμ. Β΄, επιμ. Π. Σκαλτσῆ και Ν. Σκρέττα, Θεσσαλονίκη, 2013, 1849–1898.
36. Μια νέα στρίδα στη σύγχρονη σλαβολογική έρευνα. – *Ενατενίσεις*, τεύχ. 20 (2013), 55–60 και στο *Fragmenta Hellenoslavica*, τόμ. 1 (2014), 110–123.
37. Η επιλογή των Θεσσαλονικέων αδελφών Κυρίλλου και Μεθοδίου για μια ασυνήθιστη ιεραποστολή στη σλαβική και χριστιανική Μοραβία. – *Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Κύριλλος και Μεθόδιος: Το Βυζάντιο και ο Κόσμος των Σλάβων 28–30 Νοεμβρίου 2013*, Θεσσαλονίκη, 2015, 39–48.
38. Συνειρμοί γύρω από το τρίγλωσσο (ελληνο–λατινο–σλαβικό) αλφαβητάριο του μοναχού Δημητρίου (Sin. Slav. 3/N). – *Fragmenta Hellenoslavica*, τόμ. 2 (2015), 279–293.
39. Στη μνήμη του Καθηγητή Ταχιάου. – *Fragmenta Hellenoslavica*, τόμ. 6 (2019–2020), 43–48.

Румяна Дамянова на 75 години

През 2024 г. българският литературен историк, културолог и критик проф. Румяна Дамянова навърши 75 години. Научното ѝ наследство я представя не само като значим специалист и познавач на културноисторическата ситуация на Българското възраждане, но и като талантлив разказвач и проникателен анализатор на литературните и паралитературни явления.

Румяна Дамянова е родена на 4 март 1949 г. Завършва руската езикова гимназия „М. И. Калинин“ (1968) и след това – Българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“ (1973). От 1975 г. работи в Института за литература – БАН. През 1978 г. е командирована в Полша, Русия, Чехия, Румъния и специализира във Варшава към Института за литературни изследвания при ПАН. През 1987 г. защитава дисертация на тема *Писмата в културния и литературния живот на XIX век*, а през 2006 г. защитава големия си докторат *Отвъд текстовете: културни механизми на Възраждането*.

Научните интереси на Румяна Дамянова са последователно заявени върху българистичната и славистичната проблематики. Литературоведският ѝ профил се очертава посредством новаторските постановки, поставените акценти и научната широта на мисълта – както в редица публикувани разработки в български и чуждестранни сборници и периодични издания, така и в четирите монографии – *Илия Волен. Литературни анкети* (1980), *Писмата в културата на Българското възраждане* (1995), *Отвъд текстовете: културни механизми на Възраждането* (2004) и *Емоциите в културата на Българското възраждане* (2008). Приносът на Румяна Дамянова за българската хуманитаристика се изразява в това че разглежда и проблематизира епохата на Българското възраждане във и отвъд рамките на литературноисторическия анализ.

Още с първите си публикации през 80-те години на XX в. авторката заявява разширяване на обекта на изследователския си фокус извън самите текстове и показва завиден критически усет по отношение на културните модели, мисловните и поведенческите нагласи на българите. Новаторската мисъл и индивидуалният изследователски почерк на Румяна Дамянова изпъкват още с дебютната ѝ книга *Илия Волен. Литературни анкети*. Интелектуалната смелост на младата изследователка да се включи в замислената от Иван Сарандев биографично-документална поредица „Литературни анкети“ показва още тогава използвания отвъд-текстов теоретичен ключ към тълкуването на фактите и явленията. Интересен дял от анкетата са спомените на И. Волен за Антон Страшимиров, Йордан Йовков, Николай Лилиев, Георги Райчев. Научният път на Румяна Дамянова започва с концептуали-

зирането на жанра на писмата като социокултурен феномен на възрожденската книжнина.

В *Писмата в културния и литературния живот на XIX век* са набелязани основните моменти от изграждането на възрожденската епистоларна култура и са анализирани отделните етапи от развитието на писмата и тяхната взаимосвързаност с поетическите и публицистичните прояви. В книгата проличават самостоятелните постановки и изводи за жанровите форми на възрожденското писмо, широкият научен кръгзор и използваната комплексна методология, желанието на авторката да се аргументира с богат изворов материал (преписката на Неофит Рилски, Л. Каравелов, Ив. Богоров, Н. Геров, Гр. Пърличев, В. Априлов; писмовниците на Неофит Бозвели и Ем. Васкидович, Хр. Павлович, С. Доброплодни, Д. Войников). Ерудицията, безкомпромисната принципност и таланта на Румяна Дамянова да използва комплексния подход към обекта си на анализ изпъкват не само в по-нататъшните ѝ участия на световни конгреси, конференции и семинари, но и в многобройните ѝ енциклопедични и обзорни текстове, включително и в рецензиите и преподавателските ѝ курсове. Методът включва отделни теоретични аспекти от литературната история, културологията, психобиографията, социалната психология, антропологията. Научното творчество на юбилярката представлява основополагащ етап в българското съвременно литературознание.

Нови социолитературни и културологични визии са възплетени в следващите ѝ книги – в *Отвъд текстовете: културни механизми на Възраждането* са уловени емблематични явления за епохата и специфики на националната култура и те са интерпретирани през собствена концептуална парадигма с понятия от социалната психология. Всяка една от четирите тематични части – *Погледът към „прехвалната“ Европа, Конструкции на стереотипното във възрожденската култура, Времето на паратекста, Приложение. По следите на Чинтуловите ръкописи* – предлага нов прочит на възрожденските читателски практики и рефлексии, проследява от различна призма конструирането на нормата и клишетото, улавя нюансите в синтеза на познатото и чуждото, на предмодерното и модерното в мисловните практики на българите. Комплексният теоретичен подход в последната монография *Емоциите в културата на Българското възраждане* дава възможност историческата епоха да бъде мислена през отделните емоционални топоси: срамът, вината, страхът, гневът, смехът, радостта. Всеки един от тези доминанти е въведен теоретично и аргументиран с редица примери от възрожденските текстове, показан е в неговата противоречивост и дори в парадоксите му. Емоцията е разгледана като неотделима част от културните стереотипи на възрожденския човек, като многоаспектно обусловена (субективно, но и политически, литературно, социално). Представяйки ролята на твореца в социума, авторката очертава разнопосочното преплитане между психология и идеология, между документално и аналитично.

Книгите на Румяна Дамянова са концептуално свързани и очертават добре премислена траектория като интелектуално предизвикателство – тя преминава от писмата и границите с паралитературата, излиза отвъд тези текстови граници и достига до труднопроследимите социокултурни трансформации. През последните години разработките ѝ продължават да илюстрират задълбочения и всестранен подход към текстовете и културните процеси, като реконструират мястото на важни за българското литературно и теоретично поле имена (например Борис Йоцов). Проникновените и многостранни анализи на Р. Дамянова са възлов рефлексивен модус, служещ за отправна точка на не малко изследователи в техните интерпретации.

Важно място от научното поприще на Румяна Дамянова заема редакторската ѝ дейност на множество тематични сборници и монографии. С особено значение е работата ѝ като отговорен редактор на *Енциклопедия Българско възраждане. Литература. Периодичен печат. Литературен живот. Културни средища*“ (Т. I, 2014). Някои от ключовите сборници с изследвания, на които тя е редактор и съставител, са насочени към биографичните портрети и творчеството на С. Беляева, Т. Жечев, Д. Войников, Т. Пеев, Ив. Шишманов, Д. Леков, Н. Драгова и П. Стефанов, П. Динеков и др. През периода 2018–2022 г. под научното редакторство на Румяна Дамянова са подготвени и реализирани пълните събрани съчинения на Борис Йоцов с внушителен научен апарат. Още едно поле, в което тя оставя безспорни следи, е преподавателската ѝ дейност в българските висши учебни заведения. Под нейно научно ръководство защитават успешно дипломни и дисертационни работи на бъдещи специалисти на възрожденските литературни процеси.

Ръководител е на редица национални научни проекти, получили широк обществен отзвук – Иван Д. Шишманов и модернизацията на българската хуманитарна наука; Българският литературен пантеон и славянският свят в научното наследство на Борис Йоцов: реконструкция на идеите и др. Под ръководството на Румяна Дамянова съвместно с други изтъкнати специалисти (Г. Гачев, Гр. Венедиктов, И. Калиганов) са замислени и осъществени основополагащи международни проекти, създаващи плодотворен диалог между български и чуждестранни учени и значителна научна продукция. Едни от интернационалните проекти, реализирани в периода между 2006 и 2018 г., са „България и Русия (XVIII–XX в.) – представи и реалност“; „България и Русия (XVIII–XXI в.) – утопии, образи, модели“; „България и Русия (XVIII–XXI в.) – стереотипи и деконструкции“; не на последно място българо-македонския проект „Образование и култура през XVIII–XX век – процеси, личности, модели“.

Като признание за цялостната дейност на изследователката е присъдената ѝ престижна награда за наука „Питагор“ (2009) и почетния знак на Института за литература при Българската академия на науките (2022). Посветеният на Румяна Дамянова сборник „Сред текстовете и емоциите на Бъл-

гарското възраждане“ (2009) потвърждава значимостта и перспективността на разработеното от нея за първи път в българската хуманитаристика научно поле. Крупното концептуално издание показва както особеното колегиално отношение на българските и чуждестранните учени към юбиларката, така и задълбочените проучвания и приносни анализи, продължаващи да дават тласък за нови българистични осмисляния.

Тя присъства и чисто човешки – със своята добронамереност, с отзивчивостта си на колега и приятел, с широтата и дълбочината на мисълта – така ученият и човекът Румяна Дамянова се извява отвъд професионалното поприще. Във всеотдайното и безвъзмездно раздаване на знание, опит и отношение към научната работа и в изградения диалог със своите ученици и колеги проличават именно размахът и зарядът, които стават вдъхновяващ пример за разгръщане на филологическата мисъл.

Честит юбилей! Пожелаваме на Румяна Дамянова крепко здраве, творческо вдъхновение и да продължава да издига на висота българската научна мисъл с нейната ненадмината широта и пленително присъствие в хуманитарната ни общност!

На многогата л'бта!

Андриана Спасова
Институт за литература
Българска академия на науките

Избрана библиография¹

1. *Илия Волен. Литературни анкети.* София: Български писател, 1980, 136 с.
2. *Писмата в културата на Българското възраждане.* Шумен: ГЛАУКС, 1995, 100 с.
3. *Отвъд текстовете: културни механизми на Възраждането.* София: Елгатех, 2004, 336 с.
4. *Емоциите в културата на Българското възраждане.* София: Сиела, 2008, 200 с.
5. Новаторството на Сава Доброплодни. – В: *Сава Илиев Доброплодни.* Сборник от научни доклади и съобщения, изнесени на сесията по случай 165 години от рождението му, проведена на 4 декември 1985 г. Шумен: НЧ „Добри Войников“, 1986, 89–96.

¹ Пълен списък на публикациите, съставителство и редактиране: <https://bit.ly/3yFEhaB>

6. Писмата в жанровата система на възрожденската литература. – В: *Поетика и литературна история*. София: БАН, 1990, 87–101.
7. Добри Войников и епистолярната култура на XIX век. – В: *Добри Войников. Научни доклади*. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1990, 133–142.
8. Неофит Бозвели – епистолярна личност. – В: *Неофит Бозвели и българската литература*. София: БАН, 1993, 3–98.
9. Писмата в българската култура. – В: *Литературознание и фолклористика. В чест на 70-годишнината на акад. Петър Динев*. София: БАН, 1983, 245–250.
10. Чуждото – страх и влечение. – *Литературна мисъл*, 1993, № 3, 112–116.
11. „Парадоксът“ Добри Войников. – В: *Печат и литература. 150 години българска журналистика*. София, 1994, 180–185.
12. Писмовниците – едно явление във възрожденската книжнина. – В: *Литература и Възраждане*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1994, 123–135.
13. „Драгинко Пейов!“ (за един диалог през Българското възраждане). – В: *Тодор Пеев. Научни изследвания. Драми*. София: БАН, 1994, 86–89.
14. Музикалният „друг“ във възрожденската култура. – В: *Да мислим Другото – образи, стереотипи, кризи XVIII-XX век*. София: Кралица Маб, 2001, 399–406.
15. Страхът като културна емоция (опит за типология на източниците и формите на страх през Българското възраждане). – В: *Фигури на автора. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на Боян Биолчев*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2002, 437–443.
16. Нормата и нейното „моделиращо“ значение през Възраждането. – В: *Мостове. Сборник в чест на 70-годишнината на Йордан Василев*. София: Тих-Ивел, 2005, 7–24.
17. Психосоциологичният метод на Иван Д. Шишманов. – В: *Иван Д. Шишманов – форумът. Шишманови четения. Книга първа*. София: Карина М, 2005, 42–52.
18. Д-р Петър Берон – европейецът. – В: *Адаптацията като стратегия на детската литература*. Международна конференция по детска литература по повод 180-годишнината на „Рибния буквар“, 13–17 май 2004. Съст. М. Славова. Пловдив: Доклади. Пловдив: ПУ Паисий Хилендарски, 2005.
19. Психологически и културологични подходи към Българското възраждане (някои съображения) – В: *Balkanistic forum*. Говорейки Възраждането, 2011, Кн. 2, 76–81.
20. Тъга и радост в емоционалното преживяване през Българското възраждане (Някои наблюдения). – В: *С възрожденски дух и модерен поглед. Сборник в чест на чл.-кор. проф. Милена Цанева*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2012, 39–57.
21. Как Борис Йоцов чете Българското възраждане. – В: *Борис Йоцов. Съчинения. Том 1. Литература на Българското възраждане*. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2018.
22. Георгий Казак – екзотическое русское присутствие в болгарском XIX веке – В *Болгария и Россия (XVIII–XXI вв.). Стереотипы – возникновение, бытование, разрушение*. Москва, 2019, 54–65.

1869

23. Мисия и съдба на възрожденския учител: „Добрият Теодор Теодорович Хрулев“. – В: *Литературата: образи и контексти. Юбилеен сборник, посветен на 60-годишнината на професор Цветан Ракъовски*. Научна ред. А. Вачева. Съст. А. Вачева, Б. Илиева, Е. Азманова, Р. Хаджикосев, Ст. Стоянов, Т. Стоянова. Велико Търново: „Фабер“, 2019, 128–137.
24. Между две култури: странстванията на Васил Диамандиев. – В: *България и Украйна – култура на преломите (XIX–XXI век). Сборник с научни изследвания*. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2019, 40–48.
25. Москва, Харков, Одеса – места за памет за българите през XIX в. – В: *Маршрути на книжовно общуване на източните и южните славяни през XI–XX век*. Съст. А. Милтенова, И. Калиганов. София, ИЦ „Боян Пенев“, 2020, 175–188.
26. Как вижда България през 1829 г. Виктор Тепляков? – В: *Време и приемственост. Юбилеен сборник в чест на доц. д-р Юлия Николова*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2021, 297–306.
27. Добри Чинтулов – поезия и критически контексти. – В: *Будителският XIX век на българите. Сборник с научни статии, посветен на 200-годишния юбилей от рождението на Добри Чинтулов*. Сливен: Фабер, 2023, 55–64.
28. Борис Йоцов и „духът на историята“. Разговор с професор Румяна Дамянова. – *Филологически форум*, 9 (2023), 203–211.
29. Петко Р. Славейков и възрожденското клише. – *Хоризонти на словото. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Кирил Топалов*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2023, 327–336.

Красимир Станчев на 75 години

Проф. Красимир Станчев навърши 75 години тази година, а енергията и ентузиазмът му не намаляват, продължават да са все така заразителни, идеите му разпалват и увличат не само медиевисти. Няма да е пресилено да се каже, че той е постигнал непостижими цели, надскочил е граници, променил е представи. Той успява да съчетава интензивна преподавателска дейност, сътворяване на огромна научна продукция със създаване на инициативи и активно участие в тях, като същевременно непоколебимо отстоява собствена позиция. Но при Красимир Станчев всичко това изглежда осъществено с лекота. Само за 10 години – от 1974 до 1984 – той израства от аспирант през асистент до доцент в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, междувременно специализира в Атина византийска палеография, а след като печели конкурс за доцент за втори път, но вече в Университет „Рома тре“ в Рим (през 1992), само девет години са достатъчни, за да бъде признат за редовен професор по славистика в Италия. През цялото това време той не спира да преподава – води курсове по шест дисциплини в седем научни институции (в София и в Рим), а като гост-лектор е канен в Австрия, Чехия, Кипър, Хърватия, Германия, Гърция, Дания, Холандия и Полша. Неговите студенти винаги говорят и пишат за него с възторг, а самият Станчев сякаш помни всички тях, поне на мен ми е показвал купища дипломни работи, сумирайки най-оригиналното във всяка една, вмязвайки по някоя сърдечна весела забележка за автора.

Първата статия на Красимир Станчев, посветена на ритмиката в хомилията на св. Климент Охридски, излиза от печат още през 1969 г., две години преди дипломирането му, но е достатъчно сериозна, за да я цитира Роман Якобсон. Оттогава досега – в рамките на 55 години – Станчев има близо 300 публикации на български, италиански, руски, английски, немски и гръцки. Най-популярни остават книгите му за поетиката и за стилистиката на старобългарската литература, както и съвместният му труд с Георги Попов за св. Климент Охридски (периодично актуализиран чрез по-късни разработки на двамата автори). Тези книги до ден днешен нямат аналог, а направените в тях обобщения и преоценки, остават валидни и сега. На не по-малка популярност се радват и описите на славянски ръкописни сбирки в редица хранилища, които той подготвя самостоятелно или в сътрудничество. И макар за повечето българисти името му да се свързва преди всичко със старобългарската поезия, научните му интереси далеч не се изчерпват с нея. Вдъхновяващите му проучвания стават задължителни за специалистите в немалко области на медиевистиката, славистиката и компаративните изследвания. Като основни

тематични ядра в научните му търсения могат да се набележат структурните особености на литературите на Slavia Orthodoxa, сведенията за живота и делото на славянските апостоли и техните ученици, българо-византийските книжовни взаимоотношения, славянската палеография, българските католици и Западна Европа, западноевропейски католици и България, а също и хърватски глаголически паметници. Освен тях, изследванията му засягат Ареопагитския корпус, Търновската книжовна школа, минеите и апокрифите. Подходът му се отличава с яснота и подреденост, с преоценка на фактите и проверка на аксиоматичните представи, а от днешна перспектива е трудно да се открият конкретните му приноси, защото те отдавна са безусловно приети в науката. Тук трябва да се отбележи и редакторската работа на Красимир Станчев, преди всичко участието му в редколегиите на няколко периодични издания: *Старобългарска литература* (София), *Palaeoslavica* (Кеймбридж), *Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne* (Краков) и *Papers of BAS. Humanities & Social Sciences* (София).

Българските колеги на професор Станчев винаги реагират с горчивина, стане ли дума за решението му да емигрира в Италия. Но именно трайното пространствено преместване дава нова научна перспектива не само на него, но и на сътрудниците му в България – той открива нови възможности и хоризонти не само за себе си, но и за тях, привлича вниманието и интереса на още по-широк кръг изследователи и извън пределите на своята родина, популяризира България и нейните книжовни съкровища, инициира съвместни проекти, предава знанията и изследователските си принципи (плод също на силната палеославистична традиция у нас) на най-младите италиански слависти, някои от които остават трайно привлечени към България. Социалното измерение на това международно сътрудничество се изразява и в организирането на множество форуми, а най-вече в учредяването на славистични организации в Италия. Преди всичко това е Римският славистичен кръжец (от 1999 г. насам), отговорен и за ежегодните Кирило-методиевски дни в Рим. Станчев е основател и на Славистичното отделение на Академия „Амброзиана“ в Милано (2009) и член на директорския му съвет (през 2009–2014 и от 2019). Участва също в Италианската асоциация на славистите (AIS от 1993), в Асоциацията за изследване на светостта, култовете и агиографията (AISSCA от 1996), в Хабилитационната комисия по славистика, оценяваща конкурсите за доценти и професори в Италия (2013–2014). Станчев членува също в научния комитет на римската Асоциация „Заедно за Атон“ и на Научно-изследователския център за история и култура на Средиземноморието и Югоизточна Европа „Валдемар Церан“ (CERANEUM) към Лодзкия университет.

Професионалната и обществена ангажираност на Станчев е не по-малка в България. Той е съосновател на Центъра за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“ и член на първия му директорски съвет (1986–1988), а

още преди това е секретар на Комисията за ръкописи към Секретариата на Международния информационен център за изворите по история на Балканиите и Средиземноморието (CIBAL) към ЮНЕСКО (от 1979). Той е и един от инициаторите на ежегодните Кирило-Методиевски четения в Катедрата по кирилометодиевистика в Софийския университет, чиято традиция продължава и до днес – не само в София, но и в Рим. Идеята му за експедиции със студентите из България и предоставяне на поле за тяхна научна изява е подета от негови възпитаници и намира продължение в дейността на Асоциация „Онгъл“.

Цялата значителна дейност на Красимир Станчев няма как да остане незабелязана. Още през 1989 г. той е удостоен с Кирило-Методиевска награда за съвместния си труд с Г. Попов, през 2014 г. му е присъден почетен знак със Синя лента на Софийския университет, а през 2019 г. получава почетен плакет на Народното събрание на Република България за заслугите си за развитието на българо-италианските културни връзки.

Опитвах се да си обясня на какво се дължи всичко това, какво е определящото за специфичната харизматичност на учения. Разковничето, струва ми се, е неговият неподправен интерес към личността – като абстракция и като конкретика. Именно личностите най-силно влияят и предопределят заниманията му – великите умове, от които го делят векове, но и хората, които са в близост до него, с които общува, с които си сътрудничи, които обучава. Този негов поглъщащ интерес обяснява горещите му приятелства, успешните съвместни проекти, преданите студенти, впечатляващите публикации включително за съвременни фигури в славистиката, както и всичко останало в неговия живот. Срещнете ли го, неизменно ще изпитате това и върху себе си – той ще изостави заниманието си в момента и ще ви посвети цялото си внимание. Изпитах го и преди половин година, в навечерието на откриването на изложбата, посветена на 100-годишнината от рождението на Рикардо Пикио в Централната сграда на БАН, която исках да разгледам предварително, понеже ми предстоеше пътуване и щях да пропусна официалната част. Не очаквах да видя Красимир Станчев там, довършващ някои последни щрихи. В мига, в който ме видя обаче, остави цялата си работа и ме разведе из изложбата, разказа ми историята зад нея, за архива на Рикардо Пикио, показваше ми всеки постер и най-ценните детайли, които, признавам, едва ли щях да забележа сама. В наше време такова внимание и пълно отдаване в общуването е голяма рядкост. За това и за всичко, което съм научила от трудовете и личността на професор Станчев – благодаря!

Екатерина Дикова
Институт за балканистика с Център по тракология
Българска академия на науките

Избрана библиография¹

Книги

1. Изграждане на човешките образи в старобългарската агиографска проза. Автореферат на дисертация за получаване на научната степен „Кандидат на филологическите науки“. Научен ръководител: акад. Петър Динеков. София, 1978 [Университетска печатница, служебно издание].
2. Опис на славянските ръкописи в Пловдивската народна библиотека „Иван Вазов“, постъпили след 1920 г. София: НБКМ, 1982, 92 стр. и 27 илюстр.
3. Поетика на старобългарската литература. Основни принципи и проблеми. София: „Наука и изкуство“, 1982, 200 стр.
4. Description et catalogage des manuscrits médiévaux. Sofia: CIBAL, 1984, 69 pp.
5. Стилистика и жанрове на старобългарската литература. София: Народна просвета, 1985, 115 стр. [II изд. 1995, 125 стр.].
6. Опис на славянските ръкописи във Ватиканската библиотека / Catalogo dei manoscritti slavi della Biblioteca Vaticana, Изд. Свят / Casa editrice Svjat, София / Sofia, 1985, 462 pp. (съвм. с А. Джурова, К. Станчев, М. Япунджич / A. Džurova, K. Stančev, M. Japundžič).
7. Климент Охридски – живот и творчество. София: УИ „Климент Охридски“ 1988, 219 стр. и 24 илюстр. (съавт. Георги Попов).
8. Checklist de la collection de manuscrits grecs conservée au Centre de recherches slavo-byzantines „Ivan Dujčev“ auprès de l'Université „St. Clement d'Ohrid“ de Sofia. Thessalonique, 1994, 121 pp. (съвм. с А. Džurova, K. Stančev, V. Atsalos, V. Katsaros).
9. Описание славянских рукописей Папского восточного института в Риме / Catalogo dei manoscritti slavi del Pontificio Istituto Orientale di Roma. Ed. P.I.O., Roma, 1997 [= Orientalia Christiana Analecta 255], XLIII + 155 pp. + XXXVIII figg. (съвм. с А. Джурова).
10. Исследования в области средневековой литературы православного славянства. Kraków, 2012, 325 pp. (=Krakowsko-Wileńskie studia slawistyczne, tom 7).
11. San clemente di Ocrida: allievo e maestro. Nell'undicesimo centenariodel beato transito (916–2016), a cura di Krassimir Stantchev e Maurizia Calusio (= Slavica Ambrosiana, 7), Biblioteca Ambrosiana – Bulzoni Editore, Milano-Roma 2017, XVI+252 pp. [K. Stantchev, M. Calusio, Nota dei curatori – XV–XVI; K. Stantchev, A. Naumow, Nota introduttiva a „San Clemente di Ocrida in lingua italiana“ – 195–197].
12. Ватикански извори за българската история (XVII век). Издирени и обработени от Иоанна Д. Списаревска. Съставители: К. Станчев, А. Влаевска-Станчева; научен ред. К. Станчев. София: Държавна агенция „Архиви“, 2019, 304 стр.

За по-пълна библиография вж.: *Старобългарска литература*, 41–42, 2009 и 59–60, 2019.

13. Епистолярното наследство на никополския католически епископ Павел Гайдаджийски (Дуванлията), Съставител, превод от италиански език, предговор, съавтор на биогр. очерк. София: Държавна агенция „Архиви“, поредица „Архивите говорят“, 2024 (под печат).

Статии

1. За някои основни принципи на средновековната естетика и поетика (Върху материал от старобългарската литература). – *Литературна мисъл*, 21, 1977, № 8, 45–54.
2. Концепцията на Псевдо-Дионисий Ареопагит за образното познание и нейното разпространение в средновековна България. – *Старобългарска литература*, 3, 1978, 62–76.
3. Нормативност на средновековната естетика и поетика. – *Старобългарска литература*, 6, 1980, 3–10.
4. Структура на художествения образ в старобългарската агиография. – *Старобългарска литература*, 8, 1980, 3–12.
5. Едно малко познато гръцко житие на Параскева Епиватска (Петка Търновска). – В: *Българско средновековие. Българо-съветски сборник в чест на 70-годишнината на проф. Иван Дуйчев*. София: „Наука и изкуство“, 1980, 270–286.
6. Литературата на българите католици и преходът от Средновековие към Възраждане. – *Литературна мисъл*, 25, 1981, № 3, 3–11.
7. Неизвестные и малоизвестные болгарские рукописи в Париже. – *Palaeobulgarica*, 5, 1981, № 3, 85–97.
8. Археографски бележки от Националната библиотека в Атина. – *Старобългарска литература*, 9, 1981, 33–75. (съавт. А. Джурова).
9. Ареопагитският корпус в превода на Исая Серски. Археографски бележки. – *Археографски прилози*, 3, Београд 1981, 145–152.
10. Търновската школа и развитието на агиографските жанрове. – В: *Руско-балкански културни връзки през Средновековието*. София: БАН, 1982, 207–216.
11. Scuola di Evtimij, Slavia Orthodoxa e Rinascimento italiano: relazioni e opposizioni tipologiche. – In: *Atti del 8° Congresso internazionale di studi sull'Alto Medioevo, 3–6 Novembre 1981, Spoleto*, 1983, 319–330.
12. Константин-Кирил Философ и формирането на естетическите възгледи в средновековна България. – В: *Константин-Кирил Философ, български и славянски първоучител. Сборник статии*. София: Наука и изкуство, 1983, 195–203.
13. Един неизвестен фрагмент от апокрифен сборник и някои проблеми на апокрифната литература. – *Старобългарска литература*, 15, 1984, 126–143.
14. Поезията на българите-католици през XVIII–XIX век и въпросът за нейните образци. – В: *България, Италия и Балканите. Обществено-политически и културно-естетически взаимоотношения XV–XX век*. Доклади, изнесени на Четвъртата българистична българо-италианска конференция, София 22–25 май 1984. София: БАН, 1988, 155–159.
15. Идеологическите модели и художествените реализации в Пространних житиях Кирилла и Мефодия. – В: *Symposium Methodianum. Beiträge der Internationalen Tagung in Regensburg (17. bis 24. April 1985) zum Gedenken an den 1100. Todestag des hl. Method, Hieronymus, Neuried*, 1988, 541–547 [= Selecta Slavica 13].

1869

16. Les manuscrits slaves de la Bibliothèque du Pontificio Istituto Orientale – Rome. – In: *Christianity among the Slavs. The Heritage of Saints Cyril and Methodius. Acts of the International Congress held on the Eleventh Centenary of the Death of St. Methodius, Rome, October 8–11, 1985*, Roma, 1988, 201–210 [= *Orientalia Christiania Analecta* 231]. (съвм. с А. Джурова).
17. Южнославянски материали в ръкописната сбирка на Папския източен институт в Рим. – *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*. Научен център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“, т. 1, 1987, София, 1990, 347–352. (съвм. с А. Джурова).
18. *Miscellanea di Siena (Sienski zbornik): Un inedito manoscritto croato-glagolitico del XV secolo.* – *Ricreche slavistiche*, 38, 1991, Roma, 1992, 13–52.
19. La collection des manuscrits grecs du Centre „Ivan Dujcev“. – In: *Actes de la Table ronde: „Principes et méthodes du cataloguage des manuscrits grecs de la collection du Centre Dujcev“*, Sofia 21–23 Août 1990, Tesselonique, 1992, 35–45. (съвм. с А. Джурова).
20. Некоторые взгляды на церковнославянский язык и на славянскую взаимность в донаучной эпохе. На материале старообрядческой рукописи Slavo 29 собрания Папского Восточного Института в Риме. – В: *L'idea dell'unità e della reciprocità slava e il suo ruolo nello sviluppo della slavistica. Atti del Convegno della Commissione per la Storia della Slavistica, Urbino 28.IX – 1.X.1992*, Roma, 1994, 125–131.
21. Il Barocco e la letteratura bulgara. – In: *Barocco letterario nei paesi slavi*, a cura di G. Brogi Bercoff, La Nuova Italia Scientifica, Roma, 1996, 275–292.
22. Агиография и агиология nella tradizione slavo-ortodossa. – In: *Santità, culti, agiografia. Temi e prospettive. Atti del I Convegno di studio dell'Associazione italiana per lo studio della santità, dei culti e dell'agiografia*, Roma 24–26 ottobre 1996, a cura di Sofia Boesh Gajano, Viella ed., Roma, 1997, 27–50.
23. Жанр, стиль и модус в средневековой литературе православных славян. Методологические и терминологические проблемы. – В: *Contributi italiani al XII Congresso Internazionale degli Slavisti (Cracovia 26 Agosto – 3 Settembre 1998)*, a cura di F. Esvan, Napoli, 1998, 25–60.
24. Към реконструкцията на един апокрифен сборник. – В: *Медиевистика и културна антропология. Сборник в чест на 40-годишната творческа дейност на проф. Донка Петканова*. София, 1998, 219–226.
25. Диграфия и билингвизъм в най-стария период на славянската писменост (върху примери от Асеманиевото евангелие). – В: *Glagolitica. Zum Ursprung der slavischen Schriftkultur*, herausgegeben von Heinz Miklas, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2000, 88–94.
26. Славянските ръкописи в Италия и проблемът за издирването и каталогизирането им. – В: *Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. Ценности, традиции, общуване / Medieval Christian Europe: East and West. Tradition, Values, Communications*. София, 2002, 237–247.
27. Бароковият илиризъм и делото на Кирил и Методий (По повод на един непубликуван документ от Ватиканската библиотека) – *Palaeoslavica*, X, Cambridge-Massachusetts 2002, No. 2: *Essays presented to Ihor Ševčenko on his eightieth birthday by his colleagues and students*, vol. II, 155–165.

28. Il posto della poesia liturgica nello spazio letterario della Rus' medievale (Storia e stato attuale della questione) – *Russica romana*, IX, 2002 (In ricordo di Michele Colucci, vol. II), 327–341.
29. Литургическа поэзия в древнеславянском литературном пространстве (История вопроса и некоторые проблемы изучения) – В: *La poesia liturgica slava antica / Древнеславянская литургическая поэзия*, Roma–Sofia, 2003, 5–22.
30. Проблеми на типологията и терминологията на служебните минеи. – В: *Пътни достойтъ. Сборник в памет на Стефан Кожухаров*, съст. А. Милтенова, Е. Тончева, С. Бърлиева. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2003, 132–142.
31. Il culto dei santi nell'innografia bizantino-slava. Problemi di tipologia e di cronologia delle fonti. – In: *Il tempo dei santi tra Oriente e Occidente. Liturgia e agiografia dal tardo antico al concilio di Trento. Atti del IV Congresso di studio dell'Associazione italiana per lo studio della santità, dei culti e dell'agiografia*. A cura di Anna Benvenuti e Marcello Garzaniti. Viella, 2005, 293–309.
32. Още веднъж за типологията и терминологията на служебните минеи (Наблюдения върху състава на ръкопис Vat. Slav. 26). – *Старобългарска литература*, 33–34. *Филологически изследвания в чест на Климентина Иванова за нейната 65-годишнина*, 2005, 95–99.
33. Българистиката в италианските университети. – *Българистика/Bulgarica*, 11, 2005, 45–53.
34. К начальной истории одного типа служебной минеи у славян. – In: *Liturgische Hymnen nach byzantinischem Ritus bei den Slaven in ältester Zeit. Beiträge einer internationalen Tagung, Bonn, 7. – 10. Juni 2005, hrsg. von Hans Rothe und Dagmar Christians* (= Abhandlungen der Nordrhein-westfälischen Akademie der Wissenschaften Bd. 117, Patristica Slavica Bd. 15), Paderborn, 2007, 135–149.
35. Франческо Соимирович и началото на новобългарската историография. – In: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*. Център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“, т. 95 (14), / *Annuire de l'Université di Sofia „St. Kliment Ohridski“*. Centre de recherches slavo-byzantines „Ivan Dujčev“, t. 95 (14), 2006: Византия и славяните / *Byzance et les Slaves*, 2009, 379–390.
36. Отива си една епоха. In memoriam Riccardo Picchio (1923–2011). – *Старобългарска литература*, 43–44, 2010–2011, 236–241.
37. Литературата на българите–католици: маргинална за Изтока, периферна за Запада, но индикатор за бъдещия модел на българското развитие). – In: *Маргинално в/на литературата / Marginality in/of literature*, съст. Рая Кунчева, Изд. център „Боян Пенев“, София, 2011, 192–207.
38. Tradizioni, culto e dottrine nel mondo bulgaro. – In: *COSTANTINO I. Enciclopedia costantiniana sulla figura e l'immagine dell'imperatore del cosiddetto Editto di Milano 313–2013*, ed. Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani, Roma, 2013, vol. II, 471–486. (съвм. с Vassja Velinova).
39. La Questione dell'alfabeto e la questione dell'identità etno-linguistica, confessionale e politico-culturale nel mondo slavo. – In: *Studi cirilometodiani. Nel 1150° anniversario della missione tra gli Slavi dei santi Cirillo e Metodio*. A cura di Krassimir Stantchev e Giorgio Ziffer. Biblioteca Ambrosiana e Bulzoni Editore, Milano-Roma, 2015 (Fonti e Studi, 22), 123–138.

40. Болгарские павликяне между православием, католицизмом и исламом [Bulgarian Paulicians between Orthodoxy, Catholicism and Islam] – In: *Zbrojne i ideologiczne konflikty w dawnym piśmiennictwie Słowian i ich echa w nowszej kulturze*. Red. tomu M. Kuczyńska, J. Stradomski, Wydawnictwo «scriptum», Kraków 2015 (= Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne, t. 11), 207–218.
41. Проблема оригинальности древнеславянской гимнографии. – *Fontes Slavicae Orthodoxae*, 1/2017, 43–55 (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydawnictwo UWM, Olsztyn, Polska).
42. Творчеството на св. Климент Охридски в научните изследвания и издания през последните 30 години (1986–2016). – В: *Св. Климент Охридски в културата на Европа*, С. Куюмджиева (отг. ред.) и др., София, 2018, 30–52.
43. Le lingue nella prassi liturgica e predicatoria dei cattolici bulgari (sec. XVII–XIX). – In: *Кирило-Методиевски студии 26: Езиците на християнската молитва – история и съвременност*, София, 2018, 122–131.
44. L'Abagar di Filip Stanislavov nell'evoluzione della stampa bulgara. – In: *Identità europea e radici cristiane. Atti del Convegno Internazionale di Studio, Veliko Tarnovo, 26 maggio 2018*, a cura di K. P. Kartaloff, Pontificio Comitato di Scienze Storiche – Libreria Editrice Vaticana, 2021, 177–186.
45. Към историята на българската католическа книжнина през XVIII век. Съдбата на един павликянски ръкопис от 1779 г. – В: *Шъствоуѣжъ нѣнѣ по слѣдоу оучителю*. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Анна-Мария Тотоманова. София: УИ, 2021, 236–250.
46. 100 години от рождението на Рикардо Пикио (7.09.1923 – 13.08.2011). – *Българистика/Bulgarica*, 47, 2023, 122–131.
47. Епистолярното наследство на никополския католически епископ Павел Гайдджийски (Дуванлията). – Поредица „Архивите говорят“ на ДА „Архиви“. Превод от италиански език, съставителство, научна редакция, предговор и съавторство на биографичния очерк за П. Дуванлия, 2024. (Под печат).

Уве Бютнер на 70 години

Автор на изследвания върху българския език, учебници, речници, преводач, редактор, но преди всичко преподавател по български език, който години наред с възрожденски плам обучава бъдещи българисти, преводачи, екскурзоводи и редактори и така допринася за културните връзки между България и Германия. Да, това е доктор Уве Бютнер.

С България и българския език го свързва трайно периодът на частично обучение в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1978–1979 г.), когато Уве Бютнер има възможността не само да посещава лекции и семинари при известни български езиковеди и литератори, да общува с българските си колеги, но и да опознае страната, българската култура и традиции. За създадения интерес към българския език говори изборът на тема за дипломната му работа – „Der Gebrauch der reflexiven und nichtreflexiven Possessivpronomina bei Verbalsubstantiven in der bulgarischen Sprache der Gegenwart“ („Употребата на възвратните и невъзвратни притежателни местоимения при отглаголни съществителни в съвременния български език“). Когато през 1980 г. Уве Бютнер се дипломира като преводач с руски и български език и става асистент в Института по славистика, тогава част от Секцията „Теоретично и приложно езикознание“, връзката с България и българския език не се прекъсва, защото той избира научната област „Западнославянско и южнославянско езикознание и преводознание“ с акцент върху българистиката. Свидетелство за това е и темата на докторската му дисертация „Zur Wiedergabe deutscher Passivkonstruktionen im Bulgarischen“ („Към предаването на немски пасивни конструкции в българския език“), която защитава през 1984 г.

В периода 1986–1988 г. д-р Бютнер е лектор по немски език във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, катедра „Германистика и нидерландистика“ (тогава „Немска филология“) и като представител на известната Лайпцигска школа, дала големи имена в теорията на превода, подпомага създаването и прохождането на специалността „Приложна лингвистика“. Той не само води курсове по писмен и устен превод от и на немски език, но инициира и издаването на първото помагало по превод, с което показва колко специфична област е дидактиката на превода. Уве Бютнер веднага се включва активно в научни семинари и конференции, самият той е неуморен организатор на разнообразни събития за преподаватели и студенти.

Като научен сътрудник в Института по славистика, обособил се отново като самостоятелна структурна единица във Филологическия факултет към Лайпцигския университет през 1993 г., д-р Бютнер води курсове по бъл-

гарски език като преподава история на езика, съпоставително езикознание, граматика, словообразуване, практическа граматика. С отдадеността си към работата и умението да събуди интереса на студентите и да ги мотивира към избора и изучаването на този славянски език той ежедневно работи за българския език и култура. В Института по превод д-р Бютнер води занятия по писмен и устен превод за езиковата комбинация немски и български език. Тук неговият богат опит в писмения, симултанния и консекутивния превод му дават възможност да помогне за изграждането на добри бъдещи преводачи, които да посредничат между двете култури.

Публикациите на д-р Уве Бютнер са също свързани с българския език. Една част от тях са посветените на развитието на българистиката в Лайпцигския университет, един от първите университети в Германия, където се преподава български език. Тук следва да отнесем „Bulgarische Philologie an der Leipziger Universität nach dem Zweiten Weltkrieg“ (1999), „Българистиката в Лайпцигския университет“ (2005), „Zu den bulgarischen Disziplinen an der Leipziger Universität“ (2006). Към следващата голяма група се отнасят съпоставителните изследвания, в които се разглеждат въпроси, свързани с трудности при преподаването и усвояването на български език като чужд език както и при превод между двата езика. Освен проблеми от областта на морфологията и структурата на текста авторът се спира и на межкултурните специфики при предаването на хумора и иронията: „Zur Wiedergabe deutscher Passivkonstruktionen im Bulgarischen“ (1991), „Критерии за установяване на ирония в текста върху материал от български и немски текстове“ (1992), „Translatorische Probleme bei der Wiedergabe von Augmentativa und Diminutiva im deutsch-bulgarischen Vergleich“ (2005). Особено интересно е изследването му върху фамилните имена в Германия „Bulgarische Familiennamen in Deutschland“, публикувано в сборника „Familiennamen im Deutschen“ (2009), в което той сред фамилните имена от чужд произход в немски открива и изследва и такива от български език.

Голямата страст на Уве Бютнер е преподаването на български език като чужд, за което свидетелстват многобройните учебници и учебни помагала: „Bulgarisch für Ausländer“, мултимедиен езиков курс в шест версии – английска, немска, френска, чешка, нидерландска и българска за нивата от A1 до B2 по Общата европейска езикова рамка; „Bulgarisch – Lehrbuch für Anfänger und Fortgeschrittene“ <https://dokumen.pub/qdownload/bulgarisch-lehrbuch-fr-anfänger-und-fortgeschrittene.html>, в обем от около 1700 стр. В електронен вариант е планирано и изданието на „Bulgarisch-deutsches Wörterbuch der redeeinleitenden und -abschließenden Wendungen“, предназначен за нуждите межкултурната комуникация (български–немски език). Уве Бютнер неуморно събира разнообразен страноведчески материал за България – текстове, картини, видеоматериал и непрекъснато попълва и разширява предлаганите материали.

В периода 2006 – 2013 г. в рамките на проект по програма „Еразъм“ д-р Уве Бютнер ежегодно преподава писмен и устен превод в Нов български университет и чрез цикъл от лекции пред студенти и преподаватели подпомага изграждането и утвърждаването на преводаческата школа тук.

Паралелно с тази своя дейност Уве Бютнер участва в съставителството на редица сборници и справочници като „Handbuch der Südosteuropa-Linguistik“ (1999), „Die Südosteuropa-Wissenschaften im neuen Jahrhundert“ (2000), „Die europäischen Sprachen auf dem Wege zum analytischen Sprachtyp“ (2004), които са свързани с развитието на лингвистиката в Югоизточна Европа. Участва с доклади в Първия и във Втория международен конгрес по българистика (съотв. 1981 и 1986 г.) и редица други научни форуми в Германия и България.

Активна дейност Уве Бютнер осъществява и като член на Немско-българското дружество в Лайпциг, където пред заинтересованата общественост изнася доклади, беседи по въпроси, свързани с актуалното развитие на българския език и култура.

Ако днес попитате бивши студенти и колеги на д-р Уве Бютнер от Лайпцигския университет, Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ или Нов български университет ще чуете „харизматичен човек с искрени и дълбоки чувства към българския език и култура“, „човек, който промени представите ми за университетски преподавател“, „колега, на когото винаги можеш да разчиташ“, „заради него обикнах устния превод и станах преводач“.

Ако се опитаме с няколко думи да обобщим присъствието на юбилеяра д-р Уве Бютнер като изследовател и преподавател, то те могат да бъдат – призвание, отдаденост, страст към българистиката, българския език и култура.

Мария Грозева
Нов български университет

Избрани публикации

Статии и студии

1. Zur Wiedergabe deutscher Passivkonstruktionen im Bulgarischen. – В: *Archiv für bulgarische Philologie*, 2, 1991, 8–57.
2. Критерии за установяване на ирония в текст: върху материал от български немски текстове. – В: *Съпоставително езикознание*, 17, кн. 5, 1992, 31–37.
3. Bulgarische Philologie an der Leipziger Universität nach dem Zweiten Weltkrieg. – В: *Bulgaren in Leipzig. Damals und heute. Europa-Haus Leipzig e.V.* Leipzig, 1999,

44 S.

4. Translatorische Probleme bei der Wiedergabe von Augmentativa und Diminutiva im deutsch-bulgarischen Sprachvergleich. Von A(ffenzahn) bis z(appenduster). – В: *Сборник от колоквиума по повод 70-годишнината на професор Хилмар Валтер, почетен доктор на ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“*. Велико Търново, 2005, 118–146.
5. Българистиката в Лайпцигския университет. – В: *Славянски диалози – списание за славянски езици, литератури и култури*, 2/3, 2005, 167–178.
6. Zu den bulgaristischen Disziplinen an der Leipziger Universität. – В: *Osteuropa in Tradition und Wandel. Leipziger Jahrbücher. Rosa-Luxemburg-Stiftung Sachsen. Gesellschaft für Kulturosoziologie 2006. Osteuropakunde an der Leipziger Universität und in der DDR*. Band 8(2), 2006, 541–578.
7. Bulgarische Familiennamen in Deutschland. – В: Hengst, K./Krüger, D. (Hg.). *Familiennamen im Deutschen. Erforschung und Nachschlagewerke. 2. Halbband: Familiennamen aus fremden Sprachen im deutschen Sprachraum*. Leipziger Universitätsverlag 2011, 267–289.

Учебници и речници

1. Büttner, U./Ivanova, L. Einführung in die Theorie und Praxis des Übersetzens. V. Tarnovo, 1989.
2. Büttner, U./Ivanova, L. Übersetzungsverfahren. Arbeitsheft zum Lehrgebiet Übersetzen für das Sprachenpaar Deutsch-Bulgarisch. V. Tarnovo, 1989.
3. „Bulgarisch für Ausländer“ – multimedialer Sprachkurs (Мултимедиен курс „Български език за чужденци“ (колектив), Летера).
4. „Bulgarisch – Lehrbuch für Anfänger und Fortgeschrittene“ (ca. 1700 S.) e-book, 2014.
5. Bulgarisch-deutsches Wörterbuch der redeneleitenden und -abschließenden Wendungen (z.Z. ca. 1000 S., Publikation als e-book geplant).

Съставителство и редакторска дейност

1. Hinrichs, U. (Hg., unter Mitarbeit von Uwe Büttner). *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*. Harrassowitz Verlag Wiesbaden, 1999. (1079 S.)
2. Hinrichs, U. /Büttner, U. (Hg.). *Die Südosteuropa-Wissenschaften im neuen Jahrhundert. Akten der Tagung vom 16–19.10.1999*. Harrassowitz Verlag Wiesbaden, 2000. (253 S.)
3. Hinrichs, U. (Hg., unter Mitarbeit von Uwe Büttner). *Die europäischen Sprachen auf dem Wege zum analytischen Sprachtyp*. Harrassowitz Verlag Wiesbaden, 2004. (484 S.)

Николай Аретов на 70 години

Проф. д.ф.н. Николай Аретов е сред изследователите на българската литература и култура от Възрожденската епоха до най-ново време с открояващо се научно присъствие. Впечатляваща е интердисциплинарната широта на неговата изследователска работа, която се задълбочава върху проблеми на рецепцията на преводите през Възраждането; върху изследване на идентичностите и конструирането на представата за тях в полето на литературата, по-специално – върху ролята на художествените текстове за формиране представите за националната идентичност; с подхода на компетентен литературен историк събира, тълкува и обобщава факти от българската литература в периода XVIII–XIX в. и отправя аналитичен поглед към XX в.; съчетава научната задълбоченост с рефлекс на оперативен критик и коментира най-нови литературни факти; възкресява забравени имена от различни исторически периоди. В същото време е университетски преподавател, редактор, издател, преводач.

Николай Аретов е роден на 14 март 1954 г. в гр. София. Дипломира се във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ като магистър по специалността „Българска филология“ (с втора специалност „Френска филология“) (1978). След завършване на университета той е преподавател по български език и литература в гимназията в гр. Якоруда (1978–1980), а след това е редактор в сп. „Читалище“ (1980–1982). От 1982 г. неговият професионален път е свързан с Института за литература при БАН – назначен е като литературен сътрудник в секция „Литература на Българското възраждане“ и редактор в сп. „Литературна мисъл“, чийто заместник главен редактор е от 2000 г. и главен редактор от 2012 г. Научното звание „доктор“ е присъдено на Н. Аретов след защита на дисертация на тема *Преводната проза от първата половина на XIX в.* (1988). През 2006 г. ученият защитава докторската си дисертация *Национална митология и национална литература*, а от 2008 г. е професор в Института за литература при БАН.

Николай Аретов работи като хоноруван университетски преподавател от 1991 г. до сега. Преподава в Пловдивския университет (1991–1999), в Нов български университет (от 1999–2011), в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (от 2000), във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ (от 2003).

Членува в Сдружението на българските писатели, в Съюза на преводачите в България и в няколко авторитетни научни организации, на някои от които е дългогодишен председател: Българско общество за проучване на XVIII в. (председател 1997–2006), Академичен кръг по сравнително литературозна-

ние (председател от 2011), Български национален комитет по балканистика. Професор Аретов е член на различни редакционни колегии и съвети: на „Slavica Gandensia“ (Belgium) в периода 2006–2010, на „Slavia Meridionalis“ (Warsaw) от 2010, на сп. „Библиотека“, на поредицата „Султановски чтения“ (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ), на сборника „Први светски рат и словенске књижевности“ (Београд: Институт за књижевност и уметност), главен редактор на сп. „Литературна мисъл“, на годишника на Академичния кръг по сравнително литературознание¹ и на издателство „Кралица Маб“.

Книгата, която стои в началото на внушителния списък авторски изследвания на Николай Аретов е *Димитър и Рахил Душанови* (1988). В нея житейският и книжовният път на семейството възрожденски учители е поставен в социалния и културен контекст от втората половина на XIX в.

Трайният научен интерес на Н. Аретов към отношенията на българската култура и литература със световната е заявен още в първата монографична книга на автора – *Преводната белетристика от първата половина на XIX в.* (1990). Изследването осмисля литературните процеси през XIX в., очертавайки началните етапи от развитието на новобългарската преводна белетристика като подготвителен етап за появата на оригинални белетристични творби на български език. То става основа за редица по-късни изследвания на рецепцията на чужди преводи в техния български възрожденски контекст.

Психологическият и литературноисторическият прочит на престъплението в българските литературни сюжети е предложен от Н. Аретов в книгата *Убийство по български. Щрихи от ненаписаната история на българската литература за престъпления*. (1994, второ допълнено издание 2007). Широката хронологична основа на изследването разполага литературоведския сюжет от престъплението и наказанието в деянията на средновековните мъченици, през сюжета за злодеянието и възмездието във възрожденската книжнина и първите български опити в криминалния жанр от XIX в. до първите години на XXI в. Чрез научния коментар на литературата за престъпления Н. Аретов очертава интересни явления в цялостния социокултурен контекст на българската литература. За темата получава отличие от Българската секция на Международната асоциация на писателите-криминалисти (2007).

Книгата *Българското възраждане и Европа* (1995; 2001) е увлекателно литературоведско обобщение на българската мечта за Европа. В монографията се разглеждат различните представи, които възрожденците изграждат за своето цивилизационно присъствие в света, за начините на възприемане на чуждата култура от оригиналната българска литература. Следвайки изборания

¹ <https://calic.balkansbg.eu/godishnik-na-akslit.html>

път на анализ, авторът поставя под въпрос основателността на установени национални митологеми, в историческа ретроспектива изяснява принципите, които определят разбирането за свое и чуждо, както и разбирането за културна общност. Ценност на изследването е вглеждането и тълкуването на механизмите, пораждащи различни установени представи, които попълват понятията „българско“, „родно“, „европейско“, „чуждо“. Стремещт за национално еманципиране, проявен от възрожденските елити, отвежда научните интереси на Н. Аретов към нова тема, върху която той работи години и я развива в книгата си *Национална митология и национална литература. Сюжети, изграждащи българската национална идентичност в словесността от XVIII и XIX век.* (2006). Анализът на литературните и културните общности и тяхната „въобразеност“, на видовете идентичности и на национализма в този труд са осмислени чрез тълкуване на реално съществуващи процеси и факти от литературата и от обществения живот. Очертан е важен комплекс от разкази със същностно познание за общността, които постепенно се обединяват около националната идея. Оглеждайки нейните литературни проявления, авторът коментира по нов начин канонични български произведения и по-малко популярни съчинения, включително фолклорни и документални текстове. Изследователят назовава важните за националното митотворчество фигури и ги анализира през „ролите“ им в големия сюжет на възрожденската текстовост – този за похитеното съкровище. От него възрожденските автори развиват мотива за нещастната фамилия, който Н. Аретов извежда като основополагащ разказ в литературните опити от XIX в.

Българската национална идентичност е траен изследователски проблем в работата на Н. Аретов. Сборникът *...първа радост е за мене. Емоционалното съдържание на българската национална идентичност: исторически корени и съвременни измерения* (2012) събира изследванията на участниците в интердисциплинарния съвместен проект на Института за литература, Института за изследване на общества и знанието и Института по балканистика „Емоционалното съдържание на българската национална идентичност: исторически корени и съвременни измерения“, инициран и ръководен от Н. Аретов. Темата за идентичността е разгледана в балкански и европейски контекст, изследвани са както историческите корени, така и съвременните измерения на проблема за националното самоосъзнаване. За сборника му е присъдена националната награда „Хр. Г. Данов“ (2013).

Монографията *Софроний Врачански. Живот и дело.* (2017) събира дългогодишните занимания на Н. Аретов с житейския път и с книжовното дело на бележития възрожденец.

Нов поглед към българската литература от XVIII и XIX в. са книгите *Българска литература XVIII–XIX век. Един опит за история.* (в съавторство с Николай Чернокочев 2006) и *Българската литература от епохата на на-*

ционалното Възраждане (2009; 2023). Осмислянето на българската литература от началото на модерния период на нейното развитие в тези изследвания поставя въпроса за уникалността и универсалността на литературните процеси – балкански, славянски или европейски е обхватът на тяхната универсалност; каква е връзката между литературата и общественото развитие; как българската литература диалогизира със света и какъв образ на другия изгражда тя. В тези оригинални „опити за история“ на българската литература от периода на националното възраждане Н. Аретов продължава да изследва проявите на националната идея в словесността на Възраждането. От Паисий Хилендарски до Иван Вазов и Захари Стоянов, авторът проследява жанровата еволюция на поезията, белетристиката, драматургията, към тях добавя наблюдения върху развитието на литературата на факта и критиката, на представите за литература и на общуването с другите култури. Проблемът за сложните и крехки взаимоотношения с другия, скептицизмът на обществото към чуждия Н. Аретов поставя и в контекста на темата за семейния живот. Плод на това вглеждане в интимните преживявания на хората от ранната модерна епоха, основано на литературни произведения, публицистични текстове, спомени, писма и други документи, е и последното му интердисциплинарно изследване *Бленувани и плашещи. Чуждите жени и мъже в българската словесност от дългия XIX век.* (2023).

Впечатляващата широта в познаването на литературните процеси и задълбочеността в проучването на литературната история, които натрупва с дългогодишната си работа Н. Аретов, периодично концентрират вниманието на автора към изследване на по-малко познати фигури от литературния и обществен живот на българите от различни исторически периоди. Така се появяват научните трудове, в които той предлага цялостен прочит на творчеството на изявения през Възраждането и след Освобождението литератор и общественик Васил Попович (*Васил Попович. Живот и творчество*, 2000), на журналиста и издател с централно място в дейността на цариградския кръг в годините на борбата за църковна независимост Иван Найденов (*Иван Найденов: За право и напредък. Мемоари. Писма*, 2019), на високообразованието икономист Асен Христофоров, отдал се след 1944 г. на писателското си призвание (*Асен Христофоров: От Лондон до Мацакурци през Белене*, 2011). Работата в архивите и събраният там непознат за съвременните читатели художествен и документален материал за възкресените от Н. Аретов автори го провокират да подготви издания на съчиненията на В. Попович и А. Христофоров², а мо-

² Васил Попович. *Съчинения*. Издири и подготви за печат Николай Аретов. София: Кралица Маб, 2000; Асен Христофоров. *Избрани съчинения*. Съставител Николай Аретов. София: Кралица Маб, Т. 1, 2012, Т. 2, 2013, Т. 3, 2014.

нографичното изследване за Ив. Найденов да допълни с неговите запазени мемоарни текстове и писма.

Николай Аретов участва в подготовката на академичните издания на Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Владимир Полянов и др. Самостоятелно и в съавторство съставя множество научни сборници. Някои от тях се появяват като резултат от работата на научно-изследователски проекти, ръководени от Н. Аретов. Например, проектът „Балкански идентичности в българската култура“ поражда поредицата *Балкански идентичности в българската култура от модерната епоха (XIX–XX век)* (2001, 2002, 2003); сборникът статии *Въпреки различията* (2008)³ отразява проучванията в рамките на международния проект „Свой и чужд в балканските литератури и култури“, осъществен от Департамента за славянски езици и литератури към Университета „Адам Мицкевич“ в Познан (Полша), Института за литература и изкуства в Белград (Сърбия), Департамента за славянски езици и литератури към Загребския университет (Хърватска) и Института за литература към БАН. Съставител и редактор е на няколко сборника от тематични конференции на Българското общество за проучване на XVIII век⁴ и на годишника на Академичния кръг по сравнително литературознание (АКСЛИТ), който излиза в онлайн формат от 2012 г. (<https://calic-bg.eu/godishnik-na-akslit.html>).

Професор Николай Аретов е автор на повече от 10 научни книги и съавтор в още няколко, включително в учебници по литература за гимназиалните класове. Публикувал е над 300 статии и студии в научната периодика. Многобройни са рецензиите и критическите обзори, в които проследява актуалния литературен живот. Богатата библиография на учения съдържа и работата му като преводач – в негов превод от английски език излизат книгите на Антъни Смит *Националната идентичност* (2000) и на Питър Шугър *Югоизточна Европа под османско владичество* (2003).

Култура, Идентичности, Съмнения е озаглавен сборникът, посветен на 60-годишнината на Н. Аретов. Това заглавие възможно най-синтезирано обобщава и назовава полетата на научните интереси на юбиляра. Как културата и в частност словесността участват и отразяват динамиката на конструирането на идентичности – това е непрекъснатата научна тема, която преминава през дългогодишните изследователски дирения на учения. А те са обединени от дозата съмнение в съществуването на абсолютна и единствена

³ *Въпреки различията. Интеркултурни диалози на Балканите*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2008;

⁴ *Да мислим Другото – образи, стереотипи, кризи – XVIII–XX век*. София: Кралица Маб, 2001; *Модерността вчера и днес*. София: Кралица Маб, 2003; *Пари, думи, памет*. София: Кралица Маб, 2004; *Природа и общество. Нови изследвания за Жан-Жак Русо*. София: Кралица Маб, 2010.

истина в литературознанието. Така научните трудове на Н. Аретов раздвижват застинали парадигми и без да отстъпват от академичните критерии предлагат по повече от една гледни точки към научните сюжети, които „вълнуват“ изследователя.

С пожелания за здраве и за неспиращо научно любопитство – На многога лѣта!

Николета Пътова
Институт за литература
Българска академия на науките

Избрана библиография⁵

Книги

1. *Димитър и Рахил Душанови*. София: Народна просвета, 1988.
2. *Преводната белетристика от първата половина на XIX в. Развитие, връзки с оригиналната книжнина, проблеми на рецепцията*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1990.
3. *Българското възраждане и Европа*. София: Кралица Маб, 1995 (2 изд. 2001).
4. *Национална митология и национална литература. Сюжети, изграждащи българската национална идентичност в словесността от XVIII и XIX век*. София: Кралица Маб, 2006.
5. *Българската литература от епохата на националното възраждане*. София: Кралица Маб, 2009; 2 изд. 2023.
6. *Софроний Врачански. Живот и дело*. София: Кралица Маб, 2017.
7. *Бленувани и плашещи*. Чуждите жени и мъже в българската словесност от дългия XIX век. София: Кралица Маб, 2023.

Избрани студии и статии

1. „Житие и страдания грешнаго Софрония“ и западноевропейският просвещенски роман – *Литературна мисъл*, 1979, № 10, 72–88.
2. „Ученик и благодетели“ или преодоляването на мотива за нещастната фамилия. – В: *Жанр и възприемател през Възраждането*. Велико Търново: ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, 1991, 100–107.
3. Две незавършени повести на В. Друмев в контекста на възрожденската белетристика. – В: *Васил Друмев. Юбилеен сборник*. Шумен, 1992, 50–59.

⁵ Пълната библиография на Проф. Н. Аретов може да бъде видяна на сайта: <https://aretov.queenmab.eu/bibliography.html>

4. Центростремителни и центробежни сили във възрожденските литературни общности. – *Балканистичен форум*, 1997, № 3, 175–183.
5. Българският книжовник от XIX в. далеч от дома. – В: *Славянска филология*. Т. 22. Доклади за XII международен конгрес на славистите, Краков, 1998, София, 1998, 257–264.
6. Един неочакван образ на Иречек. Разказът на В. Попович „Възпоминание за чуждите нрави в София. Дон Жуан.“. – В: *Ното bohemicus. Българо-чешка преводада*, 1999, № 3–4, 131–139.
7. Възрожденската литература като въобразен текст или парадоксите на една дефиниция. – В: *Въобразените текстове на Българското възраждане*. В чест на Стефана Таринска. Съст. Аретов, Н. и Д. Господинов. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2005, 17–31.
8. Образи в авторитетно огледало. Стереотипите за Балканите в английската литература. – *Литературна мисъл*, 2000, № 2, 88–107.
9. The Myth of the Kidnapped Faith and the Bulgarian National Discourse. – In: *Literární mztifikace, entické mýty a jejich úloha při formování národního vědomí. Studie Slovákckého Muzea. Uherské Hradiště*, 6/2001, 73–77.
10. Литература и национална мифология. Болгарский казус. – В: *The National Idea as a Research Problem*. Ed. J. Sujecka. Slawistyczny osrodek wydawniczy. Warszawa, 2002, 117–138.
11. Проблематичност и напрежения в славянската идентичност. Константин Иречек и българите. – В: *Славянска филология*, 23, 2003, 208–220.
12. В търсене на българската национална митология. – В: *Литературни култури и социални митове. Сборник в чест на 60-годишнината на доц. Михаил Неделчев*. Поредица „Нова българистика“. София: НБУ, 2003, 27–50.
13. Южните славяни и Османската империя: Едно отхвърлено наследство – В: *XXXIII Научна конференция на XXXIX международен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 28.VIII – 29.VIII.2006)*. Скопие: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 2007, 193–203.
14. The rejected Legacy. – In: *Europe and the Historical Legacies in the Balkans*. Detrez, R. & V. Segaert (eds.). Brussels: P.I.E. Peter Lang, 2008, 69–79.
15. Емоции, идентичност, литература и национална митология: многопосочност на връзките. – В: *...първа радост е за мене. Емоционалното съдържание на българската национална идентичност: исторически корени и съвременни измерения*. София: Кралица Маб, 2012, 8–29.
16. The starting point of Bulgaria in national mythology. – In: *Slavia Meridionalis*, 14, 2014.
17. West Border of the Orient. – In: *Beyond the Borders. Proceedings of the 10th Joint Meeting of Bulgarian and North American Scholars*. Sofia, June 27–29, 2016. Sofia: Prof. M. Drinov Pbl. of BAS, 2019, 13–20.
18. Dreaming Constantinople: An alternative version of Petko Todorov and Nikolay Raynov. – *Études balkaniques*, 2020, № 2. 228–240.
19. Подриване и компромис: белетристичните книги на Цветан Стоянов. – В: *Естетика и съпротива: Димитър Аврамов, Атанас Натеv, Цветан Стоянов*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2022, 101–115.

1869

20. Одеският литературен кръг от 40-те години на XIX век и след това (Д. Чинтулов, В. Друмев, Св. Миларов). – В: *Будителският XIX век*. В. Търново: Фабер, 2023, 35–54.
21. Паисий, Софроний и началото на литературното повествование. – Във: *В началото бе „Историята“*. Сборник с материали от националната научна конференция, организирана по повод 300 години от рождението на Паисий Хилендарски и 260 години от написването на „История славянобългарска“ Банско, 26 май 2022. София: БАН, 2023, 32–41.

In memorium
Евгений Михайлович Верещчагин
(1939 – 2024)

Напусна ни проф. дфн Евгени Михайлович Верещчагин – забележителен учен, езиковед, славист и германист.

Е. М. Верещчагин е роден на 29 октомври 1939 г. в гр. Казан. Завършва Факултета по немски език в Първия московски държавен педагогически институт за чужди езици (1963 г.). През 1966 г. защитава кандидатска дисертация, която е в основата на книгата му, посветена на проблемите на билингвизма и на славяно-германските и славяно-гръцките езикови контакти. През 1973 г. за двутомната си монография за преводаческата дейност на славянските първоучители св. св. Кирил и Методий получава научната степен „доктор на филологическите науки“ (Верещчагин 1971; Верещчагин 1972). От 1966 г. до 1986 г. работи в Държавния институт по руски език „А. С. Пушкин“ в Москва. Заедно с В. Костомаров е един от основателите на странознанието в Русия като самостоятелен раздел на лингвистиката и методиката на преподаването на чужд език, като книгата „Език и култура“ има няколко издания (вж. напр. Верещчагин, Костомаров 2005).

През 1986 г. Е. М. Верещчагин преминава на работа в Института по руски език „В. В. Виноградов“ към Руската академия на науките, където продължава изследванията си на славянската писменост. За книгата си „Церковнославянская книжност на Руси. Лингвотекстологическите разисквания“ (Верещчагин 2001) е удостоен с Макариевска награда (първа награда в номинацията „История на православната църква“ за 2001 г.). Интересите му обхващат теорията за билингвизма и езиковите контакти, лингвостранознанието в преподаването на руски език като чужд, общото, руското и сравнителното езикознание, източникознанието, религиознанието. Вниманието му е насочено към първите преводи на светите братя Кирил и Методий – на Евангелието и Псалтира, върху техните преводачески похвати. Като анализира евангелските текстове, той изтъква, че в тези преводи се използва пословният принцип – дума за дума, а при словосъчетанията стремежът е да се запази славянската специфика по отношение на гръцките образци. Варирането на езиковите средства в евангелските текстове е характерно както за преводаческата техника на светите братя, така и за нормата на старобългарския език. Е. М. Верещчагин изследва синонимичните, антонимичните и тематичните полета и групи в старобългарската лексикална система.

1869

Приноси са проучванията на Е. М. Верещчагин върху емблематични славянски паметници и техните преписи. Авторът анализира евангелските и псалтирните цитати в *Изборника от 1073 г.* (Верещчагин 1977). Лексикалните им особености съвпадат с лексикалните особености на Кирило-Методиевия език, а цитатите се отличават като лексика и текст от съответните текстове в изворите, тъй като са превеждани отново. Е. М. Верещчагин отдава заслужено внимание и на *Остромировото евангелие* (Верещчагин 2012). Тезата на автора е, че то е най-близо до първоначалния превод на светите братя Кирил и Методий. В книгата се представя и оригинална геометрична концепция за създаването на глаголицата, изградена на принципа „една фонема, една буква“, макар самият автор да признава, че геометричната хипотеза не може да обясни произхода на всички букви.

При анализа на материала Е. М. Верещчагин използва нови изследователски процедури: методиката на веригата, т. е. последователно преминаване от гръцки към старобългарски съответствия до изчерпване на езиковия материал; паралелизъм, т. е. успоредицата като художествен похват в Псалтира; употребата на т.нар. „дублети“ – повтарящи се стихове в един и същи паметник; „кореспонденти“ – успоредни откъси, в които при едно общо съдържание има съвпадащи изразни средства. Подходът на изследователя е интердисциплинарен. Той притежава широки познания по лингвистика и херменевтика, по археография и историография, лингвотекстология, литургика, палеография и кодикология, библейска екзегеза, патристика, богословие, средновековна философия, психолингвистика, като в трудовете си съчетава методите на различните науки.

Специално трябва да бъде отбелязан приносът на Е. М. Верещчагин за изучаването на *най-ранната славянска химнография*. Той открива и изследва оригинални съчинения на старобългарската химнография в Минея, в служби за определени празници (Верещчагин 2001): Канон за архангел Михаил без акростих, анонимен, 8.11 (406–418); Канон за св. Николай Мирликийски без акростих, анонимен, 6.12 (391–406); Канон за Рождество Христово с фразов постишен акростих с името на автора *КОНСТАНТИН ПОП* (Константин Преславски), 25.12 (421–450); Служба за Пренасяне на мощите на св. Климент папа Римски без акростих, 30.1, анонимна (94–148); Служба за Кирил, 14.2, анонимна (369–381) и други. На славянската химнография посвещава редица статии (Верещчагин 1997, 1998, 1999, 2002, 2007).

Е. М. Верещчагин издава *Илина книга* – химнографски сборник, наречен така по името на преписвача Илия, в ръкопис от РГАДА, Тип. 131 от края на XI в., който съдържа редица Кирило-Методиевски текстове, както и Службата за св. Кирил (Верещчагин 2006). Авторът представя фототипно възпроизвеждане на текста и билинеарно-спатическо издаване с филолого-богословски коментар. Година по-рано В. Б. Криско публикува наборен текст

на *Илина книга* с гръцки текст, коментари и словоуказатели¹. Двете издания взаимно се допълват.

Под редакцията на проф. Е. Верешчагин и проф. Х. Роте от Бон е осъществено четиритомно наборно издание на *Служебния миней за декември* по миней Син. 162, ГИМ, 303 л., XII в. от сбирката на Новгородските софийски миней с успоредни гръцки текстове и разночетения по пет древноруски минейни ръкописи от XII–XIII в. – всекидневни и празнични миней (Мин. дек. 1996, 1997, 1999, 2006). По-късно Е. М. Верешчагин се заема и с издаването на *Служебен миней за януари* по ръкопис от XII в. от ГИМ, Москва, Син 163, като същевременно засяга важни теоретични въпроси, свързани със служебния миней като химнографския жанр, билинеарно-спатическия едиционен метод, преводите и преписите на химнографски текстове с оглед на тяхното издаване, отделни аспекти на изучаване на славянската химнография върху материал от *Илина книга* и ръкописни миней Син. 162 и Син. 163 от ГИМ, Москва – старозаветното наследство, ономастиката, оригиналното творчество на славянските книжовници, метафората и различните концепти в химнографските текстове и други въпроси (Верешчагин 2018).

Е. М. Верешчагин е автор на над 800 научни публикации, включително около 60 книги и брошури. В негови преводи от немски и английски език са публикувани повече от 30 книги и статии с философско-религиозно съдържание.

Проф. Верешчагин беше забележителна личност, уважаван учен езиковед и славист, епоха в областта на химнографията. Ще помним срещите с него, духовния му аристократизъм, професионалната отдаденост, впечатляващата ерудиция. Светла да е паметта му!

Ценка Досева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Избрана библиография

1. Верешчагин 1971: Верешчагин, Е. М. Из истории возникновения первого литературного языка славян. Ч. 1. Переводческая техника Кирилла и Мефодия. Москва, 1971.
2. Верешчагин 1972: Верешчагин, Е. М. Варьирование средств выражения в переводческой технике Кирилла и Мефодия. Ч. 2. Москва, 1972.

¹ Крысько, В. Б. Илина книга. Рукопись РГАДА, Тип. 131. Лингвистическое издание, подготовка греческого текста, комментарии, словоуказатели В. Б. Крысько. М., Индрик, 2005.

1869

3. Верещагин 1977: Верещагин, Е. М. Ветхо- и новозаветные цитаты в Изборнике Святослава 1073 г. – В: *Изборник Святослава 1073*. Москва, 1977.
4. Верещагин 1994: Верещагин, Е.М. Последование под 30-м января из минеи № 98 (Ф. 381) РГАДА (Москва) – предполагаемый гимн первоучителя славян Кирилла. – *Palaeobulgarica*, 18, 1994, № 1, 3–21.
5. Верещагин 1997: Верещагин, Е. М. Особый парафраз канона на Рождество Христово в Декабрьской служебной минее конца XII – начала XIII в. (Публикация источника). – *Palaeobulgarica*, 21, 1997, № 4, 18–36
6. Верещагин 1998: Верещагин, Е. М. Древний список последования св. Димитрию Солунскому. – *Palaeobulgarica*, 22, 1998, № 4, 27-41.
7. Верещагин 1999: Верещагин, Е. М. Дальнейшее исследование Рождественского парафрастического канона Константина Преславского с иным прочтением концовки его акростиха. – *Palaeobulgarica*, 23, 1999, № 4, 25–40.
8. Верещагин 2001: Верещагин, Е. М. Церковнославянская книжность на Руси. Лингвотекстологические разыскания. Москва, 2001.
9. Верещагин 2002: Верещагин, Е. М. Концепт тишины в славяно-русской гимнографии. – В: Коммуникативно-смысловые параметры грамматики и текста. Сборник статей, посвященный юбилею Галины Александровны Золотовой. Москва, 2002.
10. Верещагин, Костомаров 2005: Верещагин, Е. М., В. Г. Костомаров. Язык и культура. Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапиентемы. Москва, 2005.
11. Верещагин 2006: Верещагин, Е.М. Ильина книга. Древнейший славянский богослужебный сборник. Факсимильное воспроизведение рукописи. Билинеарно-спатическое издание источника с филолого-богословским комментарием. Москва, 2006.
12. Верещагин 2007: Верещагин, Е. М. Гимнографический аспект Кирилло-Мефодиевского дела: виртуальная реконструкция смысла неисправных песнопений. – В: *Кирило-Методиевски студии*, 17. София, 2007, 121–147.
13. Мин. дек. 1996, 1997, 1999, 2006: Gottesdienstmenäum für den Monat Dezember nach den slavischen Handschriften der Rus' des 12. und 13. Jahrhunderts. T. 1: 1. bis 8. Dezember. T. 2: 9. bis 19. Dezember. Hrsg. H. Rothe und E. Verešagin. Opladen, 1996, 1997; T. 3: 20. bis 24. Hrsg. von H. Rothe. Opladen-Wiesbaden, 1999; T. 4: 25. bis 31. Hrsg. von H. Rothe, E. Verešagin. Paderborn, 2006.
14. Верещагин 2012: Верещагин, Е. М. Кирилло-Мефодиевское книжное наследие. Межъязыковые, межкультурные, межвременные и междисциплинарные разыскания. С двумя приложениями. Москва, 2012.
15. Верещагин 2018: Верещагин, Е. М. Древнейшая полная славяно-русская Служебная минея за январь: Филологическое исследование и билинеарно-спатическое издание источника. Подгот. Е. М. Верещагин при участии М. А. Пузиной. Москва, 2018.

In memoriam

Албена Георгиева (1954 – 2024)

В началото на февруари ни напусна проф. дфн Албена Георгиева-Ангелова, дългогодишен изследовател на устната фолклорна традиция, на народното християнство и локалната религиозна култура, учен със значими приноси в областта на българската фолклористика и етнология.

Албена Георгиева завършва специалността „Българска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1978 г. Още като студентка проявява интерес към фолклора, включва се в Кръжока по български фолклор „Проф. Иван Шишманов“ и участва в няколко негови експедиции. От 1980 г. до 1983 г. е задочен докторант по български фолклор във Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ с научен ръководител акад. Петър Динеков. През 1987 г. защитава дисертация на тема „Български етиологични легенди. Теоретични проблеми“ и през следващата година постъпва на работа в Института за фолклор (след 2010 г. Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей) при Българската академия на науките. Първата публикувана монография на Албена Георгиева „Етиологичните легенди в българския фолклор“ (1990), преработка на нейната докторска дисертация, е сериозна заявка за теоретично осмисляне на съвременната фолклористична проблематика. В книгата е представен анализ на структурата на етиологичните легенди през техните основни характеристики – време, пространство, персонажи, развитие на повествованието, централното действие-чудо; изясняват се функциите им във фолклорната култура – като знание, като нормативен регулатор и като художествен текст; защитава се възприемането им като функционално твърдени на мита. Свързана с този труд е и съставената колекция от легенди с бележки и коментари към тях „Когато Господ ходеше по земята. 77 легенди с тълкувания“ (1993).

В периода 1989–1996 г. Албена Георгиева е научен сътрудник II – I степен в Секцията по словесен фолклор и старши научен сътрудник II степен (доцент) от 1996 г. В този период нейните научни интереси са фокусирани върху фолклорната неприказна проза, на която посвещава редица статии и студии: за спецификите на различните дялове от българската неприказна проза, за основните жанрови признаци и функции, за характеристиките на междинния жанр „легендарни предания“. Паралелно с изследванията си върху фолклорните разкази Албена Георгиева насочва вниманието си и към раз-

казването като културна дейност и към фигурата на разказвача. Посвещава отделни разработки на автобиографичния разказ, на хумористичната приказка като форма на обучение, на вярата в разкази. Част от публикациите ѝ по тези теми са събрани и издадени в авторския сборник „Разкази и разказване в българския фолклор“ (2000).

Сред теоретичните търсения на Албена Георгиева специално внимание заслужава осмислянето на работата на швейцарския психолог и психиатър Карл Густав Юнг, създателя на аналитичната психология. Идеята на Юнг за обвързаността между колективно несъзнавано и митология според нея разширява представата за фолклора, позволява да се свържат образи и митове от древността с фолклорните образи, персонажи и мотиви, да бъдат разбрани по-пълно техните значения, дълбочина и актуалност. В статиите си „Образи на другостта (колективно несъзнавано – архетип – мит)“, „Сянката на Бога (по мотиви от Сътворението)“, „Сънищата – послания от света на мъртвите“, „Сънищата като ориентир за поведение“ тя едновременно защитава юнгианския подход към фолклора и го прилага убедително в анализа на фолклорни теренни материали. Проблемът за *другостта* и *различието*, за „другия“ и „чуждия“, за преминаването на граници и за пребиваването в различни светове и състояния, заема трайно място в нейните изследвания и е обединяваща тема за следващия публикуван авторски сборник „Образи на другостта в българския фолклор“ (2003). Важна за нея е и темата за женското начало във фолклора, към която се насочва с индивидуалния си изследователски проект „Женско знание и женски роли във фолклора на Балканите“ (1997–1999). През 2001 г. подготвя специален брой на списание „Български фолклор“, озаглавен „Жената и фолклорът“.

Водеща сред научните интереси на Албена Георгиева през следващите години, а навярно и областта на най-значимите нейни приноси, е темата за *религиозното* – като светоглед, вътрешна нагласа и стратегия на поведение, и неговите *фолклорни прояви* – в обредни действия и устни разкази. Дългогодишните си наблюдения върху начина, по който християнската вяра се вписва в локалната фолклорна традиция, тя обобщава в голямата си дисертация „Устни религиозни разкази и локална християнска култура“, за която през 2009 г. ѝ е присъдена научната степен „доктор на филологическите науки“. Изследването представя задълбочен анализ на взаимодействието между християнство и фолклор, на религиозните разкази като универсален посредник в това взаимодействие, на сакралното пространство като място, в което то протича, на поклонничеството като пътуване *отвъд*. Дисертационният труд е преработен впоследствие в монографията „Фолклорни измерения на християнството. Устни разкази и локална религиозност в района на Бачковския манастир „Успение на Пресвета Богородица“ и на Хаджидимовския манастир „Св. Великомъченик Георги Победоносец“ (2012). През 2010 г. Албена Георгиева е избрана за професор в ИЕФЕМ – БАН, и в периода 2010 –

2012 г. ръководи изследователския екип на проекта „Свети места в София и Софийско: наративни традиции и поклоннически практики“, резултатите от който са публикувани в сборника „Свети места в Софийско. Култове, разкази, образи“ (2013) под нейната научна редакция.

През времето на своето научно развитие Албена Георгиева се доказва като отличен теренист и отдаден проучвател на устната фолклорна традиция. Участва в над двадесет национални и международни изследователски проекти, мнозинството от които са основани на регионални теренни проучвания. Самостоятелно или като част от екип е съставител на различни сборници с фолклорни материали: „Миналото през погледа на нашенци. Сборник с фолклорни материали от селата Гърмен, Дъбница, Копривлен и Плетена, Гоцеделчевско“ (2003), „Билките около нас срещу болките в нас. Рецепти от селата Гърмен, Дебрен, Дъбница, Огняново и Рибново, Гоцеделчевско“ (2004), „Българска митология и фолклор. Сборник с фолклорни текстове“ (2006), „Марко К. Цепенков. Фолклорно наследство в 6 тома. Т. 4. Легенди и предания“ (2006), „Коги бил на земи дедо Господ. Деветнайсет български фолклорни легенди“ (2007), „Змей. Змеица. Ламя и хала. Сборник с фолклорни текстове“ (2016) и др. Включва се в екипите за съставяне на „Енциклопедия на българската народна медицина“ (1999, 2013) и „Речник на термините от словесния фолклор. България“ (2013). Нейното задълбочено познаване на словесните традиции е приносно и в научно-приложни инициативи по програми на ЮНЕСКО, като проекта „Живи човешки съкровища. Номенклатура на дейностите“ (2001 – 2002) и изготвянето на мултинационалната кандидатура „Културни практики, свързани с Първи март“ (България, Македония, Молдова и Румъния) за включване в Представителния списък на ЮНЕСКО на нематериалното културно наследство на човечеството (2013 – 2014).

Преподавателската си работа Албена Георгиева започва още през 1978 г., когато е хоноруван асистент по български фолклор към филологическия факултет на ВПИ Шумен и по българска литература през Възраждането във Факултета по славянски филологии на Софийския университет. През следващите десетилетия води десетки основни и специализирани курсове по български фолклор, митология, словесен фолклор, обред и обредна символика, българска етнография, съвременна интерпретация на културното наследство, принципи на теренната работа, детски фолклор и др. Била е гост-преподавател в Югозападния университет „Неофит Рилски“, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, а също и в университетите в Лодз (Полша), Палермо (Италия), Солун (Гърция). Ръководи успешно защитили дипломанти и докторанти.

Албена Георгиева членува в национални и международни научни организации и експертни съвети, сред които са Съюзът на учените в България (1991 – 1999), Съветът за чуждестранна българистика към Управителния съвет на Българската академия на науките (1996 – 2014), Националният

1869

съвет по българистика към Министерството на образованието и науката (1998 – 2000), Bulgarian Studies Association – USA (от 1999) и др. От 2013 г. е включена в състава на редакционната колегия на списание „Българска етнология“. За своята изследователска, преподавателска и популяризаторска работа получава редица награди: Плакет на община Чипровци – за проучване на фолклора от Чипровския регион (2001); Награда на Фондация „Старата България“ за принос в изследването и популяризирането на българската традиционна култура (2009); Грамота от Национална секция на ЦИОФФ (CIOFF – International Council of Organizations of Folklore Festivals and Folk Arts) България – за принос в развитието и популяризирането на фолклорното изкуство на България (2010); Плакет „Разказвачи“ – за принос в развитието на Фестивала на фолклорното слово (2011); Международна награда „Питре-Саломон Марино“ и плакет на Международния център за етноистория и на кметство Палермо – за участие в Европейската програма за преподавателска мобилност „ЕРАЗЪМ“ – Палермо, Италия (2012) и др.

Значителната както по обем, така и с приносите си изследователска, проучвателска, съставителска, преподавателска, експертна и приложна дейност на проф. дфн Албена Георгиева несъмнено ще оставят следа в българската хуманитаристика.

Поклон пред паметта ѝ!

Ангелина Илиева
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей
Българска академия на науките

In memoriam

Магдалена Елчинова (1962 – 2024)

Магдалена Елчинова започва своята научна кариера в Института за фолклор към БАН, днес ИЕФЕМ, с редовна докторантура. Защищава успешно научната степен „доктор“ по специалността фолклористика през 1992 г. от ВАК с докторска дисертация на тема „Смислова и художествена характеристика на българските пословици и поговорки“ с научното ръководство на проф. д-р Стефана Стойкова. През 1998 г. се хабилитира в института с научното звание „старши научен сътрудник II степен“ от ВАК.

Постъпва на работа в НБУ през ноември 2002 г. като доцент по антропология. Тя е дългогодишен ръководител на департамент „Антропология“, член на Академичния съвет на НБУ, на Факултетния съвет на Магистърския факултет на НБУ, участва дейно и в други структури на университета.

През 2018 г. получава звание професор в НБУ въз основа на високо оценена преподавателска дейност, сериозна и задълбочена изследователска работа и многобройни проекти със студентите от програмите към департамент „Антропология“. Нейната монография „Невидимата общност: православните българи в Истанбул“ (НБУ 2017), привлича вниманието на научната общност у нас и получава признание. Този изследователски труд е и част от процедурата за хабилитация ѝ за професор.

В научното си развитие тя преминава и през няколко специализации по антропология в Централноевропейския университет (1998), в Netherlands Institute for Advanced Studies (1999 и 2001–2002 г., Andrew Mellon стипендиант), в University of Illinois at Chicago (2006, Fulbright стипендиант).

М. Елчинова има съществен принос за утвърждаването и развитието на антропологията като университетска дисциплина на бакалавърско и на магистърско ниво с разработването на програми, модули и специализации. По нейна инициатива и с активното ѝ участие се подготвят и публикуват редица поредици от издания на български език, посветени на антропологична проблематика в помощ на студентите и на широк кръг читатели като „Ловци на умове“ и „Значими имена в антропологията“ Основател и активен участник е като автор в научната поредица „Антропологични изследвания“, която се превръща в поле на споделяне на идеи от изследователската дейност на антрополози, етнологични и фолклористи в България, както и на изследователи и преподаватели от европейски университети.

Изследователската и преподавателската ѝ работа се пресичат във важни проблеми на съвременността като миграционните процеси, границите и тяхното трансформиране, политики на идентичност, религиозното в разнообразен контекст и неговата динамика, теоретичните предизвикателства пред теренното изследване в антропологията и др. Затова инициира и множество изследователски проекти с участието на студенти в работа в чужда социална и културна среда, финансирани от НБУ, с цел обучение в теренно изследване в реална среда (в Турция, Гърция, Северна Македония, Белгия, Холандия).

В програмите по антропология в НБУ М. Елчинова води основни курсове като „История на антропологията“, „Родство и родствени системи“, „Ритуал и общество“, „Антропология на религията“, „Приложна антропология“, „Теренна антропология“, „Съвременни миграционни процеси“ и др. Преподава в различни бакалавърски програми в университета на български и на английски езици.

Гост лектор е по програма „Еразъм“ в редица европейски университети, както и в други университетите – в Пилзен (2003), в Университета на Илинойс в Чикаго, „Джордж Мейсън“ в САЩ (2006), „Окан“ в Истанбул (2011), Копенхаген (2012), Техническият университет „Йълдъз“ в Истанбул, в Рейкявик (2013) и др.

Съорганизатор е на две международни интензивни програми по „Еразъм“ – MOBILE в Сопот, Полша (организатор от българска страна, 2009–2012) и „Храна и културна идентичност“, Созопол (ръководител, 2012), в които взимат участие десетки студенти от НБУ.

Интересът ѝ към развитието на програмите по антропология я насочва и към изследване на университетски образователни програми по антропология и етнология в съпоставителен контекст. Тя ръководи два проекта, свързани с развитието на преподаването по антропология в НБУ и България: *Academic Fellowship Program*, финансиран по HESP от Институт „Отворено общество“ – Будапеща (2005–2008) и *Curriculum Development: Anthropology in Bulgaria and R Macedonia in the post-socialist period (1995–2005)*, финансиран от Централноевропейския университет, Будапеща (2006–2007).

Проф. д-р М. Елчинова е утвърден изследовател в областта на антропологията, автор на многобройни публикации в национални и международни реферирани списания и томове: автор на 1 монография, съставител (самостоятелно или в съавторство) на множество сборници и тематични книжки, автор на над 35 излезли от печат статии на български, английски, френски и турски език. Общият брой на над 60 цитирания са регистрирани в *Google scholar citations* и *Research Gate*.

Изследователските интереси на проф. д-р М. Елчинова в последните години са съсредоточени в областта на етническите общности и националните политики, миграцията и изследването на границата. Тя участва в редица на-

ционални и международни изследователски проекти като ръководител или член на екипа. Теренната ѝ работа се осъществява в България, Турция, Гърция, Северна Македония и САЩ.

Проф. д-р М. Елчинова работи активно и в международен план. Членува в международните професионални организации на антрополози, етнологии и фолклористи като SIEF (*Международно общество за етнология и фолклористика*), IUAES (*Световна организация за антропология и етнология*), NIAS Fellows Association и EASA (*Европейска асоциация по социална антропология*). В последната, най-голямата асоциация на антрополозите в Европа, е сред учредителите на Мрежата на европеистите. От 2002 г. е съорганизатор на доброволен принцип на мрежа „Култура“ към *European Social Science History Conference*. В рамките на тази и на други големи международни конференции е организатор и водещ на многобройни сесии и панели.

Нейната научна експертиза е високо ценена и търсена. Тя е член на множество научни комисии за присъждане на научни степени и научни звания, за защита на докторска степен. Реферирала е анонимно статии за международните списания *History Research*, *Sociology Study*, *Southeastern Europe*, *Revija za sociologiju* и *Българска етнология*. Рецензент е на научни проекти към Българо-американската комисия за академичен обмен *Fulbright, Institute for Advanced Studies at the Netherland's Academy of Sciences* (NIAS), БАН и др. Лектор е във *Fulbright International Summer Institute*, организиран от Българо-американската комисия за академичен обмен през 2003–2012 г.

Проф. д-р Магдалена Елчинова има сериозен принос в развитието на програмите по антропология в НБУ, в развитието на социалните науки за човека в България като изследване, представяне на научни резултати и тяхното популяризиране, както и тяхното припознаване от международната научна общност.

Поклон пред светлата ѝ памет!

Ирена Бокова
Нов български университет

ОТЗИВИ

Балканските култури. Диалог, трансфер, метаморфози. София: Институт за балканистика с Център по тракология – Българска академия на науките, 2023, 319 стр. ISBN 978-619-7179-38-5.

Интердисциплинарният научен сборник „Балканските култури. Диалог, трансфер, метаморфози“ включва петнадесет статии, организирани в пет тематични дяла. В предговора на Орлин Събев накратко са формулирани някои мисли, които не само аргументират структурата на сборника, но поставят редица интересни теми за разсъждение, измежду които ще си позволя да цитирам съмнението на съставителя: „остава дискуссионен въпросът дали е съществувало и дали може да се говори и днес за общо, единно и специфично балканско културно пространство. Проучването на тези пространства изисква прилагането на комплексен научен подход и съчетаване на различни дялове на научното познание: лингвистика, литературознание, история, история на изкуството, кинознание, театрознание и пр.“ (с. 11).

В първия раздел под заглавие „Култура и религия: трансмисия и поетика“ са поместени три текста, посветени на различни аспекти и проявления на светостта в средновековната църковна литература на южните славяни. Студията на Мария Йовчева и Мая Петрова-Танева под заглавие „Света Голиндуха, наречена Мария – една слабо известна персийска мъченица на Балканите“ (с. 17–80) съдържа подробен обзор на изворите за византийския култ към светицата, както и на онези житийни и химнографски текстове за нея, които са се отразили в славянската агиографска традиция. Сред многобройните научни приноси на статията специално отбелязване заслужават: (1) хипотезата на авторките, че преводът на „Пространното мъчение на св. Голиндуха“ от Евстратий, познат само по руски преписи от XV–XVI в., е бил осъществен през X в. в Източна България, и (2) подробните наблюдения върху службата на мъченицата, преведена на старобългарски през XIII в. и позната по два български преписа от XIII–XIV в., въз основа на които текстът на службата е публикуван в Приложение 2 към статията. В същия раздел са поместени още две съдържателни статии със славистична и старобългаристична насоченост: „Житието на св. Дросида (ВНГ 2119Е)

в две южнославянски версии“ (с. 81–115) от Лора Тасева и „Светец, вкус, аромат или за два аспекта на сензорната образност в синаксарните стихове“ (с. 116–138) от Е. Дикова. Новите акценти, които внасят в историята на текстовете и тяхната специфика, могат да бъдат определени като високоприносни в съвременната медиевистика.

Вторият раздел включва три текста, удачно обединени под надслов „Култура и рецепция: традиция и модерност“: „В диалогичните пространства на гръцкия модернизъм“ (с. 139–153) от Фотини Янис Хриस्ताкуди-Константиниду; „Фотос Политис или античната драма на сцената на Националния театър на Гърция през първата половина на XX в.: между традицията и модерността“ (с. 154–174) от Ваня Л. Станчева; „Румънски, български и френски романисти за съвместното творчество (20–30-те години на XX в.)“ (с. 175–190) от Р. Станчева.

В третият раздел „Култура и дипломация: наследство и конюнктура“ са обединени следните статии: „Сравнителна характеристика на балканските народи според Константин Леонтиев“ (с. 191–203) от Юлия Златкова; „Османското книжовно наследство в културната политика на Княжество България, Русия и Османската империя (1878–1918)“ (с. 204–221) от Орлин Събев; „Потушаването на „Бунтът на робите“: българо-турските дипломатически отношения и забраната на един филм (1933 г.)“ (с. 222–238) от Дженгиз Йолджу. Тук трябва да изтъкна, че статиите на колегите Орлин Събев и Дженгиз Йолджу съдържат оригинални и ценни приноси към историята на българо-турското културно и политическо общуване в края на XIX и през първите десетилетия на XX в.

В четвъртия раздел на сборника „Култура и идентичност: контакти и влияния“ са обединени следните текстове: „Специфики на бекташизма в Албания, ролята му в културно-исторически план и като инструмент за формиране на албанската национална идентичност през XIX и XX век“ (с. 239–248) от Славея Неделчева; „Балканските метаморфози в романа на Пънар Кюр „Жена за обесване““ (с. 249–261) от Семра Ахмед; „Весна Парун“ и нейният онтологичен маршрут в България“ (с. 262–278) от Антоанета Балчева

Петият раздел „Култура и криза: поколения и преход“ включва: „Между политиката и културата: сръбският интелектуален дискурс за Косово“ (с. 279–294) от Марияна Стамова; „Българският театър – криза на прехода (невербалните театрални форми)“ (с. 295–310) от Янита Кирова; „Метаморфози на балканското изгубено/намерено филмово поколение (Надежда Косева и Ясмил Збанич)“ (с. 311–319) от Петя Александрова.

Прави впечатление, че калейдоскопичната структура на сборника е добре промислена и дава възможност на читателя да добие още при пръв прочит на съдържанието добра представа за тематичните полета, към които

принадлежат поместените в него текстове. На пръв поглед доста разнородни, петнадесетте статии отвеждат към различни аспекти на балканските култури от Средновековието до наши дни и изграждат една пъстра мозайка от теми, образи и идеи, които поставят редица въпроси и съществено разширяват хоризонта на представите ни в съзвучие със заложената от съставителите в заглавието на тома трихотомия „диалог – трансфер – метаморфози“.

Ангел Николов
Исторически факултет
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Екатерина Дикова. Ритъм и наратив. Календарните двустихия на Христофор Митиленски и техните южнославянски преводи. София: Институт за балканистика с Център по тракология – БАН, 2023, 528 с. ISBN 978-619-7179-42-2.

Книгата е в най-добрия смисъл на думата нетрадиционна за палеославистиката: не толкова заради обекта на изследване, който все пак през последните десетилетия привлича вниманието на български (Г. Петков, М. Спасова, Л. Тасева), италиански (L. R. Cresci, L. Skomorochova Venturini, A. Delponte) и литовски (M. Chistyakova) учени, колкото заради ракурса към него и приложената методика. В нея могат да се обособят два основни раздела – изследване (с. 9–176) и издание, плюс азбучен показалец на паметите (с. 177–523), а подробното резюме на английски дава представа за съдържанието и на учените, които не четат български (с. 524–526).

В уводната част (с. 9–20) авторката запознава читателя със същността на изследвания обект – календарните стихове на константинополския ерудит Христофор Митиленски (ок. 1000 – 1050 г.), посветени на честваните от църквата светци или събития. Скоро след създаването им – вероятно през XII в. – те биват интегрирани в Маврикиевата разновидност на византийския Синаксар, получила заради тях названието Стишен синаксар. Чрез неговите два превода, известни като Стишен пролог, стиховете навлизат в книжнината на балканските славяни през XIV в. Макар българският превод, за разлика от сръбския, да получава много широко разпространение, вкл. сред източните славяни, Е. Дикова методологически обоснова се ограничава в южнославянската традиция, като балансирано подбира ръкописните свидетели за българския превод, а тези за сръбския привлича изчерпателно. Използваните славянски и гръцки извори – издания и ръкописи – са представени в уводната част, където е направен и преглед на досегашните проучвания на този поетичен цикъл.

Първата глава на изследването „Основни характеристики на оригинала“ (с. 21–41) запознава читателя с историческия развой на византийската епиграма – жанра, към който принадлежи ямбичният календар на Христофор Митиленски, открити са характеристиките на византийския дванадесетосричник – брой срички, позиция на цезурата, визуална прозодичност, реторични ритмоопределители. Наситеното с умело дозирана информация изложение разкрива не само отличната библиографска осведоменост на авторката, но и уменията ѝ да осмисля концептуално сложната многоезична литература по въпроса и да я представя в достъпна форма.

Втората глава, озаглавена „Форма, метър, ритъм“ (с. 42–81), се фокусира върху слабо проучени особености на непесенната поезия в региона на

1869

Slavia orthodoxa. Наблюденията са обективирани чрез прилагане на статистически методи за анализ, които сами по себе си представляват новаторство в това научно поле. Последователно се анализират формалните особености на епиграмата: двустишията като основен градивен елемент, броят срички, цезурирането, удареността, визуалната прозодия, реторичните ритмоопределители, а също и верижният принцип на свързване – една характерна черта на календарния цикъл на Христофор Митиленски, незабелязана от досегашните изследователи. Е. Дикова разглежда присъствието на тези структурни компоненти първо във византийския оригинал, а след това и в двата славянски превода. Количествените данни са подкрепени навсякъде с конкретни примери, а подразделите завършват с добре обосновани обобщения как и доколко заложените в оригинала ритмизиращи средства са пресъздадени в целевите текстове.

Различна гледна точка предлага третата глава „Компресиран наратив“ (с. 82–140). Тук се разискват четири особености на поетиката, които са типични за календарните стихове на византийския автор: адноминация (игра с имената на светците на фонетично, семантично или етимологично равнище), интертекстуалност (библейски цитати или препратки най-често към библейски и антични персонажи или сюжети), сензорна образност (засилване на емоционалното въздействие чрез споменаване на цветове, вкусове, миризми, тактилни възприятия), енигма (иносказателни формулировки, които носят кодирана информация за събитието и изискват интелектуално съучастие от страна на възприемателя). Дикова илюстрира с богат материал разглежданите особености и проследява във всеки от примерите трансформацията на оригиналното послание в двата южнославянски превода, а анализите ѝ се отличават с проникновеност и ерудиция. Привлеченият материал като цяло дава сериозни основания за заключението, че южнославянските книжовници успяват да предадат отделните поетически похвати, а при невъзможност – да ги компенсират. Би било добре обаче, ако редом с многобройните примери за успешно предаване на поетическите похвати от оригинала в преводите бяха представени и такива, когато това не се е случило, а също и някакви данни за честотата на едните и другите.

В заключението към изследването (с. 141–149) Е. Дикова предлага, от една страна, обобщения на резултатите от извършените наблюдения относно двете главни жанрови характеристики на оригиналните календарни двустишия – версификационната система и компресирания наратив като основен елемент на поетиката – и тяхното пресъздаване в двата южнославянски превода, които добавят ценни нови знания за византийската епиграма и нейната рецепция в българска и сръбска среда. От друга страна, тя осмисля мястото на творбата на константинополския поет в развоя на византийската непесенна поезия като своеобразно съчетаване на агиографско-хеортологичния ракурс с ритмиката и лаконичността на епиграмата, а също и ролята ѝ в обогатяването на литературните хоризонти на балканските славяни.

Вторият дял на книгата (с. 177–474) съдържа паралелно издание на календарните стихове за лятното полугодие (месеците от март до август). Гръцките двустишия са издирени по няколко печатни издания и допълнени по парижкия ръкопис Coisl. 223, за българския превод са използвани шест ръкописа от XIV в., а за сръбския – трите известни преписа за тези месеци, датирани от края на XIV до XVI в. Изпълнено професионално и прецизно, изданието не само въвежда в научен оборот непубликуваните до момента сръбски стихове, но и създава ценна основа за всякакви по-нататъшни проучвания на този поетичен цикъл и неговите славянски версии. От името на колегията изразявам надежда, че Дикова в обозримо време ще публикува по същия начин и стиховете за зимното полугодие.

Полезен справочник за хеортолози, а и изобщо за медиевисти, е Азбучният показалец на паметите със стихове (с. 475–523). Обемният списък на цитирана литература (с. 152–176), в който по-голям дял съставят чуждозичните заглавия, свидетелства за библиографската осведоменост на изследователката, а за научната ѝ коректност говорят десетките бележки с благодарност към колеги за устни консултации и споделени идеи.

В заключение мога да обобщя, че книгата на Е. Дикова е безспорен принос в палеославистиката, който не само разширява и задълбочава познанията за византийско-славянските книжовни контакти през четиринайстото столетие, но и обогатява методологическия инструментариум за тяхното изследване. Монографията отговаря на най-високите научни стандарти и заслужава да достигне и до медиевисти, за които *Bulgaria sunt, non leguntur*.

Лора Тасева
Институт за балканистика с Център по тракология
Българска академия на науките

Деница Петрова. Историческите съчинения в българската книжнина края на XV–XVIII век). София: Българска академия на науките, Институт за исторически изследвания, 2023, 501 с. ISBN 978-954-2903-72-7.

Монографичното съчинение на д-р Деница Петрова представлява ценен обзор на историческата книжнина от един много важен преходен период за българската история, отнасящ се към Късните средни векове и подготвящ прехода към Новото време и Възраждането на българите. Историческите съчинения през XV–XVIII в. – кратки хроники, летописни бележки, исторически разкази – имат определена специфика както като съвкупност от текстови варианти (заемки, интерпретации), така и като литературни и исторически характеристики. Темата за общите тенденции в историческото мислене на границата между двете епохи до сега не е разработвана в този аспект. Така книгата се характеризира с широта на проблемното поле, като изворовите свидетелства са от 77 кирилски ръкописа, изброени с минимума от кодикологически данни, резюме на съдържанието и цитирана литература. Голяма част от изворите са използвани *de visu* (които се съхраняват в български библиотеки и архиви), а друга част – от фоторепродукции и дигитални копия. Границите на периода са условни (както авторката отбелязва), а материалът от ръкописната традиция е многопластов и разноречив, но тя е успяла да го обхване. В труда намират място летописни съчинения, които са ни познати от трудовете на редица изследователи, сред които Б. Ст. Ангелов заема първо място; материалът в друг обем намира място в дисертацията на Трифон Банков „Историческата тема в средновековната българска литература (Време, история, историческо съзнание)“, защитена през 1985 г и останала непубликувана, но също така са присъединени някои извори, които едва напоследък бяха въведени в научно обращение.

Класификацията и представянето на запазените текстове (в първа и втора глава) дава задълбочена представа за голямото жанрово разнообразие и творчески потенциал на българските книжовници, работили в различни книжовни центрове от онова време, смятано все още по инерция за „тъмни векове“ в историческото развитие на българския народ. Първата глава обхваща освен кратките хроники, родослови и разкази – и разнообразни извънтекстови добавки, част от които имат вид и обем на кратки хроники. Бележките в голямата си част представляват кратки летописи – например кратък летопис от XVI в. в ръкопис № 180 от сбирката на НБКМ, както и редица летописни бележки от XVIII в.: на Йосиф Брадати (преписани по-късно от Янкул Хрелбовски); на поп Тодор Врачански; на Маню Калпакчи, на Обретен Ганюв, на

поп Петър от с. Мирково, на поп Методий Драгинов (издадени от Ст. Захари-ев) и др. Несъмнен интерес представляват два късни паметника от началото на XIX в. с елементи на исторически разказ – Беловския летописен разказ и Баткунския летописен разказ. Съвкупността от обхванатия изворов материал показва добре обема и характера на късносредновековната и предвъзрожденска историопис. В края на тази глава Д. Петрова е направила характеристика на ръкописите, в които се поместват кратки летописни съчинения – предимно сборници със смесено съдържание или дамаскини, като подчертава, че включването им представлява неотделима част от репертоара на сборниците.

Втората глава на дисертационния труд е под заглавие „Съчинения“ и се състои от четири подглави съобразно типичните жанрови форми на текстовете, разделени от своя страна на подчасти. Целта на изследването е да се установи произхода им, структурата и какви източници използват книжовниците при тяхното съставяне. На първо място са разгледани кратките хроники – най-популярната форма през XVI–XVII в., включвана в състава на сборниците със смесено съдържание. Съществено значение има анализът на историческите сведения и техния произход във втората част на Висарионовия, Сарандапорския и Беляковския летописи, тъй като те се отнасят до епохата на османското владичество. Вниманието привлича Сарандапорския летопис, в който са включени добавки, посветени на покръстването на българите и русите, характерни и за по-ранния паметник „Повест полезна за латините“. Източник на тези кратки разкази (както изтъква авторката) е извлечение от българския превод на хрониката на Йоан Зонара, направен през XIV в. По отношение на Беляковския летопис (в ръкопис № 309, НБКМ) и неговият апограф (ръкопис № 17 от сбирката на ЦВСП „Ив. Дуйчев“) са направени верни наблюдения, като той е отнесен към отделно разклонение от архетипа на Сарандапорския и Висарионовия летопис.

Сред разказите с историческо съдържание, разгледани в труда се открояват: Разказ за учредяването на Българската и Сръбската патриархии, Разказ за нападенията върху Цариград, Разказ за превземането на Цариград от турците, Разказ за покръстването на русите и Разказ за цар Александър (последните два от сборника на поп Пунчо, № 693 НБКМ от 1796 г.). Тук отново сме свидетели на щателно издирване на изворите и добре структурирано поднасяне на историята на текста. Съдържанието на разказите, свързано с отминали събития, добре илюстрира насоките в интересите на читателската аудитория и съответно – на книжовниците.

Отделно внимание заслужава компендиумът със сведения за историческите личности и събития (трета и четвърта глава), споменати – бегло или по-подробно – във включените в корпуса на Д. Петрова съчинения. Предпочетеният от нея типологичен принцип за подредба на материала не само ще улесни ползването на компендиума от широк кръг специалисти в областта на

хуманитарните науки, но е и белег за вече достигната научноизследователска зрелост.

Третата глава „Събития и личности“ е разделена на няколко подглави в съответствие с хронологическата подредба – времето преди османското нашествие и след него – докъм началото на XVIII в. Авторката е пристъпила към разбор на съдържанието по отношение на историческите събития и тяхната оценка, като уместно акцентира върху отразяването на важни за паметта на християнина опорни точки: вселенските събори, покръстването на българите и на русите, основаването на българската и на сръбската патриаршия и др. При отсъствието на държавност в късносредновековния период религиозната принадлежност и история се поставят над историята на царството и на народността. По сполучлив начин е сумирана характеристиката на владетелите – османските султани, балканските и западните владетели, както и свързаната с тази характеристика оценка на династията Неманичи, които заемат централно място в сръбските извори. Отразяват се също така някои по-важни моменти от външната и вътрешната политика на османските султани. Важно е наблюдението, че в течение на разглеждания период все повече намира място местната история, значението на някои локални събития и личности, като оценъчността се засилва към края на XVII – началото на XVIII в., несъмнен признак на новото време.

Четвъртата глава под заглавие „Знания за *свои* и *други*“ проследява измененията, които настъпват в столетията от края на XV докъм началото на XVIII в. във възприемането на „чуждия“. Тази епоха се отличава със значително по-разширен кръгзор на жителите по българските земи и това се отразява в текстовете. Преплитането на различни фактори – политически, военни, икономически, конфесионални и др. дава една разнообразна картина, която е обрисувана коректно от авторката.

Приносните моменти в монографичното съчинение на Д. Петрова се откриват не само в пълнотата на събрания и коректно представен изворов материал, но и в новите насоки в анализа, който се отнася до вътрешните, чисто литературни връзки между отделните жанрове на историописа от разглеждания период. Хвърлена е светлина и върху взаимоотношението между български и византийски текстове от един и същи разред.

Несъмнено голям интерес за изследователите (и също база за по-нататъшни проучвателски усилия) представлява възможността за „нов прочит“ на българската възрожденска историография през призмата на създаденото от предходните поколения книжовници, а също така и ретроспективното изучаване на средновековната българска литература. Последното според мен е дори по-важно от погледа напред във времето, защото, ако за Възраждането и имената, и съчиненията, и чуждестранните паралели са някак си по-обилни и даващи по-здрави опори на изследователя, то Българското средновеко-

вие е печално известно със своята оскъдица на книжовни съчинения изобщо, да не говорим за творби в историческия жанр – една енигма от българското минало, за разрешаването на която немалко български учени посветиха своите усилия, без да постигнат категорични резултати.

Не на последно място (макар и разположени в края на книгата) заслужава да бъдат споменати включените таблици с текстологична съпоставка на анализирания текстове и два неиздавани досега преписа от важни историографски извори от епохата, представени с присъщата на Д. Петрова историко-филологическа прецизност. Ръкописът завършва, както може да се очаква, със списъци на съкращенията и на използваната литература, както и с показалци на личните и на географските имена. С други думи монографичното изследване разполага с всички необходими за подобен научен труд справочни реквизити, за да заеме полагащото му се място в българската историопис от началото на третото десетилетие на ХХІ в.

Илия Г. Илиев
Институт за исторически изследвания
Българска академия на науките

Татяна Иванова. „Страшният съд“ в монументалната живопис на Българското възрождение – XVIII – XIX век. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2023, 471 с. ISBN 978-954-07-5886-2.

Познавам Татяна Иванова от времето, в което тя бе в началото на своите проучвания по тази колкото важна, толкова и интересна тема. Днес нейният дисертационен труд е не само успешно защитен (2014 г.), а и публикуван и може да бъде използван както в научноизследователската дейност, така и в учебните занимания, но това, което ми прави основно впечатление, е мащаба на това изследване, задълбочения ѝ подход към основния обект на проучването.

Книгата на Татяна Иванова, както става ясно от самото заглавие, е посветена на изображенията на Страшният съд в монументалната живопис от XVIII–XIX в., проблем, разглеждан в не една публикация, но до момента останал без цялостна интерпретация. В книгата си авторката пристъпва към него от много далеч, като използва както извори, така и богословски и изкуствоведски текстове на различни езици, което освен приносите по темата прави книгата и ценно справочно издание.

Структурата на изследването е класическа. Още от краткия предговор тя ни въвежда в темата на изследването и ни подготвя какво да очакваме от книгата. Интересен, задълбочен и много добре структуриран е литературният обзор, в който внимателно са анализирани изследванията от XIX в. до края на първата декада на XXI в. Именно от този обзор става напълно ясно колко малко внимание е отделяно през годините на паметниците от възрожденската епоха. Новите иконографски типове следват необходимостта да са различни от поствизантийските, поставят други въпроси, на които авторката търси отговори. Новите иконографски типове и теологичното им значение са основната методика в изследването на Страшният съд в българската живопис от XVIII–XIX в. Надявам се, че Т. Иванова ще продължи изследванията си с нов труд върху художествените и естетическите аспекти на композицията.

Монографичното изследване е организирано в три глави. Първата глава, озаглавена *Подстъпи към темата*, е разделена на няколко части. Първата е свързана с легендата за покръстването на българите по времето на княз Борис-Михаил (828–907) под влияние на едно изображение на Страшния съд. Във втората част на първа глава внимателно са разгледани въпросите около православната есхатология, свързана със Страшния съд. В третата част е направен обзор на промените в иконографията на композицията във вековете от IV до XVIII в. Съдържанието на тази глава е отправна точка към анализа в следващите глави.

Във втора глава, озаглавена *Страшният съд в монументалната живопис на Българското възраждане. Първообрази – иконография – паметници* Татяна Иванова разглежда особеностите и спецификите на контекста на Българското възраждане. Проследява се пътя, по който иконографските модели пристигат по нашите земи и стават част от репертоара на зографите от различните художествени центрове. Основно внимание е отделено на Самоковския художествен център, а след това и на Тревненския и Банския художествени центрове, както и на някои отделни зографи, които работят самостоятелно. Изложението е разделено на две части – в първата част са разгледани паметниците, създадени от представители на фамилии зографи от големите художествени центрове, а във втората – наследството на късновъзрожденските нешколувани зографи. Тази глава не изчерпва темата, а това не е и възможно, защото редица паметници по нашите земи остават непроучени, но задълбоченият анализ на тези, които са включени, дава възможност за категорични изводи и заключения, които авторката убедително прави. Бъдещата поява на нови неизвестни към момента композиции по-скоро би допълнила и потвърдила направените от Татяна Иванова изводи, въпреки че от последното поколение зографи от ново време може да се очакват изненади.

Третата и може би основна глава е озаглавена *Възрожденска иконография на Страшния съд. Иконология* и е разделена на няколко теми. Въз основа на примерите от предната глава, на изворите от Свещеното писание, химнографията, агиографията, апокрифните текстове, както и на внимателно проучената научна литература, авторката тълкува логиката на всеки един детайл в композицията Страшния съд и успешно осъществява иконологичен анализ на всички елементи. В първата част на трета глава тя разглежда компонентите, които символизират отделните моменти от Божия план за спасението на човека след грехопадението – от Иисус Христос – Праведен съдия до Психостасията (Мерило Праведно). В другите две части от третата глава авторката разглежда всеки един иконографски елемент първо в *Праведното дясно*, а след това и в *Греховното ляво*. В края на всяка част има кратко обобщение, което помага на читателя да се ориентира в образите, изворите, богословското съдържание и пр.

В трета глава Т. Иванова е добавила екскурс, свързан с едно необичайно изображение от Раковишкия манастир, което няма аналог. Иванова изказва подкрепена с аргументи хипотеза, че Иисус Христос от композицията Страшният съд в манастирския храм е изобразен като *Христос – Премъдрост божия*. Тъй като за тази хипотеза няма достатъчно паралели, авторката, следвайки изискванията на научната коректност я отделя като екскурс.

Монографията завършва с кратко обобщение на направените изводи и заключение за постигнатите резултати.

Качествените научни резултати в едно научно съчинение не могат да бъдат достигнати с еднопланов подход, затова и Татяна Иванова използва

интердисциплинарни методи. В нейното изследване се съчетават и допълват иконографският и иконологичният метод (като основни), историко-генетичният метод, сравнителният историко-критичен метод, аналитичният и синтетичният, биографичният и др. Основният поглед е теологичен, а образният език на Свещеното писание е разгледан през принципите на библейската херменевтика.

При подготовката на изследването Татяна Иванова е използвала и цитирала близо 500 монографии, статии, извори, справочни и електронни издания. След защитата на дисертацията през 2014 г. до нейното публикуване през 2023 г. са излезли от печат няколко изследвания, които не биха променили съдържанието на текста. Най-значимото сред тях е книгата за стенописите в главната църква на Рилския манастир на Александър Кулумджиев (2015), излязла непосредствено след защитата, която е отразена в монографията.

Изданието е съпроводено с албумна част, в която има повече от 300 изображения, върху които се базира изследването и тезата на авторката. По-голямата част от илюстрациите са авторски, което е още едно положително обстоятелство – тя е обходила и документирала както публикуваните, така и няколко непубликувани паметника в монографията.

Трябва да призная, че когато получих книгата и я разлистих, забелязах множество таблици, както в обзора на литературата, така и в първата глава и бях доста скептичен, кому е необходимо това в едно подобно изследване. Когато изчетох текста вече бях на друго мнение. С присъщата за реставратора прецизност авторката максимално е улеснила читателите и изследователите, чрез включването на таблиците и графиките в своето съчинение.

Книгата на Татяна Иванова „*Страшният съд*“ в монументалната живопис от през XVIII–XIX в. представлява ценно изследване, което ще бъде от полза за широк кръг изследователи в сферата на богословието, изкуствознанието и целия хуманитарен спектър. Макар да разглежда сложна материя тя е написала тази монография с един лек и разбираем за четене език, което прави книгата подходяща и за по-широка аудитория.

Надявам се, че Татяна Иванова ще продължи и в бъдеще да работи със същата страст и прецизност, както и че това нейно проучване е само началото на поредица от изследвания и на една дълга и успешна академична кариера, за каквато е направена недвусмислена заявка чрез тази книга.

Владимир Димитров
Нов български университет

Магдалена Абаджиева. Книжнината на българите католици от XIX век и банатската книжнина. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2024, 167 стр., ISBN 978-619-245-402-9, ISBN 978-619-245-403-6 (e-book)

Монографията на Магдалена Абаджиева е първото изследване, в което се търсят връзки между книжнината на българите католици от Южна България и българите в Банат на базата на графико-правописен и лексикален анализ. Въз основа на свидетелствата се изтъква приемствеността и смяната на функцията на книжнината от строго религиозна в средата на католиците в Пловдивско – в крепител на националното самосъзнание у откъсналите се след Чипровското въстание от 1688 г. българи в Банат.

Трудът е резултат от изпълнението на проекта „Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ при Министерството на образованието и науката на Република България (договор № КП-06-Н70/1). Темата е основна за научните изследвания на авторката, като в монографията обобщава и разширява спектъра на наблюдение. В последните години този дял на българската литература промени границите си след откриването и публикуването на някои непознати до момента източници. Целта на проучването е да свърже развоя на българския език в средата на българите католици с книжовната дейност на банатските българи, създадена на специфичната книжовна норма на основа на банатския български говор. Преразглежда периодизацията на католическия дял от българската литература, като стремежът е да се подчертаят основните белези, които говорят за устойчива книжовна практика, свързана с правописа и лексиката.

Монографията се състои от увод, осем глави и заключение.

В увода са представени темата, задачите и целите на изследването. Хипотезите, които авторката залага в началото и доказва до края са следните:

- Съществува лексикален пласт, който остава устойчив и който свързва банатската книжнина с католическата книжнина от южните български земи.

- Този лексикален пласт принадлежи предимно към битовата и християнската лексика и е свързан, от една страна, с общите чуждоезикови западни влияния, а от друга – с общите корени на банатския и павликянския говор, които изхождат от семейството на рупските говори.

- Съществуват общи характеристики в правописа, които могат да докажат, че при съставянето на „Правописанието“ на Йозу Рил, издадено през 1866 г. в Банат, са ползвани книжовни паметници, писани за българите католици от южните български земи.

1869

● Банатската книжнина продължава линията за доближаване на религиозните текстове на българите католици към говоримия език, заложена още през втората половина на XVIII век.

● С оглед на историята на българския език банатската книжнина пази старинна лексика от домашен произход, която се открива още в старобългарската книжнина.

В първа глава „Изследвания върху книжнината на българите католици“ М. Абаджиева прави обстоен преглед на проучванията на книжнината на българите католици от XVII–XIX в. според хронологията на публикуването им. Началото на изследванията е поставено от Любомир Милетич (1863–1937), а последващите насоки са определени и от динамичния контекст на последните години, когато се появяват нови книжовни паметници, които разширяват обсега на бъдещите проучвания. Както изследователката подчертава още в увода: „миналото не е в застой, а е готово във всеки един момент да ни покаже още частица от същността си“. Извежда основните трудове, на които се опира в проучванията си, и в описва състоянието на терминологията до момента.

Относно периодизацията на книжнината на българите католици във втора глава тя представя използваните критерии – според жанровите особености, според регионалната принадлежност, спрямо езиковите характеристики. Извежда неразглеждана досега от изследователите отличителна черта – ръкописната форма на съдържание с преобладаващи сборници за индивидуален прочит, снабдени с предисловия към конкретния читател.

Сравняването на материал от сборници с предисловия е представено в трета глава. Разглеждат се в детайли чрез таблици и цитиране сборникът на Петър Ковачев Царски от 1779 г., ръкописът на Андреа Канова от 1845 г., молитвеникът на отец Бенвенуто от Витербо от средата на XIX в. и ръкопис НБКМ 1309, който е един от малкото запазени с кирилска графика.

М. Абаджиева посвещава отделна част на явлението, което според нея се преплита религиозната вяра и всекидневния живот на българина католик през XIX в. Две са ръкописните книги, на които спира вниманието си – ръкопис 1308 от НБКМ от 1828 г. и Нотариалната книга на отец Едуардо. Основната им характеристика е, че утвърждават латиницата като основна графика не само при религиозните текстове, но и за нуждите на делничния живот. Влиянието на свещениците италианци и тяхната просветителска мисия е една от посоките за бъдещи проучвания на базата на непознати до този момент източници, които все още са в частни колекции и не са предоставени напълно за ползване от учените.

Обширен езиковедски материал е анализиран в главата „Графико-правописен анализ с оглед на установяването на писмена традиция в книжнината на българите католици през XIX век“. За целта се ексцерпира лексика от посочените ръкописни сборници. В тази част на изследването авторката

надгражда предишните си трудове и променя мнението си въз основа на новия материал. В дисертацията си „Павликянската книжнина от XVIII век в историята на българския език“, защитена през 2017 г., М. Абаджиева развива тезата, че в правописната система, установена от Петър Ковачев Царски се наблюдава италианско и хърватско влияние, като първото е силно изразено, докато второто е ограничено единствено до използването на графемата *x* за означаване на звука *ж*. Изводът след направения анализ в монографията е, че двата езика са свързани преди да достигнат до нашите земи. Сравняват се различни правила за изписване на звуковете, отразени в писмените паметници, което води до обобщението, че „има основание да се говори за правописна традиция в книжнината на българите католици, която се утвърждава след втората половина на XVIII век. Тази традиция застава в основите на опита да се изгради книжовна норма, основана върху латинската графика“ (с.67).

Новаторски елемент на монографията се съдържа в глава VI „Графико-правописната система на Яко Яковски и банатската книжовна норма“. Значително по-усложнените филологически търсения и разбирането за книжовност, стремежът към установени правила, които предлага Яковски, довеждат авторката на изследването до извода, че „самото противопоставяне вехт – български език говори не само за опит да се запознаят читателите с кирилската графика, а за целево търсене на връзки в областта на правописа и езика между православната книжнина, представена от традиционната за XIX век кирилска графика, и книжнината на българите католици, основана на народен език с латиница. Като текстове на „български език“ са определени тези, написани на народен език с латиница, което отхвърля възможното твърдение, че може да става въпрос за опит за утвърждаване на кирилицата сред българите католици към онзи исторически момент“ (с. 76). Приликите с правописа на Йозу Рил са доказани с богат фонетичен и лексикален материал. Тенденцията, която изследователката забелязва в развитието на езика в книжовните паметници, откроява следното развитие – ако в началото текстовете преодоляват диалектните различия без да ги отразяват графически, то през следващия етап се навлиза в значително усложняване на графиката и все повече засилване на вниманието върху фонетичните особености. Именно тази фаза на развитие се пренася сред банатските българи и „Правописанието“ на Рил е силно повлияно от системата на Яковски.

Следващата глава представя фонетичните особености на книжнината на българите католици от XIX в. по материал от четири източника: Царописмо на отец Едуардо (ръкопис НБКМ 1312, по изданието на Петков 2022); молитвеник на отец Бенвенуто от средата на XIX в. от частната колекция на Иво Райков; ръкопис на Андреа Канова от средата на XIX в. от частната колекция на Иво Райков и Българско-италиански речник на отец Маурицио от 1845 г.

Последната глава е най-обширна, тъй като представя темата „Лексикални данни за приемственост в книжнината на българите католици от Банат и

българите католици в южните български земи“⁴. Целта на авторката е да се представят аргументи, които обосновават вписването на банатските българи в общия развой на българската католическа книжнина. Лексикалните данни дават обширно поле за сравнение и доказват, че банатските българи са наследници на общо наследство с останалите в българските земи католици. Подкрепянето чрез езикови данни на становището, че банатската книжнина не е изолирано явление, а е част от общите развойни процеси в българската католическа книжнина, е опора за бъдещи проучвания в други сфери на хуманитаристиката.

Като една от бъдещите задачи пред изследователите, които се занимават с католическата книжнина, М. Абаджиева изтъква нуждата от изготвянето на аналитичен словник на банатската книжнина. Това ще е стъпка напред в посока този дял от развитието на българската литература и българския език да се впише в общобългарския езиков и литературен развой. Текстовете на Свещеното писание и Символа на вярата са анализирани лексикално и фонетично в същата глава. Предоставените примери показват тенденцията, която доказва, че в банатската българска книжнина на мястото на турцизмите и гърцизмите се предпочита домашна лексика, която се открива още в старобългарски език. Стремешът да се съхрани българската връзка в езика е отражение на усилията на банатските българи да се съхранят в изолацията сред чуждоезикова среда и липсата на контакти с изконно българско население.

В заключение авторката обобщава изводите, които прави в изследването, и подчертава ясната връзка между книжнината на българите католици от южните български земи и банатската книжнина. Това ѝ дава основание да говори за език на българската католическа книжнина. В него най-ярко проличават общите характеристики на християнската лексика.

Монографията съдържа библиография, списък на общите съкращения, списък на използваните източници и индекс на имената на споменатите в текста лица (свещеници, книжовници и др.). В приложение са представени девет фотоса на страници от ръкописите, изследвани в монографията.

Трудът на Магдалена Абаджиева е с висока стойност както по отношение на теоретичните, така и по отношение на практическите приноси. Той ще е полезен не само за специалистите езиковеди, за общността на българите католици, но най-вече за банатските българи, които продължават да отстояват своята неразривна връзка с цялостния културен процес в българските земи и да пазят езика си.

Светлана Караджова
Институт за литература
Българска академия на науките

Годишник на Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл“. Том 22, „Етнос и култура: между локуса и универсума“. София: Импресарско-издателска къща „Род“, 2024, 544 с. (88 с. цветни илюстрации). ISSN 1311-493X.

През септември 2023 г. излезе от печат том 22 от Годишниците на Асоциация „Онгъл“ (№ 1163 в НАЦИД към дата 31.05.2023 г.; сигн. № 266/ А 24026/ 2000 в раздел „Непериодични издания“ на НБКМ). В него са публикувани материалите от Международния научен симпозиум, проведен в рамките на XVI Цар-Шишманови дни в Самоков, на тема „Етнос и култура: между локуса и универсума“. В редакционната колегия на сборника от българска страна влизат д-р Росен Р. Малчев (Главен редактор), доц. д-р Константин Рангочев, проф. д-р Николай Ненов, проф. д-р Маргарет Димитрова. Международни членове са чл.-кор. на РАН, проф. д-р Владимир Наполских (Руска федерация) и проф. д-р Трайче Нацев (Република Северна Македония).

Авторите на статии са представители на хуманитарните науки, обединени от парадигмата на етнологията, схващана като „филология в широкия смисъл на думата“ (по определението на проф. Иван Шишманов): фолклористи, етнографи, историци, археолози, културолози, изкуствоведи, езиковеди, богослови и пр. Сред тях има представители на българската наука, учени от Република Северна Македония и Република Сърбия. Всички те са обединени от идеята за честен и отговорен научен диалог в името на просперитета на съвременната хуманитаристика. Годишникът се издава с подкрепата на Община Самоков.

Съдържанието е поделено на девет дяла: „300 години от рождението на преп. Паисий Хилендарски“, „Самоков и самоковци“, „История, археология, музеология“, „Фолклористика. Песенен фолклор“, „Мит – фолклор – култ“, „Език и история“, „Образ и изображение“, „Етнология и съвременност“, „Илюстрации“.

В първия дял на сборника са включени три изследвания. В текста на Константин Рангочев (Институт по информатика и математика при БАН, Асоциация „Онгъл“) – „Самоков – родно място на св. Паисий Хилендарски“ с помощта на исторически, лингвистични и фолклористични аргументи се защитава т.нар. „Доспейска хипотеза“ и се опровергава вероятността за Бански родов произход на преподобния монах. Маргарет Димитрова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) е озаглавила своята работа „Чехларовият препис на „История славянобългарска“. Тя причислява тази творба към групата на Софрониевата редакция на Отец-Паисиевата *История*, с най-ранен представител Втори котленски препис на йерей Стойко Владиславов

(1781 г.). Според нея тази версия „показва как може да се изградят нарративи, може би предназначени главно за устно използване, с по-малко участие на книжни черти“ (с. 41). Следващата статия принадлежи на перото на Ивета Рашева от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – „За една късна и неизвестна поема за Паисий Хилендарски от Михаил Ковачев (1962 г.)“. Тя представлява обстоен анализ на историческия контекст и идейния заряд на тази лирическа поема, създадена по повод на канонизацията на преп. Паисий Хилендарски и публикувана в бр. 45 на „Църковен вестник“.

Вторият дял на годишника носи традиционното за поредицата заглавие „Самоков и самоковци“. В него са публикувани три проучвания, две от които са на изкуствоведска тематика. Владимир Димитров (Нов български университет) и Росица Манова (Университет по библиотекознание и информационни технологии) разработват темата: „Стенописи от Коста Геров-Антикаров в района на Самоков и проблемът за опазване на културното наследство“. Те описват и анализират художествените умения и технологии на този самоковски зограф, който принадлежи към групата на по-малко известните и по-ниско квалифицирани автори на сакрална стенопис на територията на днешната Самоковска духовна околия. Следващата статия е колективно дело на Росен Р. Малчев (Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл“), Росица Манова (Университет по библиотекознание и информационни технологии), Теодор Пеев, богослов от Асеновград, и Константин Рангочев (Институт по информатика и математика при БАН, Асоциация „Онгъл“). Нейното наименование е достатъчно информативно за предмета на изследването: „Новооткрит престолен кръст с Разпятие на Иисус Христос в Митрополитската църква „Успение на Пресв. Богородица“ в Самоков. Дарителство – реставрация – начално изследване“. Р. Малчев е автор на № 1. Дарителството за реставрирането на престолния кръст – мотиви, ход, резултати; Р. Манова – на № 2. Реставрация и консервация на престолния кръст – работен процес, наблюдения, резултати и изводи; Т. Пеев – на № 3. За някои особености в иконографията на Христовото Разпятие от Митрополитската църква „Успение на Пресв. Богородица“ в гр. Самоков; К. Рангочев – на № 4. Началното изследване на Христовото Разпятие – хипотези за произхода, местен контекст, външни влияния. Третата статия в раздела „Самоков и самоковци“ е създадена от Христо Ярловски (гр. Самоков), дългогодишен изследовател на хайдушкото движение в Самоковския регион. Резонно тя е озаглавена „Самоковските хайдути“. Тук са интересни въвеждащите думи на автора, че „Самоков не е бил размирен град по турско време“, „съпротивата е била по-скоро на икономическа основа“ (с. 79).

Следващият дял от т. 22 на Годишниците на Асоциация „Онгъл“ носи името „История, археология, музеология“. Той е най-обемен в сравнение с останалите, което през последните десетина години е устойчива тенденция за съдържанието на научната поредица. Николай Сивков от гр. Перник е ав-

тор на текста „Отражение на сакралното пространство-време в един древен менхир“. В него прави митопоетичен анализ на стелата менхир, открита при с. Калище, Пернишка област, през 1962 г. Димчо Радев, реставратор от гр. София, се представя с изследването „Тракийските олтари – значимост, теренна реставрация, опазване. Неговата основна теза е, че „тракийските олтари са върховният и единствен конкретно (индивидуално) изпълняван артефакт за ритуалността и обредността на нашите деди“ (с. 99). Поради тази причина е необходимо особено внимание при тяхното археологическо разкриване, съхраняване и реставриране. Разгледано е състоянието на седем конкретни олтара от територията на България. Археологът Емил Сламков (Национален институт Музей Гевгелия, Р. Северна Македония) ни запознава с „Првични резултати од истражувањето на локалитетот Брданов камен“. Работата му представлява етапен отчет от реализацията на проекта „Долно Повардарје – Амфакситида во антиката“. Проф. д-р Трайче Нацев (Университет „Гоце Делчев“ – Шип, Р. Северна Македония) и д-р Душко Цветанов (НУ Държавен институт за защита на паметниците на културата с Музей – Струмица, Р. Северна Македония) са автори на статията „Приказ на градежна техника скриен сантрач систем (Semi opus cloisonné cum lignum) кај средновековни сакрални и профани објекти во Струмичкиот регион“. Те обсъждат конкретни примери за използването на средновековната строителна техника със скрити сантрачи – дървени изравнителни пояси в каменна зидария, при изграждането на крепости и църкви в Струмишко, Р. Северна Македония. „Софийските таби и редути: поява и днешно състояние“ е проучването, с което се представят двамата софийски автори Любомир Цонев и Иван Иванов. Те описват турските и следосвобожденските български укрепления, защитаващи днешния столичен град, като акцентират върху тяхната ценност като недвижимо културно наследство, на което днес нито една общинска или държавна институция не обръща внимание. Сотир Иванов от Министерството на културата на Р. България продължава музеоложката тема – в своята работа „Самуилова крепост – история на обекта и възможности за експониране“ той проследява историята на музейното експониране и социализиране на средновековната Петричка твърдина и нейния близък хинтерланд от 1965 г. до днес. Десислава Тихолова (Регионален исторически музей – Русе) засяга друг аспект на музеологията – съдбата на паметниците на открито, с поредната разработка от своя тематичен цикъл „Вина и наследство“ – „Наследство и памет. Съвременни мемориални практики в Германия. Част 3.“ В този случай тя проучва германските миньорски паметници и практики на почит към миньорите в широк исторически и културологичен контекст. Особено внимание е обърнато на т.нар. „дискурс на вината“ в немското общество, „чието преодоляване изисква нови и различни модели на признаване и приемане“ (с. 166).

1869

„Фолклористика. Песенен фолклор“ е четвъртият дял от съдържанието на тома. В него са публикувани статии на трима автори с дългогодишно участие в научната поредица на Асоциация „Онгъл“. Тодор Моллов от Велико-търновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ в своя текст „Фолклорната балада „Девер и мечка стръвница“ (Инвариантни идеи и митопоетична образност)“ продължава задълбочените си изследвания на християнизирани фолклорно-митологични конструкти в словесната тъкан на българската фолклорна песенност, произхождащи от предхристиянската епоха на българската народност. Ценност тук представляват изключително богатите и изчерпателни приложения. Веселка Тончева (Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН) се представя със статията „*Фата идет от Дунав на вода, Салъко идет от Солуна града*“ – географски и пространствени представи в песенни текстове от областта Голо Бърдо, Албания“, в която уплътнява знанията за етнокултурната характеристика българското малцинство в най-източните покрайнини на днешната албанска държава. Фокусът е поставен върху употребявани в песните географски названия – микро- и макротопоними. Македонският учен проф. д-р Александър Димитриевски (Университет „Св. Кирил и Методий“ – Скопие, Р. Северна Македония) е специалист по съвременни форми на музикалния фолклор в своята родина. В този случай обаче той разширява своето изследователско поле с едно стандартно фолклорно проучване – „Машката вокална традиция од село Истибања, Виничко“. От гледна точка на българската музикална фолклористика е важно наблюдението, че „според начинот на изведба песните се најчесто двогласни, изведени преку двоглас од бурдонски тип, без и со инструментална придружба“ (с. 249).

Поредният дял в годишника заемат статиите от направлението „Мит – фолклор – култура“. Вяра Калфина разглежда „Войната като неслучила се сватба: въоръжената колизия като неуспешно роднинско свързване в античната митографска традиция“. Тук заглавието е показателно за съдържанието. Анализираният материал са митологични разкази от древногръцката и елинистичната епоха – най-известен от които е този за Тезей и Ариадна. Следващият текст е създаден от сръбския колега д-р Деян Кръстич (Народен музей Зайчар). Неговото изследване приема характера на студия – и като обем, и като мащаб на фактологията и обобщенията: „Трагови култа женског аграрног божанства у балканској традиционалној култури“. Макар и с друга научна оптика, авторът, подобно на Тодор Моллов, открива предхристиянски реалии в различни по тип фолклорни текстове, записани през последните стотина години от селищни общности от двете страни на днешната българо-сръбска граница – в Югоизточна Сърбия и Северозападна България. Отец Дилян Цветков, председател на православния храм „Св. Пророк Илия“ в софийския квартал Княжево, участва в сборника с проучването „Свети Илия и

Бали ефенди или историята на съжителството на две религии“. На базата на архивни документи и на личния си опит от последните години свещеникът разглежда някои аспекти от историята на един утраквистичен местен християнско-мохамедански култ.

Шестият раздел на годишника е озаглавен „Език и история“. В него са включени трима автори, които имат различен научен профил, но са обединени от желанието и уменията да правят лингвистичен анализ в исторически контекст. Иво Братанов от Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ продължава своите изследвания за формирането на новобългарската книжовна норма през Възраждането. „Езикът на Христаки Драганович (Граматични особености)“ представлява анализ на драмата „Наполеон Бонапарт“ – първата френска преводна пиеса у нас (1850 г.). В „Клетвата на българите от Добруджа според архивни материали от Силистра и от с. Липница, окръг Кюстенджа“ Снежанка Генчева (Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН) търси масонски следи в писмото на селската организация „Обединение“ в Липница (дн. в Румъния) до министър-председателя на Царство България (1918 г.) и клетвата за вяръност, която полагат членовете на нелегални български организации в окупираната от Кралство Румъния Северна Добруджа през 20-те години на ХХ в. Красимира Петрова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) е специалист по лингвокултурология. Тя прилага методите на тази сравнително нова наука в статията си „Концептът „глупак“ в българската и руската лингвокултури“ и прави извода, че този концепт „има сходно денотативно (предметно) значение и в двата сравнявани езика“, но се откриват „разлики в периферните значения“ (с. 346).

Предпоследният дял от сборника е именуван „Образ и изображение“ и събира на едно място научните текстове на изкуствоведи и фотографи. Теодор Пеев, богослов от Асеновград, се представя със статията „Известно и неизвестно за Алекси Атанасиу зограф“. Този живописец трайно свързва живота си със Станимака (дн. Асеновград) и създава многобройни икони и стенописни изображения в периода 1847–1879 г. Те са описани и класифицирани старателно от автора на изследването. Иво Райков (Национална художествена академия) продължава своята професионална работа върху особеностите на българското изобразително изкуство непосредствено след Първата световна война с акцент върху движението „Родно изкуство“. След публикуването на два негови текста на тази тема в предишни годишници на Асоциация „Онгъл“ тук той предлага ново проучване с познавателното заглавие „Образ и символ. Православни мотиви в изкуството на българския символизъм от 20-те години на ХХ в.“ Илия Борисов (Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН) ни запознава с „Живописни произведения от фонда на Национален етнографски музей – София. За една малко известна колекция“. Описана е историята на попълването и съдбата на

сбирката от картини на някогашния Народен музей. Вниманието е насочено към онези от тях, които оцеляват след англо-американските бомбардировки над София през 1944 г. и се съхраняват във фондовете на днешния ИЕФЕМ. В текста „Снимки без фотоапарат – Елисавета Баркова“ Силвио Томов от Градски исторически музей – Самоков ни въвежда в творческата лаборатория на една от най-ярките представителки на безкамерната фотография в България.

Осмият раздел носи заглавието „Етнология и съвременност“. Той започва със статията на Николай Ненов „Дунавската рибена чорба – нематериални измерения на културното наследство“. Вниманието на учения е насочено не толкова към кулинарните, колкото към културологичните характеристики на това рибено ястие. То е емблематично за рибарските общности – „продукт на техните знания, умения и културни практики, наследени и предавани между поколенията, в полза на общността и локалните измерения на културата“ (с. 418). Лина Гергова и Яна Гергова (Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН) отправят поглед към „Българската емигрантска общност в Обединените арабски емирства: локални специфики“. Авторките проследяват принципните тенденции в миграцията в ОАЕ и мястото на двете основни български групи в тях – в Абу Даби и в Дубай. Статията презентира резултатите от теренно проучване по проект, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН на Р. България. Владимир Пенчев (Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН), се спира на паремийните прояви на фолклора в наши дни. В своето изследване „Употреби на паремии в съвременните медии“ той прави анализ на традиционната и трансформираната семантика на пословицата „Да би мирно седяло, не би чудо видяло“ в интернет пространството – в рамките на официално (медийно, образователно и др.) и неофициално общуване. Като завършек на словесната част на книгата е публикуван отзивът на Росен Р. Малчев за книгата на проф. Анатоли Анчев „Моята научна биография (По случай 70-годишнината ми)“.

Сборникът завършва с рубриката „Илюстрации“, където са публикувани 207 черно-бели и цветни снимки, карти, схеми и рисунки – визуални приложения към съответните научни публикации.

Росен Р. Малчев
Асоциация за антропология,
етнология и фолклористика „Онгъл“
Константин Рангочев
Институт за информатика и математика,
Българска академия на науките

Митове. Фолклор. Етноси. Сборник в памет на проф. д.ф.н. Евгения Мицева. Съставители и редактори Владимир Пенчев, Ирина Коларска, Катя Михайлова, Райна Рождественска. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2024, 280 с. ISBN 978-619-245-364-0 (print), ISBN 978-619-245-363-3 (e-book).

Евгения Мицева (1945–2006) е от най-изявените представители на българската славистична фолклористика. Завършила е славянска филология (сърбохърватски профил) в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. От 1970 г. работи в Секция „Фолклор“ в Етнографския институт с музей при БАН, а през 1973 г. става един от основателите на самостоятелния Институт за фолклор, през 1985 г. тя е сред създателите на Секция „Славянски и балкански фолклор“ в Института и по-късно дълги години неин ръководител, преподава и в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Изследванията и публикациите ѝ са в областта на славянската митология, общата митология (митология на народите), народната демонология, фолклорната проза, етничната другост във фолклора, интернетните взаимодействия на общностите в България, културната идентичност на етнически общности у нас като арменци, вьетнамци, кюрди и др. Проф. д.ф.н. Евгения Мицева е уважаван специалист и ценен експерт в Международната асоциация за изследване на фолклорната проза (ISFNR), в Комисията по славянски фолклор при Международния комитет на славистите, в Международния център за изследване на малцинствата и межкултурните взаимодействия (ИМИР), Съюза на учените в България и др.

В нейна памет екип от Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН състави сборник от статии на нейни колеги и ученици от Института и от Пловдивския университет. Авторите на статиите са се придържали в тематиката на своите разработки към научните занимания на Евгения Мицева. Текстовете са групирани в няколко раздела. В първия раздел *Митология, демонология, обредност* са включени четири статии. В статията си *Нави и орисници. Защитни практики* Ирина Коларска се спира на две женски демонични същества – *нави* и *орисници*, които имат отношение към периода от раждането до 40-тия ден, възприеман като граничен, преходен „мръсен период“, по време на който се извършват магико-предпазни обредни практики. Според народните представи демоничните същества *нави* са душите на умрелите родилки и некръстените деца. *Орисниците* пък са три жени на различна възраст, явяващи се от първия до третия ден след раждането на детето и предсказващи съдбата му. Те са определени от авторката в съответствие и с определението на самата Евгения Мицева като нетипични демонични същества с функции, кореспондиращи

с тези на старозаветните пророци, но стоящи много по-ниско в йерархично отношение.

Текстът на Георг Краев *Дяволетините* е оригинален есеистичен опит за класификация и обяснение на значенията и функциите на демоничните същества, т.нар. „дяволетини“ в българските народни умотворения. Изброени и обяснени са демонични същества и техните различни названия като *демон*, *бяс*, *орисница*, *самодива*, *вампир* (наричан още *плътеник*, *тенец*, *сенище*, *сянка*, *дракус*), *караконджул*, *вампирджия*.

Следващата много интересна статия *Празникът на слънцето в Брезовско* на Евгения Троева е посветена на съграждането и развитието на един съвременен празник, възникнал в опит да се социализира един предполагаем култов паметник от епохата на траките – т.нар. Люляково светилище, разположено в община Брезово в планината Средна гора. Основен елемент на новосътворения Празник на слънцето е зрелищната възстановка на древен тракийски обред на почитание на Великата богиня майка и на Бога Слънце. Празникът е подкрепен от властите от община Брезово в стремежа им да развият културно-историческия туризъм в района. Авторката заключава, че така Празникът на слънцето дава възможност за смяна на социални роли, за преосмисляне на личностни и групови идентичности, на взаимоотношенията между човек и природа.

Предмет на статията *Гадания за женитба в Дните на св. Андрей и св. Катерина в Полша* на Катя Михайлова са различни магически практики за предсказване на женитба, извършвани по време на обичаите от полската ритуална година, т.нар. Анджейки (пол. *Andrzejki*, в навечерието на св. Анджей, 30 ноември, гадаят девойките) и Катажинки (пол. *Katarzynki*, в навечерието на св. Катерина Александрийска, 25 ноември, гадаят момците). В статията се търси отговора защо такива врачувания и предсказания се извършват точно на тези дни, като се отправя, от една страна, към етимологията на имената на двамата светци и към някои моменти от техните жития, и се акцентира, от друга страна, на факта, че тези празници маркират началото на нов период както на календарната, на земеделската, така и на църковната, на литургичната година – началото на зимата и на Адвента (Коледния пост) с всичките им характерни традиционни вярвания и представи.

Следващият раздел *Разкази и образи* обединява три статии. Доротея Добрева дълги години работи заедно с Евгения Мицева по народната проза и по-конкретно върху сюжетния каталог на българските народни приказки. В статията си *Индивидуализиране при разказването* тя разглежда широката тема за индивидуализирането при разказването върху примери от хумористични приказки и анекдоти. Авторката изследва жанровете и стилистичните особености на тези „автобиографични“ наративи, като подчертава, че колкото и различни да изглеждат на пръв поглед, те имат установена структура по отношение на композиция, сюжет, рамкирано повествование, начални и финални формули, локализиране на действието и др.

В статията *Лафът като съвременна фолклорна форма – един труден опит за жанрово обособяване* на Богдан Дичев за първи път в българската фолклористика се разглежда краткият разговорен израз, наречен от автора условно „лаф“ като самостоятелен паремийен жанр. В аналитичната част на статията се проследяват главните белези на провербалните изрази според утвърдените научни становища у нас, като се посочват общите и несъвпадащите им елементи в комуникационен, социокултурен, смислов и функционален план. В заключение е направен опит да се опишат същностните характеристики на „лафа“ като паремийна форма с оглед възможностите да се определи като съвременен фолклорен жанр. Към статията е приложена обширна таблица с над 100 примера фраземни единици за „лаф“, която сама по себе си е принос към изследването на това фразеологично явление.

Текстът *От балканския орел до европейския просяк – образът на българина в чешкото общество от XIX век до днес* на Владимир Пенчев е в унисон с научния интерес и изследванията на Евгения Мицева на етническия стереотип и е посветен на възникването и развитието на етностереотипа за българина в чешкото общество от XIX век досега. Националноосвободителните борби на българите срещу турските поробители се възприемат от чехите под владение на Хабсбургската империя като ярък пример, достоен за подражание, което поражда представата за българите като „балкански орли и соколи“, преминава през следващите десетилетия през няколко трансформации като „работливите българи“, впечатление придобито от българските градинари в Средна Европа и конкретно в Чехия и изразяващо се в изрази като „Dře jako Bulhar“, за да се стигне до съвременните по-скоро отрицателни стереотипи за българина, повлияни не на последно място и от чешката преса.

Разделът *Трансформации на културата и интеркултурни специфики* обединява четири статии. В изследването си „Големите връзки“: *трансформации на клиентелизма и корупцията в България* Милена Беновска разглежда въпроса за клиентелизма (според разбирането на Кристиан Джордано) и използването на „връзки“ в сферата на личните услуги и познанства и оттам във всички сфери на обществения живот в България през погледа на антрополога, като се позовава на подобни изследвания в средиземноморските страни още от 60-те и 70-те години на XX в.

В статията *Промени в облика на град Сливен във връзка с развитието на културен туризъм* на Милена Маринова се проследява как стратегиите за развитие на културен туризъм в град Сливен водят до промени на архитектурата и най-вече на „местата на памет“, определяни през различни исторически периоди за негови символи. Представена е и гледната точка на жителите и гостите на града към настъпилите промени след края на социализма в България, т.е. в годините на т.нар. преход.

Изследването *Българският учебен център „Знание“ – Чикаго: интеркултурни специфики* на Мариянка Борисова е в унисон с проучванията на

Евгения Мицева на другоетнични общности в България. Интересът на авторката е насочен към новата българска миграционна общност в гр. Чикаго, САЩ, с многото ѝ консолидационни форми. Статията е опит да се представят интеркултурните специфики в дейността на конкретна българска мигрантска институция в Чикаго – Българския учебен център „Знание“ с прилежащите му две училища: Българско училище „Родна реч“ и училище „Родолубие“. Подчертава се ролята на българските училища зад граница и се отчита значението на обучението на български език в чуждоезиковата среда и в традициите и практиките на празничния календар за изграждането на интеркултурно ангажирани граждани на света с български корени.

Още по-близо до интереса на Евгения Мицева към другоетничните общности в България е текстът на Таня Матанова *Украинското неделно училище в София – институция и посредник на украинско културно наследство*. В статията си тя представя една от основните украински институции на украинците в България – Украинското неделно училище в София. От една страна, училището е описано като институция със своя история, а от друга – чрез стратегиите на празничния календар, предметността и публичността то е разгледано като посредник на украинско културно наследство сред украинската мигрантска общност в София и също в приемното българско общество.

Следващият раздел *Етнични общности – наследства и идентичности* съдържа четири статии. Радост Иванова отдава почит на проучванията на Евгения Мицева на другоетничните общности в България като вьетнамци, кюрди, роми и основно арменци. Тя обръща внимание на процеса на работата на Е. Мицева над основния ѝ труд „Арменците в България – култура и идентичност“ и промяната на научния ѝ подход. Подчертана е голямата стойност на теренните материали на Е. Мицева, въз основа на които в книгата са направени характеристики и анализи на арменските семейни и календарни празници, фолклор, църква, училище, клуб и клубна дейност, обществени организации и съюзи, спортни дружества, периодичен печат и прочие институции, поддържащи арменската идентичност.

В статията си *Арменци фотографи и паметта за Варна* Константин Панайотов прави анализ и съпоставка на фотодокументи, издирени в архиви и музейни фондове и на интервюта с наследници на стари фотографски фамилии, за да изведе особените заслуги на арменските фотографи в по-далечното и близкото минало за запазване на паметта на град Варна в различни направления: архитектурния облик от последната четвърт на XIX в. и последвалото му развитие, информация за празничния календар на Варна. Към статията има цветен снимков материал и обширен списък на фотодокументи, дело на арменски фотографи, съхранявани в архивохранилищата в България.

В статията на Любомир Миков *Чешми, свързани с османската култова архитектура в България* се разглежда архитектурата на някои оцелели чешми на джамии, построени през периода от края на XIV до края на XIX в.

Обърнато е внимание на две уникални като планировка архитектурни структури, които са двойнофункционални, тъй като съчетават фонтан и място за молитва на открито, т.нар. *намазгях*. Авторът заключава, че изискването на Корана за ритуална чистота по време на мюсюлманската молитва се е превърнало в задължение, което е наложило изграждането и разпространението на по-малки архитектурни структури като фонтаните на джамиите. Към статията е приложен богат цветен илюстративен материал, а също речник на използваните турско-арабско-персийски термини и названия.

Статията *Паметниците на новите косовски национални герои и битките за историята* на Димитър Атанасов проследява историята и идеологическото моделиране на визуалния разказ за историята на Косово, гледан през оптичното приближение на паметниците, посветени на националните герои от последния военен конфликт. Анализирани са основните параметри на новия национален проект, изобретен в Прищина, и неговите популярни репрезентации на нивото на градоустройството.

В раздела *По пътеките на спомена – срещи с проф. Мицева* са поместени два текста, които нямат характер на научни изследвания, но допълват портрета на Евгения Мицева като университетски преподавател и човек. Текстът на Борислава Петкова „*Митичното наследство*“ на проф. Евгения Мицева в Пловдивския университет представя академичната кариера на Евгения Мицева в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, която започва през учебната 1992/1993 г. със създаването на специалността „Етнология“. В периода 1996–2005 г. тя чете лекции по дисциплините *Обща митология* и *Славянска митология* на студенти от специалностите „Етнология“, „Българска филология и етнология“, „Английска филология и етнология“, които по свидетелства на студенти и преподаватели са много търсени и посещавани. Проф. Е. Мицева става научен ръководител на над 20 дипломни работи, посветени на проблематики, свързани с митологията, демонологията, приказната и неприказната проза, етничните общности в България. Вторият текст от раздела спомени за Евгения Мицева е посветен на личните срещи на колежата Велислав Алтънов, спомогнали за ориентацията му към фолклористиката и интереса му към научните занимания.

Накрая на сборника е приложена подробна библиография на публикациите на проф. Евгения Мицева, изготвена от Ирина Коларска в осем раздела.

Със статиите си в сборника *Митове. Фолклор. Етноси* авторите отдават почит и уважение към проф. Евгения Мицева, оставила широка дъря в различни области на познанието, изградила свои ученици и последователи и затова присъстваща трайно в сърцата на хората от колегията.

Катя Михайлова
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей
Българска академия на науките

Речник на българския език. Т. 16 (С – Системност). Глав. ред. Лилия Крумова-Цветкова, Диана Благоева. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2023. 1210 с. ISBN 978-619-245-307-7.

Многотомният „Речник на българския език“ (РБЕ) е най-мощният дългогодишен проект на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ към Българската академия на науките. Той е свързан с една от основните задачи на нашата академична лексикография, а именно – събирането, проучването, описанието и съхранението на българското словно богатство. Издадените между 1977 и 2015 г. петнадесет тома на РБЕ обхващат общо около 120 000 речникови статии за думите от буква А до буква Р. Първите четири тома, излезли между 1977 и 1984 г., имат допълнени и преработени книжни издания. През 2022 г. с финансовата подкрепа на Министерството на образованието и науката по Националната научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“ като електронни издания бяха публикувани допълнените и преработени том 5 (1. изд. 1987 г.) и том 6 (1. изд. 1990 г.), които могат да бъдат намерени в Електронната библиотека „Българско езикознание“ на Института за български език (<https://ibl.bas.bg/lib/>), а цялото съдържание на РБЕ под заглавие „Речник на българския език (онлайн)“ е достъпно в секцията „Ресурси“ на страницата на Института в интернет (<https://ibl.bas.bg/rbe/>).

РБЕ представя не само съвременната българска лексика в нейното стилистично и функционално разнообразие, но също така остаряла лексика, съдържаща се в книжнината от XIX и началото на XX в., както и диалектна лексика, регистрирана в публикуваното народно творчество и художествената литература. В него се предлага детайлна информация за значенията, формите и употребата на думите, за техните синонимни и антонимни отношения, за устойчивите съчетания и фразеологизмите, в които те участват, за произхода на думите, навлезли от други езици и др. Използването на думите и на устойчивите съчетания и фразеологизмите в отделните им значения се илюстрира с автентични примери от художествената, научната и научнопопулярната литература, от периодичния печат и от народното творчество.

Широкият хронологичен обхват и детайлната лексикографска разработка са заложили в първоначалната концепция за съставянето на РБЕ, чиито авторки са Зара Геннадиева-Мутафчиева, Кети Ничева, Сийка Спасова-Михайлова и Кристалина Чолакова. В течение на времето тази концепция бива допълвана и доразвивана с оглед както на резултатите от проучванията, съпътстващи работата върху РБЕ, така и на необходимостта да се вземат под

внимание динамичните изменения в езиковата ситуация през последните близо тридесет години¹.

Лексикографската разработка на думите, устойчивите съчетания и фразеологизмите в РБЕ се осъществява въз основа на задълбочени аналитични проучвания върху езиков материал, извлечен от два типа източници. От една страна това е Лексикалната картотека на Секцията за българска лексикология и лексикография към Института за български език, събирана в течение на повече от 50 години и съдържаща към 6 милиона фиша, а от друга – Лексикографският електронен архив за нуждите на РБЕ, който постоянно се допълва и разширява и към момента обхваща към 100 000 документа.

Публикуваният наскоро пореден – шестнадесети – том на РБЕ е изработен от колектива на Секцията за българска лексикология и лексикография към Института за български език с участие на сътрудници от Секцията за българска терминология и терминография, а отпечатването му е осъществено благодарение на финансовата подкрепа на Националния дарителски фонд „13 века България“. Томът обхваща 4210 речникови статии за думи с начална буква С – от назоваващото осемнадесетата буква на съвременната българска азбука съществително *с* до съществителното *системност* (с. 203–1208). Освен краткия предговор, в който се представя разпределението на работата в рамките на авторския и редакторския колектив (с. 5–6), томът съдържа и *Допълнения към изворите, от които е извлечен илюстративният материал, и съкращенията им* (с. 7–202).

Сред думите в този том значително място заемат глаголите и най-вече тези с представка *с-* (разработена в самостоятелна речникова статия с обособени 16 значения), напр. *сбивам, собирам, сварявам, сглобявам, сдавам* и др. Богато представени са също така сложните думи, образувани с първи съставни части като *само-, светло-, свръх-, себе-* (*самоанализ, самовглъбен, самозалъгвам се, самопожертвувателно; светлокос, светлоотразител, светлочувствителност; свръхбърз, свръхнапрежение, свръхчовек; себеизява, себеподобен, себепожертвувателно* и мн. др.). В самостоятелни речникови статии наред с посочените са представени и редица други първи съставни части на сложни думи – общо те са 26 (за сравнение – в третия том „Речник на съвременния български книжовен език“ те са 7), както и ограничен брой втори съставни части (*-сатиричен, -седмичен, -син, -синкав*). В съответствие

¹ Първоначалната концепция за съставяне на РБЕ е публикувана самостоятелно през 1966 г. под заглавие „Ръководство за съставяне на Речник на българския език“ и според основните ѝ положения е разработен обширният *Увод* към изданието през 1977 г. първи том. Във връзка с подготовката на допълнените и преработените издания на началните томовете тя е актуализирана, като направените промени намират отражение в *Увода* към второто издание на първи том от 2001 г.

с концепцията на РБЕ и в този том, от една страна, отражение намират и други категории производни думи, като напр. умалителни (*самичък, салатка, сапунче, сарафче, сборниче, светличък, светличко, сделчица, сегичка, селце, сензацийка, сенчица, сергийка, сестриче, сестриченце, сиренце, сиропче*), отглаголни съществителни (*сапуниване, обличаване, свидетелстване, сгазване, сдружаване, селектиране, симпатизиране*), деадективни наречия (*садистично, самобитно, сантиментално, сардонически, сардонично, свадливо, сватбарски, свежо, свенливо, силно*), съществителни и прилагателни, образувани от географски названия (*самоковец, самоковка, самоковлийка, самоковлия, самоковски, самоковчанин, самоковчанка*) и др. От друга страна, наред с общоупотребяваната съвременна книжовна лексика се представят, съпроводени със съответните лексикографски бележки, както термини от различни области (*сатурация, свилоточене, селитра, сенсуализъм*), историзми (*санджак, сарацини, сговорист, севастократор*) и поетизми (*светлозарен, сгълхвам, синева*), така и единици от не книжовната лексика – диалектизми (*сайдисвам, сахат, силовит*), жаргонизми (*свалка, свежар, сдухан*), простонародни думи (*сватбарин, сеур, сиктирдосвам*). Подробно представени са и множество остарели думи и техните производни, като напр. *сипаница, сипаничав; светлив, светливо, светливост; свисвам, свисване, свиснал* и др. В редица случаи на съответните места в речниковите статии се отбелязват също така остарели или диалектни граматични форми на думи от съвременната книжовна лексика, както и техни остарели или диалектни облици.

В тома са включени и немалко думи, устойчиви съчетания и фразеологизми, утвърдили употребата си в българския език през последните няколко десетилетия (*сайт, саунд, селфи, симкарта, сингъл, синолог; сапунен сериал, светлинно замърсяване, семеен лекар, синя зона; сглобявам пъзела*). Отражения са също така и утвърдилите се през същия период нови значения на редица думи, напр. *свалям* ‘16. Информ. Записвам в компютърна система файл с информация от компютърна мрежа; изтеглям’; *сенчест* ‘6. Прен. Който е свързан с нелегално или полулегално производство и предлагане на стоки и услуги; сив’; *салон* ‘10. Прен. Със съгл. или несъгл. опред. Периодично провеждано търговско изложение, на което се представят определени изделия, стоки и др. (посочени от определението)’.

Преобладаващата част от думите в тома са многозначни, като разработката им е много подробна и отразява и илюстрира както актуалните, така и остарелите и диалектните им значения. Сред думите с най-сложна и богата семантична структура са прилагателните *силен* (35 значения), *свободен* (23 значения), *свеж* (15 значения), предлогът *с* (30 значения), съществителните *сила* (25 значения), *система* (16 значения), *свобода* (12 значения), глаголите *свивам* (20 значения), *свързвам* (19 значения), *светвам* (19 значения), местоимението *свой* (15 значения). Част от лексикографската разработка на думите в РБЕ е и сравнително изчерпателното представяне на устойчивите съчета-

ния и фразеологизмите, в които те участват, така например в речниковата статия за прилагателното *син* са обхванати 27 устойчиви съчетания, напр. *син домат, син камък, син кит, синьо гориво, синя каска, синя слива*, речниковата статия за глагола *седя* включва 19 фразеологизма, напр. *седя като гръмнат, седя си на топличко, седя със скръстени ръце, сека клона, на който седя* и др., а в статията за съществителното *свят* са отразени 62 фразеологизма, сред които *на другия край на света; излизам / изляза на бял свят; виждам / видя <бял> свят; върнах се от оня свят; обръщам / обърна света; няма да пропадне светът; светът ми е крив*.

Публикуването на шестнадесетия том от „Речник на българския език“ е значимо събитие както за Института за български език, така и за всички, които професионално или от любознателност се интересуват от българските думи. Надяваме се, че следващите два тома, посветени на думите от буква С, които в момента се подготвят в Секцията за българска лексикология и лексикография, ще излязат в близко бъдеще.

Михаела Кузмова
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
Българска академия на науките

БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA

48/2024

Редактор: проф. Анисава Милтенова

Съставители: доц. Никола Казански, Емилия Волева
Коректор: Жасмина Кръстева

Формат 70 × 100/16
Печатни коли 10

Печатница на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.press.bas.bg

ISSN 1311-8544

